

**TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'IN TEZLERİ IŞIĞINDA KIBRIS
SORUNU**

**PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi AnaBilim Dalı
Siyaset Bilimi Programı**

Ege DEMİREL

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Özhan HANCILAR

**Mayıs 2016
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi Bilim Dalı öğrencisi Ege DEMİREL tarafından Yrd. Doç. Dr. Özhan HANCILAR yönetiminde hazırlanan “Türkiye ve Yunanistan’ın Tezleri Işığında Kıbrıs Sorunu” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 30/05/2016 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Kadriye Okuyan Dernek

Jüri Başkanı

Dr. Özgür Han

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Bektaş

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 09.12/2016 tarih ve ...12/13... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Kenan COYAN
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Öđrenci Adı Soyadı: Ege DEMİREL

ÖNSÖZ

Kıbrıs, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve dünya siyasetinde daima önemli bir bölge olmuştur. Bu yüzden Kıbrıs üzerinde çeşitli devletler farklı zamanlarda hâkimiyet mücadelesi içine girmişlerdir. Osmanlı Devleti de bu devletlerden birisidir. Daha sonra Osmanlı Devleti Ada'yı İngiltere'ye kiralamış ve Ada'da İngiliz hâkimiyeti başlamıştır. Zaman içinde İngiltere'nin Kıbrıs üzerinde tam hâkimiyet kurması sonrasında Kıbrıs'ın temel unsurları olan Rumlar ve Türkler arasında sorunlar baş göstermeye başlamış ve bu sorunlar günümüze dek ulaşmıştır.

Çalışmanın ana unsuru Kıbrıs sorunu olup ve bu sorunun taraflarının politikaları gelişen olaylar çerçevesinde sunulmuştur. Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum tarafları bu sorunun ana aktörlerindedir. Bu açıdan bu aktörlerin tutum ve politikalarına özel önem verilmiştir. Ayrıca, İngiltere'nin de hem garantörlüğü hem de Kıbrıs üzerinde hâkimiyet kurduğu yıllarda gelişen olayların Kıbrıs sorununa etkileri ele alınmıştır. BM ve AB gibi uluslar üstü yapılanmaların Kıbrıs sorunundaki rolleri de çalışma içerisinde yer almaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde Kıbrıs sorununa taraf aktörlerin politikaları bir bütünlük içerisinde aktarılmaya çalışılmıştır. Tarafların politikaları ve soruna dair bakış açıları dile getirilmiş ve çözümsüzlüğün nedenleri sıralanmıştır. Son bölümde değinilen taraflar arası müzakere süreci ile soruna dair gelişmelerde yaşananlar ve günümüzdeki mevcut duruma yer verilmiştir.

Bu çalışmada bana her zaman yardımcı olan ve önerileriyle yol gösteren saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Özhan Hancılar'a teşekkür ederim. Ayrıca tez sürecinde bana sürekli destek veren aileme de en içten sevgilerimi sunarım.

ÖZET

TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'IN TEZLERİ IŞIĞINDA KIBRIS SORUNU

DEMİREL, Ege

Yüksek Lisans Tezi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Siyaset Bilimi Programı

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Özhan HANCILAR

Mayıs 2016, 121 Sayfa

Bu çalışmada, Kıbrıs sorunu hem tarihsel süreç içerisinde hem de soruna taraf olan aktörlerin politikaları ışığında ele alınmıştır. Kıbrıs sorunun ana aktörleri olan Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk tarafı ve Rum tarafı çalışmanın merkezini oluşturmuştur. Aynı zamanda Kıbrıs konusunda etkili olan diğer aktörlere de gelişmeler sırasında ve süreç esnasında yer verilmiştir. BM'nin ve İngiltere'nin çözüm girişimleri ile Kıbrıs Türk tarafı ve Rum tarafının müzakere çabaları tez içerisinde sunulmuştur. Bu girişimler ve çabaların sonuçları da analiz edilerek aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, 1878'de Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye bıraktığı antlaşma ve bu antlaşma sonrasında 1923'e dek Ada'da yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. İkinci bölümde, 1923-1960 arası dönemde Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler ve bu dönemde Kıbrıs sorununda tarafların politika ve tezleri aktarılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra Kıbrıs'ta ve Kıbrıs sorunu üzerine meydana gelen gelişmeler, Kıbrıs Harekâtları ve KKTC'nin kuruluş süreci ele alınmıştır. Dördüncü bölümde, KKTC'nin kuruluşundan günümüze dek Kıbrıs sorunu hakkında yaşanan gelişmeler ve sorunun taraflarının bu dönemdeki politikaları üzerinde durulmuştur.

Sonuç bölümünde ise genel bir özet eşliğinde Kıbrıs sorununa dair analiz yapılmış ve olası bir çözümün nasıl olacağı hakkında çıkarımda bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kıbrıs, Kıbrıs Sorunu, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk tarafı, Kıbrıs Rum tarafı.

ABSTRACT
**IN THE LIGHT OF TURKEY AND GREECE'S THESIS ON CYPRUS
PROBLEM**

DEMİREL, Ege
Master Thesis
Department of Political Science And Public Administration
Political Science Programme
Adviser of Thesis: Yrd. Doç Dr, Özhan HANCILAR

May 2016, 121 Pages

In this study, the historical process and the Cyprus problem were discussed in the light of both the sides to the policies of the actors problem. Cyprus problem which the main actors in Turkey, Greece, Turkish Cypriot side and the Greek Cypriot side has been the center of the work. It also has been included in the development process and also to the other actors on the Cyprus problem effectively. UN's and Britain's solution attempts and negotiation efforts of the Turkish Cypriot side and the Greek Cypriot side has been presented in the thesis. By analyzing the results of these attempts and negotiations have been tried to be.

In the first section of the study in 1878 the treaty was given the Ottoman Empire Cyprus to Britain and the developments on the island until 1923, after the treaty was discussed. In the second section developments in Cyprus between 1923-1960 and during this period has attempted to present policies and arguments of the sides in the Cyprus problem. In the third section founded in 1960 on developments in Cyprus and the Cyprus problem occurred after the establishment of the Republic of Cyprus, the Cyprus Operations and the establishment process of the TRNC were discussed. In the fourth section TRNC's establishment until today, the developments on the Cyprus problem and side of the problem was focused on policy in this period.

In the conclusion the analysis made on the Cyprus problem and accompanied by an overview of how it has been inferred about a possible solution.

Key Words: Cyprus, Cyprus problem, Turkey, Greece, Turkish Cypriot side, Greek Cypriot side.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	iii
Özet.....	iv
Abstract.....	v
İçindekiler.....	vi
Tablolar Dizini.....	viii
Simge ve Kısaltmalar Dizini.....	ix
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1878-1923 ARASI DÖNEMDE KIBRIS'TA GENEL DURUM

1.1. Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçiş Süreci.....	4
1.2. 1878-1923 Döneminde İngiltere'nin Kıbrıs Politikaları.....	6
1.3. Lozan Antlaşması Kapsamında Kıbrıs Sorunu.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

1923-1960 ARASI DÖNEMDE

KIBRIS SORUNUNDA TARAFLARIN POLİTİKALARI VE TEZLERİ

2.1.1923-1945 Dönemi.....	15
2.2.1945-1960 Dönemi.....	17
2.3. Kıbrıs Sorununda Çözüm Yönelik Öneriler ve Çabalar.....	25
2.3.1. Lord Winster Planı.....	26
2.3.2. Jackson (Anayasa) Planı.....	26
2.3.3. I. Macmillan Planı.....	27
2.3.4. I. ve II. Harding Planları.....	28
2.3.5 Radcliffe Planı – Anayasa Taslağı.....	28
2.3.6. Hugh Foot Muhtariyet Anayasa Tasarısı.....	29
2.3.7. II. Macmillan Planı.....	30
2.3.8. Spaak Planı.....	30
2.4. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci.....	31
2.4.1. Zürih ve Londra Antlaşmaları.....	32
2.4.1.1. Zürih Antlaşması (11 Şubat 1959).....	32
2.4.1.2. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma.....	32
2.4.1.3. Garanti Antlaşması (11 Şubat 1959).....	34
2.4.1.4. İttifak Antlaşması (11 Şubat 1959).....	36
2.4.1.5. Londra Antlaşması (19 Şubat 1959).....	37
2.4.2. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası.....	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN DAĞILMA SÜRECİ, KIBRIS HAREKÂTLARI VE KKTC'NİN KURULUŞ SÜRECİ

3.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Dağılma Süreci.....	39
3.1.1. 1960-1964 Döneminde Kıbrıs'ta Yaşanan Gelişmeler.....	39
3.1.2. Johnson Mektubu.....	45

3.1.3. Acheson Planı.....	48
3.1.4. Galo Plaza Raporu.....	51
3.2. 1967 Kıbrıs Krizi.....	53
3.3. 1967-1974 Arasında Yaşanan Gelişmeler.....	58
3.3.1. Toplumlar Arası Görüşmeler.....	58
3.3.2. Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan Arasındaki İç Çekişme.....	59
3.4. Kıbrıs Harekâtları ve Cenevre Konferansları.....	62
3.4.1. I. Kıbrıs Harekâtı.....	62
3.4.2. Cenevre Konferansları.....	65
3.4.3. II. Kıbrıs Harekâtı.....	66
3.4.4. Kıbrıs Harekâtları Sonrasında Yaşanan Gelişmeler.....	68
3.5. KKTC'nin Kuruluş Süreci ve Bu Süreçte Meydana Gelen Gelişmeler....	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KKTC'NİN KURULUŞUNDAN
GÜNÜMÜZE KADAR YAŞANAN SÜREÇTE
KIBRIS SORUNUNDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

4.1. KKTC'nin Kuruluşuna Yönelik Tepkiler.....	75
4.2. 1984-1990 Dönemi Kıbrıs Sorununda Çözüm Yönelik Girişimler, Çabalar ve Müzakereler.....	77
4.3. 1990-2002 Döneminde Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Ekseninde Kıbrıs Sorunu ve Bu Dönemde Taraflar Arasındaki Müzakereler.....	82
4.3.1. BM Güvenlik Konseyi'nin 649 Sayılı Kararı.....	82
4.3.2. BM Güvenlik Konseyi'nin 716 Sayılı Kararı.....	82
4.3.3. BM Güvenlik Konseyi'nin 750 Sayılı Kararı.....	83
4.3.4. Ghali Fikirler Dizisi.....	84
4.3.5. BM Güvenlik Konseyi'nin 774 Sayılı Kararı.....	85
4.3.6. BM Güvenlik Konseyi'nin 789 Sayılı Kararı.....	85
4.3.7. Kıbrıs-AB İlişkilerinin Tarihçesi.....	86
4.3.8. Güven Artırıcı Önlemler Paketi.....	88
4.3.9. 1994-2002 Döneminde Kıbrıs Sorununda Yaşanan Gelişmeler.....	89
4.4. Annan Planı.....	93
4.5. 2004-2016 Döneminde Kıbrıs Sorunu.....	98
SONUÇ.....	104
KAYNAKLAR.....	112
ÖZGEÇMİŞ.....	119

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Kıbrıs'ta Nüfusun Gelişimi (1881 – 1960).....	8
Tablo 2. Türk – Rum Nüfuslarının Artış Miktarları ile Büyüme Oranları (1891-1960).....	9

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

- AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKEL: Anorthotikó Kómma Ergazómenou Laoú / Emekçi Halkın İlerici Partisi
AT: Avrupa Topluluğu
BM: Birleşmiş Milletler
EOKA: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston / Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü
GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD: Kıbrıs Türk Federe Devleti
NATO: North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
UNFICYP: United Nations Peacekeeping Force in Cyprus / Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü

GİRİŞ

Kıbrıs stratejik konumu, doğal kaynakları, zengin bir kültür ve tarih birikimi ile Akdeniz'in en önemli adalarından birisidir. Ada, tarih boyunca birçok devletin ilgisini çekmiş ve bu devletlerin idaresi altında bulunmuştur. Kıbrıs, dünya siyasetinde daima önemini korumuş ve bulunduğu konum dolayısıyla çeşitli devletlerin politikalarına konu olmuştur. Türk tarihi açısından, Kıbrıs'ın bir sorun olarak gündeme gelmesi ise; ilk olarak Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde görülmektedir. İlerleyen süreçte günümüzde hala bir çözüme ulaşamayan Kıbrıs sorunu karşımıza çıkmaktadır.

Kıbrıs sorunu, Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar ve Türkler başta olmak üzere birçok tarafı ilgilendiren önemli bir konudur. Türkiye ve Yunanistan, Ada'daki toplumlar ile olan bağları sebebiyle Kıbrıs sorununun tarafları içerisinde yer almaktadır. BM, AB, ABD, İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları tarafından farklı dönemlerde sorunun çözümüne yönelik birtakım girişimler olmuş; ancak kalıcı bir çözüm sağlanamamıştır.

Kıbrıs sorununun temel sebebi, Ada'da yaşayan Rum ve Türk toplumlarının ortak bir paydada buluşamaması nedeniyle her iki toplumun barış içerisinde yan yana yaşayabileceği kalıcı bir düzenin oluşturulamamasıdır. Rum ve Türk toplumlarının Kıbrıs'a yönelik tutumlarının ve politikalarının farklı oluşu önemli bir sorun yaratmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Kıbrıs sorununda etkin bir şekilde politika belirleme çabaları da sorunun çözümüne yönelik girişimlerde bazı dönemlerde engel teşkil etmiştir. Ayrıca BM ve AB gibi uluslararası kuruluşlar nezdinde yürütülen girişimler Kıbrıs sorunu açısından dikkat çekici gelişmelere neden olmuştur. Bu durum, BM Genel Kurulu, BM Güvenlik Konseyi ve AB kararlarında görülmektedir. Kıbrıs sorununun tarafları içerisinde yer alan İngiltere'nin bu konudaki politikaları da kayda değerdir. İngiltere, hem Kıbrıs'taki hâkimiyet dönemi hem de 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti düzeni sonucunda kazandığı garantörlük sıfatı ve topraklar ile Kıbrıs sorununda oldukça önemli bir yere sahiptir.

Kıbrıs sorununda henüz kalıcı bir çözümün sağlanamamasında birkaç faktör etkili olmuştur. Kıbrıs sorunu sadece Ada'daki Türk ve Rum toplumlarının talepleri ve politikaları ekseninde şekillenmemiştir. Bu soruna Ada'nın jeostratejik ve jeopolitik konumu nedeniyle birçok aktör dâhil olmuştur. Bu ise sorunu, daha karmaşık bir hale

getirmiş ve çözümlü engelleyen bir unsur haline gelmiştir. Bu noktada soruna taraf aktörlerin Kıbrıs konusundaki farklı beklentileri ve politikaları Kıbrıs'a çeşitli etkilerde bulunmuştur. Kıbrıs'ta çözümlü tıkanma noktası, genel olarak tarafların bir uzlaşma ekseninde buluşamamasından kaynaklanmaktadır.

Bu sorunun aşılabilmesi için Kıbrıs Rum ve Türk taraflarının görüşlerinin belirleyici olması gerekmektedir. Ayrıca Kıbrıs Rum ve Türk taraflarının çözümlü iradesini ortaya koyarak karşılıklı taviz vermeyi kabullenmeleri Kıbrıs'ın geleceği açısından önem taşımaktadır. Bu aşamada BM'nin ve AB'nin tarafları destekleyici tutum ve yaklaşımları çözümlü açısından olumlu katkı yapacaktır. Ayrıca, Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs'ta Ada halklarının bulacağı çözümlü girişimlerini ve çabalarını desteklemeli ve Kıbrıs'a yönelik etkin konumlarını gözden geçirmelidir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Kıbrıs sorunundaki rollerini tarihsel süreç içerisinde ele alarak bu devletlerin Kıbrıs sorununa yönelik politikalarını ortaya koymaktır. Ayrıca, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın yanı sıra Kıbrıs'ın ana unsurları olan Kıbrıs Türklerinin ve Rumların Kıbrıs sorununda izlediği politikalara çalışma içerisinde yer verilmiştir.

Eldeki çalışma dört ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, 1878-1923 yılları arasında Kıbrıs'taki genel durum ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, İngiltere'nin Kıbrıs'a dair politikaları, Rum ve Türk toplumlarının Kıbrıs'a yönelik tutumları ele alınmıştır. Ayrıca Rum ve Türk toplumlarının Ada'da Osmanlı Devleti sonrası oluşan yeni düzende takındıkları tavır ve tutumlar ele alınmıştır. Kıbrıs'ın İngiliz hâkimiyetine geçiş süreci de bu bölüm içerisinde aktarılmıştır.

İkinci bölümde, 1923-1960 arası dönemde Kıbrıs sorununun ortaya çıkış sürecine değinilmiştir. İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının bu dönemde Kıbrıs'a dair tez ve politikaları sunulmaya çalışılmıştır. Bölüm içerisinde İngiltere'nin Kıbrıs'ın yönetimine ilişkin olarak değişiklik önerilerinin yer aldığı muhtariyet planları ve bu konuda tarafların görüşlerine yer verilmiştir. Bu bölümde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalar detaylı bir şekilde ele alınarak Kıbrıs'ta kurulan yeni düzen ifade edilmiştir.

Üçüncü bölümde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde çeşitli alanlarda yaşanan sorunlar aktarılmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işleyişi konusunda soruna taraf aktörlerin bu

konudaki politikaları belirtilmiştir. Bu dönemde Kıbrıs konusunda yaşanan kriz dönemleri ve Kıbrıs sorununa dair BM'nin ve ABD'nin çözüm girişimleri ele alınmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı müdahaleler ve harekâtlar ifade edilmiştir. Aynı şekilde Yunanistan'ın Kıbrıs'a yönelik müdahaleleri de aktarılmıştır. Ayrıca Kıbrıs'ta yaşanan fiili bölünme ve Kıbrıs Türklerinin kurduğu devlet yapılanmaları ile KKTC'nin kuruluş sürecine değinilmiştir.

Dördüncü bölümde, KKTC'nin kuruluşundan günümüze dek Kıbrıs'ta ve Kıbrıs sorununda yaşanan gelişmeler aktarılmıştır. Bu dönem aktarılırken Türkiye'nin Yunanistan'ın, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının Kıbrıs konusundaki tutum ve politikaları ifade edilmiştir. Bölüm içerisinde BM'nin Kıbrıs sorununda kalıcı bir çözümün sağlanması için BM Genel Sekreterleri aracılığıyla yaptığı çözüm önerileri ve planları belirtilmiştir. Diğer taraftan bu dönemde sorunun taraflarından biri haline gelen AB'nin Kıbrıs sorununa yönelik etkileri ifade edilmiştir.

Çalışmada, Kıbrıs sorununun tarihi kırılma noktalarını içine alacak şekilde Türk ve Yunan tezleri ışığında ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu konuda çeşitli kaynaklardan yararlanılarak sorunun tüm odakları ekseninde olaylar dile getirilmiştir. Bu esnada Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Kıbrıs sorunundaki tezlerinin neler olduğu, ne gibi politikalar yürüttükleri ortaya konulmuştur. Bu çalışmada, Kıbrıs sorununda, Türkiye'nin yanı sıra Kıbrıs Türklerinin de taleplerini ve tezlerini dile getirilmiş buna karşılık Yunanistan'ın tezleri yanında Rumların politikaları ve talepleri de sunulmaya çalışılmıştır. Tüm çalışmanın sonucunda Türk-Yunan tezlerinin bir karşılaştırması yapılarak Kıbrıs sorununda çözümün tıkanma noktaları ve Kıbrıs sorununda çözümü sağlayacak politikalar ifade edilerek çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1878-1923 ARASI DÖNEMDE KIBRIS'TA GENEL DURUM

1.1. Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçiş Süreci

Kıbrıs sorununu irdeleyebilmek için sorunun tarihsel boyutlarının ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan önemli tarihi dönemeçlere değinmek faydalı olacaktır. Çünkü bu tarihi kırılma anları gerek sorunun oluşumu bakımından gerekse de tarafların tez ve politikalarına etkileri yönünden gözden kaçırılmaması gereken hususlardan birisidir. Bu yüzden Kıbrıs sorunu açısından ilk olarak, Ada'nın yönetiminin İngiltere'ye geçişi ve sonrasında meydana gelen gelişmeler dikkate alınmalıdır.

1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ada'nın yönetimini İngiltere'ye geçici olarak bırakması sorunun miladı olarak kabul edilebilir. Ayrıca Kıbrıs sorununu 1821 Mora isyanı ve Yunanistan'ın sonrasındaki eylemleri ile de ilişkilendirebilir. Bunun nedeni ise Yunanistan'ın 1821 isyanından sonra 1829'daki bağımsızlık ilanı ve daha sonraki irredentist politikalarının Kıbrıs'la ilişkili olmasıdır. Ancak 1878 yılına kadar Ada'da ciddi bir isyan ya da ayrılık hareketi görülmediğinden asıl olarak İngiliz idaresi döneminin irdelenmesi daha uygun bir yaklaşım olacaktır. Bu esnada, Ada'nın İngiliz idaresine geçişi hakkında bazı önemli noktaları belirtmek önem taşımaktadır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonuçları itibariyle Kıbrıs açısından önem taşımaktadır. Bu savaşta Osmanlı İmparatorluğu yenilmiştir. Savaşa 31 Ocak 1878'de imzalanan Edirne Mütarekesi son vermiştir. Sonrasında taraflar arasında 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır.¹ Bu savaş sırasında tarafsız olan İngiltere, bölgedeki çıkarlarının tehlikeye girmeye başlaması nedeniyle harekete geçmiştir.² Çünkü Ayastefanos Antlaşması³ ile Rusların hem Osmanlı üzerindeki etkisi artmış hem de savaş sonrası aldıkları topraklar ile İngiliz sömürge yollarını tehdit etme potansiyeline ulaşmıştır. Bu durum ise İngiliz emperyal politikalarının zarar görme ihtimalini ortaya çıkarmıştır.

O dönemlerde İngiltere'nin Asya'daki en önemli rakibi olan Rusya'nın

¹ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 38. *ICANAS Bildiriler Doğu Bilim Çalışmaları*, Ankara 2009, s. 119.

² Faruk Sönmezoğlu, *Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu*, İstanbul 1991, s. 9.

³ Antlaşma hakkında detaylı bilgi için bkz: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *a.g.e.*, s. 124-128.

Ayestefanos Anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu üzerinde elde ettiği etki ve haklar, iki büyük güç arasındaki bölgesel dengeyi Rusya lehine bozacak bir duruma getirmiştir. İngiltere bu durumdan endişe duyarak, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu da yanına alıp, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerinde elde ettiği etki ve hakları azaltmak gayesiyle diplomatik ve askeri girişimlerde bulunmaya başlamıştır.⁴

İşte bu ortamda İngiltere, oluşan bu yeni koşulları çıkarları doğrultusunda değiştirmek amacıyla harekete geçti. İngiltere, İstanbul elçisi Henry Layard aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu'na Ada'nın kendilerinin idaresine geçici olarak verilmesi karşılığında Ruslara karşı bir savunma ittifakı antlaşması önerdi. İngiltere, bu antlaşmayı sağlayabilmek için Osmanlı İmparatorluğu'na yoğun diplomatik baskılar yaptı. Hatta kimi zaman tehditkâr boyuttaki uyarıları ile yoğun çabalarının karşılığını aldı. Zaten zor durumda olan Osmanlı İmparatorluğu en sonunda bu antlaşmaya razı olmak zorunda kaldı.

Osmanlı İmparatorluğu Rus tehdidi karşısında İngiltere'nin desteğine ihtiyacı olduğu için 4 Haziran 1878 tarihinde İstanbul'da Kıbrıs Antlaşması gereği Ada'nın yönetimini yıllık 92 bin altın lira kira karşılığı geçici olarak İngilizlere devretmiştir.⁵ Bu antlaşma aynen şöyle idi:

“Eğer Batum, Ardahan ve Kars veyahut bunlardan birisi Rusya Devleti'nin işgali altında kalıp da ileride adı geçen devlet kesin barış ile tayin olunan arazinin dışında olarak, Osmanlı memleketlerinden bir bölgeyi istila etmeye kalkışacak olursa, İngiltere Devleti anılan bölgeyi silah kuvveti ile korumak için Padişah ile birleşmeyi taahhüt eder. Buna karşılık Padişah Hazretleri de Anadolu kıtasında bulunan Hristiyan ve diğerlerinin iyi idare ve himayeleri hakkında iki devlet arasında sonradan kararlaştırılmak üzere, gerekli ıslahatın yapılmasını İngiltere Devleti'ne vaat eder. Ve adı geçen devleti kendi şehadetinin yerine getirilmesi sebeplerini sağlamağa muktedir etmek üzere, Kıbrıs Adasını kendi tarafından tasarruf ve idare olunmak üzere başkaca olarak adı anılan devlete tahsis ve tayine muvafakat buyurur.”⁶

⁴ F. Sönmezoglu, *a.g.e.*, 1991, s. 9.

⁵ İsmail Bozkurt, İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil (ed.), “Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Avrupa Birliği Kışkırtıcılığı Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ankara 2002, s. 11'den aktaran Erdal Açıkse, Ayhan Cankut “Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri”, *Turkish Studies*, Ankara 2014, 9/4 s. 1246.

⁶ Rıfat Üçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*, İstanbul 1978, s. 46-47.

Ancak bu antlaşma yeterli görülmemiştir. Çünkü antlaşmada, Kıbrıs'taki Müslüman halkın çıkarlarını, devletin taşınır ve taşınmaz mallarının geleceğini, Kıbrıs'ın nasıl yönetileceğini ve İngiliz yönetim süresinin ne kadar olacağını düzenleyen hükümler yer almıyordu. Bu nedenle, 1 Temmuz 1878 tarihinde, 4 Haziran Antlaşması'na ek olarak taraflar arasında yeni bir antlaşma daha imzalanmıştır. Bu gizli Ek Antlaşma'ya göre, yıllık 92 bin altın karşılığında Kıbrıs İngiltere'ye kiralanmış ancak Rusların Kars, Ardahan ve Batum'dan çekilmesi halinde, Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti'ne geri verilecektir.⁷

İngiltere adeta bir oldubittiye getirip Ada'nın yönetimini Osmanlı'dan devralmıştır. Ayrıca bu durumu Avrupa'nın diğer güç odaklarına türlü manevralarla kabul ettirmiştir.⁸ Her ne kadar antlaşmada İngiliz idaresinin sürekli olmayacağı, bunun belli şartların oluşması durumunda ortadan kalkacağı dile getirilse de İngiltere, Ada'da hâkimiyetini güçlendirmek yönünde eylemler yapmıştır. Kıbrıs'ın İngiliz idaresine geçişi ile birlikte Ada'daki mevcut durum artık eskisi gibi olmayacaktır. Özellikle İngilizlerin, Ada yönetiminde uyguladıkları politikalar ve Ada halkı ile olan ilişkileri bu durumu destekler niteliktedir.

1.2. 1878-1923 Döneminde İngiltere'nin Kıbrıs Politikaları

Britanya Kraliçesi tarafından Ada'nın idaresi için görevlendirilen Sir Garnet Wolseley, kendisine bağlı kuvvetlerle birlikte 22 Temmuz 1878'de Kıbrıs'a gelerek görevine fiilen başlamıştır. Ada'daki Türk valisinden görevi devraldıktan sonra altı idarî bölgedeki Türk kaymakamların yerine İngiliz memurları görevlendirmiştir. Ayrıca Sir Garnet Wolseley, mahkemelerde ve idarî işlerde İngilizcenin yanı sıra Türkçe ve Rumca'yı da resmî dil olarak kabul etmiştir.⁹

İngiltere'de Kraliyet kolonileri için çıkarılan Konsey Emirnâmesi'ne göre Yüksek Komiser, Ada'da Kraliyet Hükûmeti tarafından görevlendirilecek ve Kavanîn Meclisi'nin onayıyla kanun yapma hakkına da sahip olacaktı. Önceleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Divân'a benzeyen Kavanîn Meclisi; 4 İngiliz memur ve üç halk temsilcisinden oluşuyordu; ama daha sonraları bu meclisin yerini 9 Rum, 3 Türk ve 6

⁷ Müge Vatanserver, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/ Özel Sayı-C. 2, İzmir 2012, s. 1494.

⁸ İngiltere'nin Kıbrıs'a yerleşmek için yaptığı girişimler için bkz: R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 37-65.

⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, Ankara 2000, s. 27.

İngiliz'den oluşan Tesrîf Meclisi almıştır.¹⁰

Türkler Ada'nın Yunanistan'a verilme kaygısını taşıdıklarından İngiliz idaresine destek olmuşlardır. Ancak İngilizler reorganizasyon ve tensikât maskesi altında kamuda çalışan Türkleri emekliye sevk ettirmiş ve yerlerine Rum memurları görevlendirmiştir. Bunun sonucunda ekonomik sıkıntıya giren Kıbrıs Türk halkının bir kısmı Ada'dan ayrılarak Anadolu'ya göç etmiştir. Böylelikle Ada'daki nüfus dengesi Türkler aleyhine bozulmuştur.¹¹ Diğer taraftan, bu dönemde Ada'da Rumların Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması yönünde birtakım girişimleri olmuştur.

Rumlar, 1894'te Baf'ta bir camiyi Cuma namazı vaktinde taşıyarak şiddet eylemlerine başlamıştır. Bu olayın ardından, 1895 yılında Lefkoşa'da Tahtakale mahallesinde ve bazı Türk köylerinde Rumların Türklerle karşı bazı saldırıları olmuştur. 1911'de ise Kıbrıs Türkleri Türk Bodamlıyazade Mehmet Şevket Bey önderliğinde, bu saldırıları ve Rumların ilhak girişimlerini protesto eden 3 miting düzenlemiştir. Bu Kıbrıslı Türklerin Rumların ilhak girişimlerine tepki olarak düzenledikleri ilk örgütlü eylem olmuştur. 1912'de Mayıs ayında ise Rumlar, Hamit Mandıralar ve Leymasun'da Türklerle birtakım saldırılarda bulunmuştur. Bu saldırıların sonucunda, 3 kişi ölmüş, 40 kişi yaralanmış ve Türklerle ait ev ve dükkânlar zarar görmüştür.¹²

Bu dönemin Ada halklarını ayırıştıran ve onları Osmanlı dönemindeki ortak yaşam paydasından ayıran gelişmeler olması sebebiyle Kıbrıs sorununda önemli tarihi dönemeçlerden biri olduğunu belirtmemiz gerekir. Şüphesiz bunda İngilizlerin Ada'ya kolay yönetme amacıyla Ada halklarını çatıştırmak kendisine fayda sağlama düşüncesi etkilidir. Artık Ada halklarında oluşmaya başlayan ayrılık havası ileriki yıllarda yaşanacak gelişmelere de zemin hazırlamıştır. Bu mevcut ortam 1914'e kadar devam etmiştir.

Ancak 1914'te Kıbrıs'ın durumu açısından önemli bir gelişme olmuştur. Her ne kadar Kıbrıs'ın fiili hâkimiyeti İngiltere'de olsa da hukuki açıdan Ada Osmanlı'ya aitti. Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine, İngiltere de 5 Kasım 1914'te, 1878 Antlaşması'nı ve Ek Antlaşma'yı tek taraflı olarak

¹⁰ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 28.

¹¹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 28.

¹² Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu ve Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960–1983)*, İstanbul 1992, s. 4.

feshederek Ada'yı ilhak etmiştir.¹³ Osmanlı İmparatorluğu ise bu gelişme üzerine herhangi bir girişimde bulunamadı. Zaten, Osmanlı, savaş hali nedeniyle Kıbrıs'ı savunacak ya da geri alabilecek bir durumda değildi.

İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhakı sonrası Ada'da dengeler değişmiştir. Özellikle Türk nüfusunda meydana gelen nüfus hareketlilikleri dikkat çekicidir. Türkler İngiliz sömürgesindeyken Ada'dan tarihi sırayla önce Osmanlı İmparatorluğu topraklarına sonra da Türkiye Cumhuriyeti'ne göç etmişlerdir. Bu, Rumların işine gelmiş ve Ada'da kalan Türkler üzerindeki baskılar artmıştır. Sözü edilen göç dalgasının mevcudiyetini sayısal veriler ışığında ortaya koyarsak tablo çok daha net ortaya çıkacaktır.

“1800’lü yılların başında Kıbrıs adasında 30.524 Rum nüfusu ve 67.000 Türk nüfusu olmak üzere toplam 97.524 kişi yaşamaktaydı. 1881 yılına gelindiğinde adadaki Rum – Türk nüfusu sayıları, Osmanlı savaşları ve adadaki Türk göçleri nedeniyle tersine değişerek 137.631 Rum nüfusuna karşılık 45.458 Türk nüfusu yaşamaktaydı. 1960 yılında Rum nüfusu, Türk nüfusundan yaklaşık 4,3 kat daha artarak 448.861 kişi olurken, Türk nüfusu ilk defa 100 bini aşarak 105.494 kişi olmuştur.”¹⁴

“1881 – 1960 yılları arasında geçen 79 yıllık bir sürede Rum nüfusu 311.230 kişi olarak artarken, aynı dönemde Türk nüfusuna sadece 60.036 kişi eklenmiştir. 1881-1960 döneminde Rum – Türk nüfuslarının büyüme oranlarını karşılaştırdığımızda Rum nüfusu %10,8 ile %19,5 arası büyüme oranlarına sahipken, Türk nüfusu aynı büyüme oranlarını yakalamadığı gibi 1901 – 1911 döneminde %-10,5 büyüme oranı ile Türk nüfus miktarı azalmıştır.”¹⁵

Tablo-1: Kıbrıs'ta Nüfusun Gelişimi (1881 – 1960)¹⁶

YIL	1881	1891	1901	1911	1921	1931	1938	1946	1960
TÜRK	45 458	47 926	51 307	46 428	51 339	64 245	66 459	80 548	105 494
RUM	137 631	158 585	182 739	214 480	244 887	276 572	310 070	361 129	448 861

¹³ F. Sönmezoğlu, *a.g.e.*, 1991, s. 12.

¹⁴ Ahmet Atasoy, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/15, Hatay 2011, s. 35.

¹⁵ A. Atasoy, *a.g.m.*, s. 36.

¹⁶ Bu tablo A. Atasoy, *a.g.m.*, s. 36'dan aktarılmıştır.

Kaynak: Altan, M. H., (2000), Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketi, Milli Arşiv Yayınları No:1, s.84., KKTC.

Tablo-2: Türk – Rum Nüfuslarının Artış Miktarları ile Büyüme Oranları (1891-1960)

Dönemler	Türk Nüfusu		Rum Nüfusu	
	Nüfus Artışı	Büyüme Oranı (%)	Nüfus Artışı	Büyüme Oranı (%)
1881-1891	2468	5,1	20954	13,2
1891-1901	3381	6,6	24154	13,2
1901-1911	-4879	-10,5	31741	14,8
1911-1921	4911	9,6	30407	12,4
1921-1931	12906	20,1	31685	11,5
1931-1938	2214	3,3	33498	10,8
1938-1946	14089	17,5	51059	14,1
1946-1960	24946	23,6	87732	19,5
Ortalama	7504,5	9,4	38903,7	13,7

Kaynak: Atasoy Ahmet, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 15, s. 37., 2011.

“Adadaki Türk nüfusunun tarihi gelişimini kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür: 1570’te Kıbrıs fethedildikten sonra adaya 50–60 bin Türk yerleştirildi. Bu yıllarda Kıbrıs nüfusu 200 bin idi. 150 bini Türk, gerisi Ortadoğulu Hıristiyanlardı.

1572’de yapılan yabancı sayımlara göre adada 20 bin Rum vardı. 1878’de ada İngiltere’ye geçince Türklerin bir kısmı Anadolu’ya göç etti. Bu göç hareketi 1923’e kadar sürdü. 1923 Lozan Antlaşması’na göre Türkler iki yıl içinde İngiliz uyuğuna girmeyi kabul edecekler ya da adadan göçeceklerdir. Böylece 24 bin kişi daha göç etti. 1878–1923 yılları arasında adadan göç eden Türklerin sayısı 70 bine ulaştı. Ancak bu nüfusun 25 bini İngiltere’ye, 3 bini Avusturya’ya, 2 bin kişiye kadar Amerika’ya göç etmiştir. Bu göçlerle birlikte Türk nüfusu zaman zaman azalırken Rum nüfusu kararlı bir şekilde sürekli artmıştır.”¹⁷

Verilerle ortaya koymaya çalıştığımız Kıbrıs’taki nüfus hareketliliği, Ada’daki sorunların bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs’taki gerilim ve çatışma ortamı 1914’te İngilizlerin Kıbrıs’ı ilhakı ile de devam etmiş ve zaman zaman da çatışma ve gerginliğin artış gösterdiği dönemler mevcuttur. Bu gelişmelerin yaşanmasında bazı olaylar etkilidir. Burada bunları ifade etmek yerinde olacaktır.

1914’te Kıbrıs’ı ilhak eden İngiltere, 1915’te Ada’yı İttifak devletlerine karşı Yunanistan’ın kendi yanında yer almasını sağlamak amacıyla kullanmış ve Ada’yı resmen Yunanistan’a vermeyi teklif etmiştir. Ancak Yunan Kralı’nın I. Dünya Savaşı’na girmek istememesi ve Osmanlı İmparatorluğu ile savaşmaktan çekinmesinden dolayı Yunanistan bu teklifi geri çevirmiştir. Böylelikle bir kez daha Kıbrıs halkına sorulmadan Kıbrıs bir pazarlık konusu olmuştur. I. Dünya Savaşı sürerken 1917’de Yunanistan Müttefik Devletleri’nin işgalinden çekinerek İtilaf devletleri yanında savaşa girmiştir. Hatta kendisine Kıbrıs’ın rüşvet olarak önerilmesine dahi gerek kalmamıştır. I. Dünya Savaşı sona erdiğinde Yunanistan da savaşı kazanan devletlerden biri olduğundan dolayı Rumlar tarafından bu durum coşkuyla kutlanmıştır. Yunanistan, I. Dünya Savaşı’nın ardından daha önce reddetmiş olduğu Kıbrıs’ı artık kendi topraklarına katabileceğini düşünmüştür. Ancak İngilizler Yunanlılar gibi düşünmemiştir ve aldıkları önlemler sayesinde uzun bir süre Yunanistan’ı Kıbrıs’tan uzak tutmaya çalışmıştır. Fakat Rumlar Yunanistan’a gerek duymadan Enosis için yeterince çaba göstermiştir. Rumların Enosis çabaları Ada’da geri dönüşü olmayan kanlı mücadelelere yol açmıştır. Enosis çabaları, Kıbrıs’ta Rum ve Türkleri birbirine düşman etmiştir.¹⁸

Kıbrıslı Türkler, Rumların saldırı ve taleplerine karşı çıkmıştır. Ayrıca Kıbrıslı Türkler, 1918’de Lefkoşa’da bir Ulusal Kongre toplamıştır. Burada, Rumların ilhak

¹⁷ A. Atasoy, a.g.m., s. 38.

¹⁸ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi 1878–1960*, Lefkoşa 2003, s. 45-96.

taleplerine karşı çıkılmış ve Ada'nın önceki sahibi olan Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesi amacıyla yönelik olarak Müftü Ziya Efendi başkanlığında bir heyetin Paris'e gönderilmesi kararı alınmıştır.¹⁹

1919'da ise İttihatçı Türk aydınlarından olan Dr. Behiç, Dr. Esat ve Hasan Karabardak liderliğinde bir isyan girişimi olmuştur. Buradaki hedef, İngilizlerin Çanakkale Savaşları esnasında Kıbrıs'a getirdiği Türk savaş esirlerini kurtararak, isyanı genişletmektir. Fakat İngilizler bu durumu öğrenmiş ve isyanın liderlerini tutuklamıştır. Böylece bu isyan girişimi gerçekleşmemiştir.²⁰ Bu gelişmeden sonra İngilizler sıkı önlemler almıştır. Kıbrıslı Türkler uzun bir süre örgütlenme imkânı bulamamıştır. Ada Türkleri bu dönemde, Anadolu'nun İtilaf devletlerince özellikle Yunanistan tarafından işgaline tepki olarak başlayan Kurtuluş Savaşı'na yoğunlaşmıştır. Kıbrıslı Türklerden bazıları bu savaşa destek olmak amacıyla Anadolu'ya geçiş yapmıştır. Diğer taraftan, Yunanistan'ın İzmir'e Megali İdea'nın gerçekleştirilmesi amacıyla girmiş olması, Kıbrıslı Rumları da heyecanlandırmıştır. Ama Yunanistan'ın savaşı kaybetmesi ise Rum toplumunda huzursuzluk yaratmıştır. Bu gelişmeden sonra, 25 Mart 1921 tarihinde Omorfo(Güzelyurt)'nın Filya (Philia-Serhatköy) köyünde Rumlar, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını öngören bir plebisit düzenlemiş ve İngilizlere bu konuda bir başvuru yapmıştır. Fakat İngiltere bu talebi kabul etmemiştir.²¹

1.3. Lozan Antlaşması Kapsamında Kıbrıs Sorunu

Önceki dönemlerde meydana gelen olaylardan sonra Kıbrıs'ın statüsü açısından önemli bir gelişme gerçekleşmiştir. Türklerin kazandığı Kurtuluş Savaşı sonrası Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır. Lozan Barış Antlaşması Kıbrıs açısından da oldukça kayda değerdir. İngiltere Ada'yı ilhak ettiğinde, Ada'nın statüsü fiili olarak tamamen İngiliz egemenliğine girse de aslında hukuki olarak bu ilhak bir geçerlilik taşımıyordu. Bunun farkında olan İngiltere, Ada'daki fiili durumu meşruiyete kavuşturmak amacındaydı. İşte bu ortamda Lozan Barış Antlaşması İngiltere için bir fırsat olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olan Türkiye Cumhuriyeti ve İngiltere Kıbrıs konusunu da ele almışlardır. Kıbrıs'ın akıbeti Lozan'da İsmet İnönü'nün şu ifadeleri ile netleşmiştir:

¹⁹ S. İsmail, *a.g.e.*, 1992, s. 5.

²⁰ S. İsmail, *a.g.e.*, 1992, s. 6.

²¹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 28-29.

“Asıl önemli olan ekonomik ve adli kapitülasyonlardan kurtulmak ve diğer hayati konuları kazanmak için İngiltere ile öteki müttefiklerden ayrı ve önceden özel olarak anlaşmak istedik, zaten 1878'de Kıbrıs İngiltere'ye verilmiş, 1914'te İngiltere burayı ilhak etmiştir. Kıbrıs'ı gidip İngiltere'den geri almamızı o tarihte söz konusu olamazdı.”²²

Türkiye, Lozan görüşmeleri esnasında açıklanan bu görüşüne karşın adalar konusunda en azından adaların silahtan arındırılmasıyla ilgili kesin bir duruş sergilemiştir. Ancak bütün çabalara rağmen Türkiye kıyılarına en yakın konumda bulunan Meis adasının bile Türkiye'ye verilmesine görüşmelere katılan diğer devletler şiddetle karşı çıkmıştır. Bu yüzden Türkiye, Lozan görüşmelerinde İngiltere ile Kıbrıs konusunda daha fazla uğraşmak istememiştir. Türkiye, İngiltere'nin diğer sorunlu meselelerde kendisine karşı sert ve kesin bir tavır almasını önlemek ve destek vermesini sağlamak için bu meseleyi çok fazla öne sürmemiştir.²³

Yapılan görüşmeler sonrası Kıbrıs'ın statüsü hukuki olarak da İngiltere'ye geçmiştir. Bu noktada, Lozan Antlaşması'nın konuyla ilgili maddelerine değinmemiz gerekmektedir.

“Madde 16 — Türkiye işbu Andlaşmada belirlenen sınırları dışındaki tüm topraklar ile bu topraklardan olup gene bu Andlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulunanlar dışındaki Adalarda —ki bu toprak ve Adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır- her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden vazgeçtiğini açıklar.

*İşbu Maddenin hükümleri komşuluk nedeniyle Türkiye ile ortak sınırı bulunan ülkeler arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozmaz.”*²⁴

Bu maddeye göre, Türkiye'nin Kıbrıs'taki tüm egemenlik haklarından vazgeçtiği yorumu yapılabilir. Çünkü açık bir şekilde Türkiye kendisine bırakılan adalar ve belirlenen sınırları dışındaki hiçbir ada veya bölgeye dair bir hakkının bulunmadığını

²² Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ankara 1977, s. 2.'den aktaran Ali Çakırbaş, *Kıbrıs Sorunu (1950-1960)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Kayseri 2004, s. 24.

²³ Güner Göktaş, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Hazırlayan Siyasal Nedenler*, İstanbul 1990, s. 30-31'den aktaran A. Çakırbaş, *a.g.t.*, s. 24.

²⁴ <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?88> (20.11.2015)

ifade etmektedir.

“Madde 20 — Türkiye, Britanya Hükümetince Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te açıklanan ilhakını tanıdığını bildirir.”²⁵

20. Madde ile 1914 ilhakının kabulü ve yine Türkiye'nin Ada üzerindeki haklarından vazgeçtiği yorumu yapılabilir. Ayrıca bu madde İngiltere'nin yapmış olduğu ilhakın meşruiyete kavuşması anlamında İngiliz dış politikası açısından oldukça önemlidir. Sonuçta, İngiltere “geçici olarak” yerleştiği Kıbrıs'ta sadece diplomatik manevralar ve diplomatik adımlarla tam bir hâkimiyet kurmayı başarmıştır. Keza İngiltere'nin Kıbrıs'a ilk yerleşimi de Osmanlı'nın durumundan faydalanıp diplomasi hamlesiyle gerçekleşmiştir.

“Madde 21 — 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adasında yerleşmiş olan Türk uyrukları, yerel yasanın belirlediği koşullara göre, İngiltere uyrukluğuna geçecek ve böylece Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, bu Türkler, isterlerse, bu Andlaşmanın yürürlüğe konulmasından bağlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçebileceklerdir. Bu durumda, seçme haklarını kullandıkları günü izleyen on iki ay içinde Kıbrıs Adasından ayrılmak zorunda kalacaklardır.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konulması günü Kıbrıs Adasında yerleşmiş bulunup da, yerel yasanın belirlediği koşullara uyularak yapılan işlem üzerine, o gün İngiltere uyruklusunu edinmiş ya da edinmek üzere bulunmuş olan Türk uyrukları da bu nedenle Türk uyrukluğunu yitireceklerdir.

Şurası da kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümeti, Türkiye Hükümetinin izni olmaksızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluğuna edinmiş olan kimselere İngiltere uyrukluğuna tanımayı reddetmek yetkisine sahip olacaktır.”²⁶

Burada ise Kıbrıs'ta yaşayanların vatandaşlık durumu belirlenmeye ve ifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu noktada, daha önce tablolar halinde belirttiğimiz göç hareketliliği de dikkate alınırca 1923 sonrası Kıbrıs'tan Türkiye'ye olan göçlerin neden kaynaklandığı net bir şekilde anlaşılacaktır. Çünkü burada Ada Türklerinin Türkiye Cumhuriyeti'ni seçmeleri durumunda Ada'dan ayrılıp Türkiye'ye göçmeleri net bir şekilde ifade edilmiştir.

²⁵ <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?88> (20.11.2015)

²⁶ <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?88> (20.11.2015)

Bu maddeler, Lozan Antlaşması²⁷'nin Kıbrıs'la doğrudan ilişkili olan durumlarını kapsamaktadır. Maddelerin içeriğinden anlaşıldığı üzere Kıbrıs'ın tüm egemenlik hakları İngiltere'ye geçmiştir. İngiltere 1914'te fiili olarak ilhakla birlikte kurduğu tam egemenliği bu antlaşma ile hukuksal olarak da garanti altına almıştır. Bu noktadan hareketle, Kıbrıs'ta 1923'teki Lozan Antlaşması sonrası oluşan durumdan 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna dek sürecektir bu dönemi kapsamlı bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir.

---

²⁷ Antlaşmanın orijinal metni için bkz: <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?88>

İKİNCİ BÖLÜM

1923-1960 ARASI DÖNEMDE

KIBRIS SORUNUNDA TARAFLARIN POLİTİKALARI VE TEZLERİ

2.1. 1923-1945 Dönemi

1878’de Kıbrıs’a geçici olarak yerleşen İngiltere, 1914’te Kıbrıs’ı ilhak etmiş ve en sonunda da 1923’te Lozan Antlaşması’yla fiili hakimiyetinin hukuksal meşruiyetini de sağlamıştır. Bu gelişmeden sonra İngiltere Ada’yı artık yüksek komiserlerle değil bir vali ile idare etmeyi uygun bulmuştur. Ayrıca 1925 yılında Kıbrıs’ın Büyük Britanya’ya bir Taç Koloni olduğu ilan edilmiştir. Bu kararın ardından Ada’da yüksek komiser olarak görev yapan Sir Malcolm Stevenson aynı yıl Kıbrıs’a vali olarak atanmıştır.²⁸

Kıbrıs’ta yaşanan bu gelişmeler Rumlar tarafından iyi karşılanmıştır. Çünkü Rumlar Ada’nın Türk idaresinden İngiliz idaresine geçisini Enosis için olumlu bir adım olarak değerlendirmiştir. Rumlar, İngilizlere Enosis isteklerini kabul ettirebileceklerini düşünmüştür. Kıbrıs Türkleri ise, İngiliz idaresine geçişte ve sonrasında karardan memnun olmasalar dahi herhangi bir eylemde bulunmamış ve Lozan Antlaşması hükümlerine uygun davranmış sadece mevcudiyetlerini Ada’da muhafaza etmeye çalışmışlardır.

Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk’ün izlediği barışçıl dış politika gereği bu dönemde Yunanistan ile ilişkilerin geliştirilmesi ile bölgede güvenli bir ortamın oluşmasını sağlamak gayesinde olmuştur. Türkiye ayrıca Lozan Antlaşması’nın gereği olarak Kıbrıs’taki İngiliz varlığına yönelik herhangi bir girişimde bulunmamış, bu dönem boyunca statükocu bir politika izlemiştir.

1925’ten 1959’a kadar Rumlar Enosis’i gerçekleştirebilmek için birçok kez bu yönde girişim yapmıştır. Bunlardan en önemlisi ise 1931 isyanıdır.²⁹ 1931’deki Rum isyanının nedenlerinden biri, İngiliz Hükümeti’nin Orta Doğu politikasında yaptığı değişikliğin bir sonucu olarak Rumlara sırtını dönmesi ve sonrasında konulan vergi kanunundan Rumların rahatsız olmasıdır.³⁰

Rumlar önce Kıbrıs’ın İngiliz egemenliğinden kurtarılmasını planlamıştır.

²⁸ Abdulhalûk Çay, *Kıbrıs’ta Kanlı Noel-1963*, Ankara 1989, s. 23-24.

²⁹ A. Çay, *a.g.e.*, s. 25.

³⁰ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 30.

1931'de Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu Kyrou ve Kitium Piskoposu Nikodemas önderliğinde İngiliz yönetimine karşı bir isyan hareketi başlatmıştır.³¹ Bu isyanda, Rumlar Nikodimas ve Kyrou'nun yönlendirmesiyle hükümet binalarına saldırmış ve vali konağını da yakmışlardır. Bu isyanda 7 kişi ölmüş, 67 kişi yaralanmış ve önemli miktarda maddi kayıp yaşanmıştır.³² Bu isyan hareketi, İngilizlerin aldıkları sert önlemlerle kısa sürede engellenmiştir.³³ İsyân sonrasında İngiliz yönetimi, 400 kişiyi tutuklamış, isyancı elebaşlarını ve isyanda rolü olan Yunan Konsolosu Kyrou'yu Ada'dan sürmüştür. Ayrıca İngiliz yönetimi tarafından, milli tarihlerin okutulması, milli bayrakların çekilmesi yasaklanmış, basına sansür uygulanmış, siyasi faaliyetler engellenmiş ve Kavanin Meclisi de kapatılmıştır.³⁴

Bu isyanda Yunanistan'ın rolünün olması artık Yunanistan'ın eski yayılmacı siyasete döndüğünün bir göstergesi olmuştur. Bu girişim Türkiye açısından bir güvensizlik oluşturmuş ve iki ülke arası ilişkiler bakımından olumsuz olmuştur. Öte yandan, Türkiye'nin bu isyanda İngiliz idaresine isyanı bastırmasını ve Türklere yönelik şiddet hareketlerinin de önlenmesini talep etmekten başka bir girişimi olmamıştır.

1931'deki Rum isyanında Ada Türkleri de mağdur olmuştur. İsyân ile ilgili hiçbir sorumluluğu bulunmamasına ve isyana karşı olmasına rağmen Türkler konulan tüm yasaklamalardan etkilenmiştir.³⁵

1933 yılında İngiliz vali bir Danışma Meclisi kurmuştur. Bu meclisin üyelerini ise 4 Rum ve 1 Türk'ten oluşturmuştur. Kilise'den hiç kimse 1931 isyanındaki sorumluluğundan dolayı bu mecliste yer almamıştır. Rumlar meclise katılan Rum üyelerini vatan haini ilan ettiklerini açıklayıp eski anayasanın geliştirilerek Rumlara daha fazla yetki verilmesini talep etmişlerdir.³⁶ Ancak talepleri İngiliz yönetiminden kabul görmemiştir. İngiliz yönetimi 1941'e dek Ada'da baskıcı bir yönetim sergilemiştir. İngiltere'nin böyle bir yönetim anlayışını benimsemesinde hem Ada'daki Rumları kontrol altında tutmak istemesi hem de o dönemde Avrupa'da yaşanan gerilimli süreç etkili olmuştur.

1941'de İngiliz yönetiminin Ada'da siyasi örgütlenmelere izin vermesi bazı

³¹ Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Ankara 1991, s. 9.

³² Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul 1998, s. 30.

³³ A. Olgun, *a.g.e.*, s. 9.

³⁴ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 30.

³⁵ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 30.

³⁶ A. Çay, *a.g.e.*, s. 28.

sorunların meydana gelmesine neden olmuştur. Rumlar, AKEL'i (Emekçi Halkın İlerici Partisi) kurarak siyasi olarak örgütlenmeye başlamışlardır. Kilise ise komünist AKEL'e karşı Kıbrıs Ulusal Partisi'ni kurarak siyasal örgütlenme sürecinde rol almıştır. Bu gelişmeler sonrası, Rumlar arasında ideolojik açıdan bir bölünme yaşanmıştır. Kıbrıs Türkleri, Türkiye'nin Kıbrıs sorununa ilgisiz tutumu nedeniyle ve kendilerini korumak amacıyla Ada'da KATAK (Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu) Milli Parti, Kıbrıs Milli Türk Talebe Birliği, Kıbrıs Türk Kurumları Birliği ve Milli Cephe Partisi'ni kurarak örgütlü olarak var olma mücadelelerini sürdürmüşlerdir.³⁷

Bu dönemde Rumların Ada'nın statüsünde değişiklik talep ettiği görülmektedir. Yunanistan ise, sözü edilen dönemde içinde bulunduğu koşullar itibariyle Ada'ya yönelik etkin bir politika izleyememiş yalnızca Rumların isyanlarını ve diplomatik girişimlerini desteklemiştir. Kıbrıs Türkleri ve Türkiye ise bu dönemde İngiltere ile aynı tezi savunarak statükonun korunmasından yana bir tutum takınmıştır.

2.2. 1945-1960 Dönemi

II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Yunanistan'a, kendi taraflarında savaşa girmeleri durumunda Kıbrıs'ı Yunanistan'a verebileceklerini teklif etmiştir. Ancak Yunanistan bu teklifi reddetmiştir. Buna rağmen Rumlar Yunanistan'ın İngilizlerle beraber savaşmamasına rağmen Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını talep etmiştir. İngilizler Rumların bu talebini reddederek anayasa hazırlanmasını önermiştir. Rum tarafı ise Enosis'i önermeyen hiçbir teklifi kabul etmeyi düşünmemiştir.³⁸

II. Dünya Savaşı'ndan sonra da Rumların Enosis için çabaları aralıksız devam etmiştir. Türkiye ise Lozan Antlaşması'nda sağlanan statüye uygun davranmak ve Soğuk Savaş döneminde müttefik İngiltere'nin işlerine karışmamak amacıyla Ada'yla ilgili gelişmelerle fazla ilgilenememiştir. Bu durum Kıbrıs Türklerini endişelendirmiş ve Kıbrıs Türkleri Rum girişimlerine karşı örgütlenmeye başlamıştır.³⁹

Bu dönemde İngiliz yönetimince Ada'da daha rahat bir yönetim oluşturulması adına çeşitli anayasa taslakları, reform planları hazırlanmıştır. Ancak bu plan ve

³⁷ Ömer Göksel İşyar, *Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, Bursa 2009, s. 754.

³⁸ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 30.

³⁹ Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*, İstanbul 2000, s. 18.

taslaklar çeşitli sebeplerle taraflarca kabul edilmediğinden bir sonuca ulaşılamamıştır.⁴⁰

On İki Ada'nın Yunanistan'a verilmesi Rum/Yunan tarafında Enosis konusunda bir beklenti oluşturmuştur. Yoğun bir Enosis propagandası sonrasında Yunan Parlamentosu 27 Şubat 1947'de oybirliğiyle aldığı bir karar doğrultusunda Enosis'i kabul ettiğini açıklayarak bu kararı tüm dünyaya ilan etmiştir.⁴¹ Türkiye ise Rum/Yunan tarafının bu hareketine karşılık olarak, On İki Ada'nın Yunanistan'a verilmesi ile Lozan Antlaşması'nda sağlanan Türk-Yunan dengesinin bozulduğu ve ayrıca Kıbrıs'ın da Yunanistan'a verilmesi durumunda Türkiye'nin güvenliği açısından son derece olumsuz durumların ortaya çıkacağını belirtmiştir.⁴² Sonuçta, bu girişim de diğer Enosis çabalarında olduğu gibi bir sonuç vermemiştir. Çünkü İngiltere bu yönde bir karar almamıştır.

Öte yandan Rum/Yunan tarafı Enosis girişimleri doğrultusunda çabalarına devam etmiştir. İlk olarak Enosis rekabetinde kilisenin önüne geçmek isteyen AKEL Partisi 1949 yılında Enosis için bir imza kampanyası başlatmıştır. Diğer yandan Kilise de ayrı bir plebisit düzenleme çalışması içine girmiştir. Kilise 15 Ocak 1950'de bir plebisit gerçekleştireceğini açıklamıştır. Kilisenin bu girişimi sonrasında başarısızlığa uğramak istemeyen AKEL Partisi kendi düzenlediği plebisiti iptal etmiş ve halka da kilisenin düzenlediği plebisite katılması yönünde çağrıda bulunmuştur. Bu plebisitin sonucuna göre Rum halkının %96'sı Enosis'e evet demiştir.⁴³ Rumlar bu süreçte Türklerin de plebisite katılması için uğraşmıştır. Ancak Türkler bu çabaya karşılık vermemiştir. Sonuç olarak yapılan tek taraflı plebisit İngilizler ve Türkler tarafından kabul görmemiştir.⁴⁴

Ada'da bu gelişmeler yaşanırken Türkiye, Yunanistan'ın aksine Kıbrıs'a ilgisiz tutumunu devam ettirmekteydi. Türkiye, bu dönemde ısrarla statükonun devamından yana olduğunu bildirmiştir. Bunun dışında Ada'ya yönelik herhangi bir politikası olmamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın Ocak 1950'de söylediği şu sözleri bu ifademizi desteklemektedir:

“Kıbrıs sorunu diye bir sorun yoktur. Ada, bugün, İngiltere'nin hâkimiyeti ve

⁴⁰ Bu konudataylı bilgi “2.3. Kıbrıs Sorununda Çözümüne Yönelik Öneriler ve Çabalar” başlığı altında verilmiştir.

⁴¹ http://akaum.atilim.edu.tr/pdfs/KibrisTarihiveKibrisSorunu_I.pdf (16.12.2015)

⁴² F. Sönmezoğlu, *a.g.e.*, 1991 s. 40-41.

⁴³ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 39.

⁴⁴ A. Olgun, *a.g.e.*, s. 9.

idaresi altındadır. İngiltere'nin Kıbrıs'ı bir başka devlete devretmek niyetinde olmadığı da açıktır.”⁴⁵

Buna karşın, Yunanistan ise Ada'ya yönelik tutumunu her zaman korumuştur. Örneğin, 1951 yılında Yunanistan Başbakanı Sofokles Venizelos, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi gerektiğini resmen ifade etmiştir.⁴⁶ Bu ifade, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'a bakış açılarının farklılığını da ortaya koymaktadır. Ancak Yunanistan'ın bu açık ifadesi TBMM'de rahatsızlık yaratmıştır. Ayrıca basın da konunun üzerine gitmiştir. Türkiye Türk-Yunan dostluluğunun bozulmamasını isterken aynı zamanda Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına da karşıydı. Bunun üzerine dönemin Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü adanın durumunda bir değişiklik olacak bir sebep görmediğini ifade etmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ın durumunda ileride bir değişiklik olursa bunun Türkiye'nin haklarına aykırı bir şekilde olamayacağını belirtmiştir. Bu ifade eskiye göre Türkiye'nin bir nebze daha ileri bir tutum aldığını göstermektedir.⁴⁷ Yine bu ifadenin devamında Köprülü, Kıbrıs'ın statüsünde bir değişiklik olması durumunda Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi gerektiği görüşünü belirtmiştir.⁴⁸ Burada Köprülü, Lozan Antlaşması'nda Türkiye ve İngiltere'nin Kıbrıs konusunda taraf olmasına atıf yapmıştır. Yani Ada Türkiye'den İngiltere'ye geçtiği için bir değişiklik olursa Ada'nın eski sahibi Türkiye'ye verilmesinin uygun olacağı düşüncesini belirtmiştir. Bu sözler artık Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik daha etkin bir politika izlediğinin göstergesidir.

Bu gelişmeler sonrası Rumların faaliyetleri devam etmekteydi. Başpiskopos Makarios plebisitin 2. yıldönümünü 15 Ocak 1952'de, yerel hükümetin toplantı yasağına karşın, Paneromeni Kilisesi'nde törenle kutlamıştır. Ayrıca Makarios Rum gençliğini harekete geçmeye çağırmıştır. Bu çağrıdan sonra, Kıbrıs'ın çeşitli ilçelerinde jimnastik öğrencileri Enosis lehinde gösteriler düzenlemişler ve bu gösterilerde polislerle yapılan çatışmalarda yaralananlar olmuştur.⁴⁹

Bu olaydan kısa bir süre sonra, Yunan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Sofokles Venizelos, NATO üyelerinin Lizbon'da yaptığı bir toplantıda, 22 Şubat 1952'de, Kıbrıs sorununun yalnız Yunanistan ve İngiltere'yi ilgilendirdiğini ifade

⁴⁵ M. Esenbel, *Kıbrıs-1 Ayağa Kalkan Adam*, Ankara 1993, s. 13-14.

⁴⁶ M. Esenbel, *a.g.e.*, s. 14.

⁴⁷ M. Esenbel, *a.g.e.*, s. 14-15.

⁴⁸ A. Olgun, *a.g.e.*, s. 10.

⁴⁹ <http://www.mustafatarakci.com/wp-content/uploads/2012/04/kibrisbarisharekati.pdf> (18.12.2015)

etmiştir.⁵⁰ Bu ifadeden anlaşılacağı üzere, Yunanistan, Türkiye'yi Kıbrıs sorununda dışarda tutmak istemiştir. Yunanistan, böylelikle Ada'ya ilişkin politikalarını daha rahat gerçekleştirebileceğini düşünmüştür.

Kıbrıs sorunu, daha sonra 1954 yılında Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletler'e götürülmüştür.⁵¹ 16 Ağustos 1954 tarihinde Yunanistan Başbakanı Papagos'un imzası ile Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne yaptığı müracaatta Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı verilmesi teklifinin gündeme alınmasını resmen talep etmiştir.⁵² Konuyu inceleyen Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonu, 8 çekimser oya karşı 50 olumlu oy ile Kıbrıs sorununun Genel Kurul'da görüşülmesine gerek olmadığı yönünde bir karar almıştır. Başbakan Menderes, bu kararın konunun kapanmış olduğunu belirtse de Yunan Dışişleri Bakanı Stefanapulos, Yunan hükümetinin Kıbrıs konusunda girişimlerine devam edeceğini belirtmiştir.⁵³ Diğer yandan İngiltere, bu karara karşı çıkarken Ada'daki Türk nüfusunu ileri sürmüş ve Türklerin Kıbrıs sorununda taraf olduğunu savunmuştur. Ayrıca İngiltere, Türklerin de self-determinasyon hakkının bulunduğunu vurgulamıştır.⁵⁴ Yunanistan, İngiltere'nin bu savına karşılık, Türklerin Ada'da azınlık durumunda olduğunu dile getirmiştir.⁵⁵

Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler'e götürülmesi bunun uluslararası bir mesele haline geldiğini göstermektedir. Şüphesiz bu da sorunun çözülmesini daha karmaşık ve zor bir hale getirmiştir.

BM'ye başvuru sürecinden istediği sonucu alamayan Yunanistan diplomatik hamlelerini bir kenara bırakıp politika değişikliğine giderek Ada'da terör eylemlerini başlatarak nihai Enosis hedefi doğrultusunda çaba göstermeye devam etmiştir.

Makarios'un başkanlığında 2 Temmuz 1952'de başlayan ilk gizli görüşmelerle EOKA terör örgütünün temelleri atılmıştır. Ardından 1953'te bir ihtilal konseyi kurulmuş, Enosis için gizli yemin edilmiştir. Daha sonra 1954'te Yunanistan'ın bilgisi ve onayı dâhilinde Ada'ya silah sevkiyatı başlamıştır. Grivas⁵⁶ ise, 9 Kasım 1954'de

⁵⁰ <http://www.mustafatarakci.com/wp-content/uploads/2012/04/kibrisbarisharekati.pdf> (18.12.2015)

⁵¹ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 39.

⁵² <http://www.mustafatarakci.com/wp-content/uploads/2012/04/kibrisbarisharekati.pdf> (18.12.2015)

⁵³ A. Olgun, *a.g.e.*, s. 10.

⁵⁴ A. Çay, *a.g.e.*, s. 38.

⁵⁵ Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul 1977, s. 20.

⁵⁶ George Grivas, EOKA örgütünün askeri lideridir. Grivas hakkında detaylı bilgi için bkz: Ulvi Keser, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 183-186.

adaya gelmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos'un emriyle 1 Nisan 1955'te ilk saldırılarını düzenleyerek EOKA faaliyete geçmiştir.⁵⁷ Başpiskopos Makarios ve Yunan gerilla lideri Grivas yönetimindeki EOKA terör örgütü ve Ortodoks Kilisesi'nin tarihsel gücüne dayanarak Kıbrıs'ı bir sömürge halinden çıkarıp bağımsız hale getirmeyi hedeflemekteydi. Ada'daki sol kesimlerin desteğini de anti-sömürgeci duruşundan almaktaydı. Milliyetçi Grivas'ın hedefi ise Büyük Yunanistan'ın gerçekleştirilmesiydi.⁵⁸

EOKA ilk olarak, Kıbrıs'ta kendi ilkelerini kabul etmeyen Rumları ortadan kaldırmaya ve bu amaç doğrultusunda Rumlar üzerinde baskı yoluyla hâkimiyet kurmaya ve para toplamaya çalışmıştır. 1 Nisan 1955'te EOKA, Lefkoşa'da umumi valilik, müsteşarlık dairesi ve Ortadoğu İngiliz Kara Kuvvetleri genel karargâhında bombalar patlatıp, radyoevi yakarak ilk silahlı eylemlerini gerçekleştirmiştir. Mağusa, Larnaka ve Limasol'da da buna benzer terör eylemlerini yaparak Ada'nın tamamında etkili olmaya çalışmıştır. Ayrıca EOKA, bu esnada sokaklarda ihtilal beyannameleri dağıtarak propaganda yapmıştır.⁵⁹

Rum Ortodoks Kilisesi ve EOKA'nın Enosis'i gerçekleştirmek için ortaklaşa sürdürdükleri terör eylemlerini, Rum tarafı dünya kamuoyuna bağımsızlık için verilen bir kurtuluş mücadelesi olarak kabul ettirmeye çalışmıştır. Aslında, terör eylemlerinin çoğunluğu o günün sömürge idaresi konumundaki İngiltere'den ziyade daha çok Kıbrıs Türklerine karşı yapılmıştır.⁶⁰

EOKA'nın terör eylemleri sonrasında, Türkiye Kıbrıs'a daha ilgili bir tutum sergilemeye ve duruma müdahil olmaya başlamıştır. Artık Türkiye, Kıbrıs için statükocu politikasını sorgulamaya başlamıştır. Türk kamuoyu ve Kıbrıs Türkleri Türkiye'nin Ada'ya yönelik daha net politikalar izlemeye başlamasında itici güç olmuştur.

Adada yaşanan terör eylemleri İngiltere'yi de zor durumda bırakmıştır. İngiltere soruna çözüm bulmak amacıyla 29 Ağustos 1955'te Londra Konferansı'nı düzenleme kararı almıştır. Bu konferansa Yunanistan ve Türkiye davet edilmiştir. Türkiye böylece soruna resmen taraf olmuştur. Konferansta Yunanistan, self-determinasyon adı altında Enosis'i savunmuş Türkiye ise buna karşılık self-determinasyon hakkının her iki halka

⁵⁷ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 41.

⁵⁸ Ali Gevgili, *Yükseliş ve Düşüş*, İstanbul 1987, s. 134.

⁵⁹ <http://www.mustafatarakci.com/wp-content/uploads/2012/04/kibrisbarisharekati.pdf> (21.12.2015)

⁶⁰ http://akaum.atilim.edu.tr/pdfs/KibrisTarihiveKibrisSorunu_I.pdf (21.12.2015)

verilmesi gerektiğini savunmuştur.⁶¹ Bu konferansta İngiltere Başbakanı Macmillan⁶² da bazı çözüm önerileri sunmuştur. Ancak taraflar herhangi bir uzlaşmaya varamamıştır.

Ayrıca Yunanistan 1954-1958 yılları arasında konuyu, sömürge durumundan kurtulmak isteyen bir Kıbrıs olarak tanımlayıp Varşova Paktı ve Bağlantısızlar Grubu'nun da desteğini almıştır. Yine de bu destek BM Genel kurulunda Yunanistan'ın sunduğu tasarıların karar haline dönüşmesi için gerekli 2/3 çoğunluğu sağlamaya yetmemiştir.⁶³

“Kıbrıs'ta EOKA Türklere karşı saldırılarını yoğunlaştırırken, Türk halkı kendi içindeki direnme hissini küçük bölgesel direnme örgütleri meydana getirerek dışa vurmuş, Volkan ve Kara Çete, 9 Eylül Cephesi gibi isimler vererek oluşturduğu bu yerel direniş örgütleri ile Rumların saldırılarına karşılık vermiştir.”⁶⁴ “Bu küçük direniş örgütlerinin, ada genelinde örgütlenen ve Yunanistan tarafından maddi ve manevi her türlü desteği gören EOKA'ya karşı Türk halkını gerektiği gibi koruyamayacağı aşikârdı. Daha geniş ve ada çapında örgütlenecek, bilimsel esaslara göre teşkilatlandırılacak yeni bir direniş örgütüne ihtiyaç vardı. EOKA terörüne aynı kararlılıkla cevap verecek Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) bu gereklilik sonucu kurulmuştur.”⁶⁵ Daha sonra Volkan adlı mukavemet örgütü kurulmuştur.⁶⁶ Sonuç olarak daha etkili mücadele için TMT adlı örgüt ortaya çıkmıştır.

Türk Mukavemet Teşkilatı, 23 Kasım 1957'de Rauf R. Denктаş, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Mustafa Kemal Tanrısevdi tarafından Lefkoşa'da kurulmuştur. TMT, önceleri dağınık bir şekilde faaliyet gösteren küçük grupları birleştirerek, tüm Ada'da faaliyet göstermeyi planlamıştır.⁶⁷

TMT'nin kurucu liderleri arasında yapılan toplantılarda EOKA'ya karşı, Türkiye'nin desteği olmadan başarılı olunamayacağı vurgulanmıştır. Bu nedenle anavatana gitme kararı alınmıştır. Bu karardan sonra Dr. Fazıl Küçük, Rauf R. Denктаş ve Başkonsolos Burhan Işın, Türkiye'ye giderek Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile

⁶¹ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 51.

⁶² Macmillan Planı diye anılan bu çözüm önerileri, “2.3.3. I. Macmillan Planı” başlığı içerisinde ayrıntılı olarak verilmiştir.

⁶³ F. Sönmezoğlu, *a.g.e.*, 1991 s. 52.

⁶⁴ Esat Fellahoğlu, *Baf'ta Direniş*, Lefkoşa 1995, s. 9'dan aktaran E. Açıkses, A. Cankut, *a.g.m.*, s. 1249.

⁶⁵ E. Fellahoğlu, *a.g.e.*, s. 9'dan aktaran E. Açıkses, A. Cankut, *a.g.m.*, s. 1249.

⁶⁶ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 44.

⁶⁷ Hasan Cicioğlu, Turgay Bülent Göktürk, “Türkiye'nin Kıbrıs Politikasını Belirleyen Olaylar (1923-1960 Yılları Arası)”, *9. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Gazimagusa, 24.04.2014, s. 16.

bir görüşme yapmıştır. TMT'nin örgütlenmesi, eğitilmesi ve silahlandırılmasının Türk subaylar tarafından organize edilmesi kararlaştırılmıştır. 1 Ağustos 1958'den itibaren Kıbrıs'taki teşkilatın örgütlenmesini Türkiye üstlenmiştir. Türkiye, Kıbrıs'ın ilk Bayraktar'ı Albay Rıza Vuruşkan'ı İş Bankası Müfettişi kimliği adı altında Kıbrıs'a göndermiştir.⁶⁸ Böylece Türkiye, Kıbrıs'ta daha etkin bir konuma gelmiştir. Kıbrıs Türkleri de mücadelelerinde Türkiye'nin koruyuculuğu ile daha etkili olmaya başlamıştır.

Bu dönemde Türkiye ve Yunanistan tez ve politikalarının belirlerken birkaç konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu konular ise, self-determinasyon ve Lozan Antlaşması'nın hükümleridir. Yunanistan ve Rum tarafı bu konular üzerinden Enosis tezini doğrulamaya çalışmıştır. Türkiye ise aynı konular üzerinden kendi tezleriyle bu teze karşılık vermeye çalışmıştır.

Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafı bu dönemde Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını öngören Enosis tezi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu tezin dayanağı ise, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın Amaçlar ve İlkeler kısmında yer alan 1. Maddenin 2. fıkrasında bütün uluslar arasında halkların eşit hakları ve self-determinasyon ilkesine dayalı dostça ilişkileri geliştirmek hükmü olmuştur.⁶⁹ Yunanistan, kendisinin Lozan Antlaşması'na taraf olması ile bu antlaşmanın tüm hükümlerini onayladığı anlamına gelebileceğini ileri sürmüştür. Yunanistan, bu antlaşmanın İtilaf Devletleri ve Türkiye arasında bir iki taraflı antlaşmadan meydana geldiğini ve antlaşmanın 20. Maddesinde Türkiye'nin ilhakı tanıdığını ve bu durumu diğer İtilaf Devletlerinin de tanıdığını ancak direkt olarak tanımadıklarını belirtmiştir. Ayrıca, Yunanistan, Lozan Antlaşması ile Türkiye'nin zaten geri alma imkânı bulunmayan Kıbrıs'ı bıraktığını ancak Yunanistan'ın bu antlaşmayla Kıbrıs konusunda herhangi bir şeyden vazgeçtiği anlamına gelmeyeceğini savunmuştur.⁷⁰

Türkiye bu dönem içerisinde 1954-1956 yılları arasında Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi tezini savunmuş ve 1956'dan itibaren ise Kıbrıs'ın taksimi tezi üzerinde yoğunlaşmıştır. Diğer taraftan Türkiye de Yunanistan gibi tezlerini self-determinasyon ve Lozan Antlaşması ile desteklemeye çalışmıştır. Türkiye, bulunduğu bölgede

⁶⁸ H. Cicioğlu, T. B. Göktürk, *a.g.e.*, s. 16.

⁶⁹ S. Toluner, *a.g.e.*, s. 18.

⁷⁰ UNGA, Ninth Session, First Committee, A/C.I/SR.750 (English), s. 10., UNGA, Eleventh Session, First Committee, A/C.I/SR.847 (English), s. 4-5'den aktaran S. Toluner, *a.g.e.*, s. 20-21.

Yunanistan ile dostça, barışçı ve iyi ilişkilerin kurulmasını sağlamak amacıyla, Lozan Antlaşma kapsamında önemli tavizler vermeyi kabul etmiştir. Kıbrıs'ın Yunanistan yerine İngiltere'ye bırakılması, Türkiye ve Yunanistan arasında siyasi bir denge kurulmasına yönelik olmuştur. Türkiye, güvenliği ve siyasi şartlarını dikkate alarak, Kıbrıs'taki egemenliğini belirli bir devletin lehine, İngiltere adına vazgeçmiştir.⁷¹ Bu açıdan Lozan Antlaşması'nın değiştirilmesi ile bu denge bozulacaktır. Türkiye, bu antlaşmanın hükümleri öncesine dönülmesi durumunda Kıbrıs'ın kendisine verilmesi gerektiğini ileri sürmüş ve kendisinin Kıbrıs'la ilgili taraf olma durumunu ise, İngiltere ile antlaşma hükümlerinde Ada için varılan hükümlere dayandırmıştır.⁷²

Türkiye, self-determinasyon konusundaki tezine, BM Antlaşması'nın 1. Maddesinde halkların eşit hakları ve self determinasyon ilkesinin, uluslar arasında barışçı ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olarak ele alınması ve aynı antlaşmanın 73(b) fıkrasında self-determinasyon ilkesinin her ülkenin ve her halkların özel durumları dikkate alınarak gerçekleştirilebileceği hükmü dayanak oluşturmaktadır. Türkiye Kıbrıs'ta tek bir ulusun olmadığını, Kıbrıs'taki her iki halkın anavatan olarak bir başka devleti tanıyan iki ayrı halk olduğunu belirtmiştir. Türkiye, self-determinasyon hakkının bir halka tanınıp diğerine tanınmaması durumunda bir halk istemediği bir devletin egemenliğine dâhil olması BM'nin ilgili hükmüne aykırı olacağını vurgulamıştır.⁷³ Türkiye'nin Taksim konusundaki tezi de bu görüşlerle savunulmuştur.⁷⁴

Türkiye ve Yunanistan bu dönemde savundukları tezlerden bir sonuç alamamış ve her iki tarafta uzlaşma yoluna gitmiştir. İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türkleri arasındaki müzakereler uzun yıllar sonunda sonuç vermiştir. 1959 yılında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelleri atılmıştır. Ada'da ilk defa kurulan bu devletle bir çözüm sağlanmıştır. Ancak bu noktada İngiltere'nin çeşitli dönemlerde Ada'da çözüm için sunduğu plan ve önerilere değinmek gerekmektedir. Çünkü, bu plan ve öneriler esnasında tarafların tezlerini ve politikalarını somut örnekler üzerinden görmek mümkündür.

⁷¹ S. Toluner, *a.g.e.*, s. 35.

⁷² UNGA, Eleventh Session, First Committee, A/C. I/SR. 848 (Türkçe Tercüme); Ayın Tarihi, 1955 Eylül, s. 164-165'den aktaran S. Toluner, *a.g.e.*, s. 36.

⁷³ UNGA, Eleventh Session, First Committee, A/C.I/SR.848 (Türkçe tercüme); Twelveth Session, First Committee, A/C.I/SR.929 (English); Thirteenth Session, First Committee, A/C.I/PV.999 (English), s. 7-20, 37; A/C.I/PV.1001 (English), s. 32, 36; A/C.I/PV.1003 (English), s. 2-25.'den aktaran S. Toluner, *a.g.e.*, s. 44-45.

⁷⁴ S. Toluner, *a.g.e.*, s. 45-46.

2.3. Kıbrıs Sorununda Çözüm Yönelik Öneriler ve Çabalar

İngiliz Koloni Yönetimi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada artan bağımsızlık hareketlerinin Kıbrıs'a olan yansımalarını kısmen önlemek amacıyla 1947 yılından itibaren genel olarak birbiriyle benzerlik taşıyan çeşitli muhtariyet planlarını gündeme getirmiştir⁷⁵. Bu muhtariyet içeren planlar aşağıdaki gibi sıralanabilir⁷⁶.

- 1947 Lord Winster Planı
- 1948 Jackson Planı
- 1955 I. Macmillan Planı (Eylül 1955),
- 1955 I. Ve II. Harding Planları (Kasım 1955-Ocak 1956)
- 1956 Lord Radcliffe Planı,
- 1957 Hugh Foot Muhtariyet Anayasa Tasarısı
- 1958 II. Macmillan Planı

Bu planların ortak özelliği Ada'da var olan İngiliz egemenliğinin devam etmesini sağlayacak öneriler içermesidir. Bu açıdan Ada'daki İngiliz egemenliği devam edecek, bu egemenliğin simgesi ise vali olacaktır. Valinin başkanlığında Rum ve Türklerin nüfus oranlarına göre katıldıkları bir Danışma veya Yasama Meclisi olması öngörülmüştür. Önerilen meclislerin yetkileri sınırlı olacaktır, kabul ettikleri yasalar da ancak valinin onayı ile yürürlüğe girebilecektir. Meclis hiçbir şekilde adanın İngiliz egemenliğinden çıkarılmasını görüşemeyecektir⁷⁷.

Rumların, sunulan bu planları reddetmesi şaşırtıcı değildir. Çünkü Rumlar asla Enosis dışında bir çözüme yanaşmayı düşünmemiştir. Ayrıca itiraz noktalarından biri de Türklerin yönetime sınırlı ölçüde de olsa dâhil edilmesidir. Çünkü Rumlar her zaman Türkleri bir azınlık unsuru olarak görmüştür. Hâlbuki planlarda verilen haklar Türkler için de yeterli değildir. Ama bu çözüm önerileri içeren planların, taraflar arasında bir uzlaşma ortamı ve diyalog kurulmasını sağlama açısından olumlu adımlar olarak değerlendirilmesi mümkündür.

⁷⁵ Ahmet Aydoğdu, *KIBRIS SORUNU ÇÖZÜM ARAYIŞLARI "Annan Planı ve Referandum Süreci"*, Ankara 2005, s. 15.

⁷⁶ S. İsmail *a.g.e.*, 1998, s. 48.

⁷⁷ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 15-16.

2.3.1. Lord Winster Planı

Kıbrıs'ta kısmen özerk bir yönetim şekli uygulamayı tasarlayan İngiltere, 1947'de Vali Lord Winster öncülüğünde ve Başyargıç Sir Edward Jackson başkanlığında bir Danışma Meclisi oluşturmuştur.⁷⁸ Bu Meclis'in görevi, Vali tarafından sunulacak önerileri görüşmek ve bu öneriler hakkında görüş bildirmektir. Meclis'in herhangi bir karar alma ya da istediği gibi bir anayasa yapma yetkisi bulunmuyordu. Meclis'e 7 Türk 12 de Rum olmak üzere toplam 19 kişi çağırılmıştır.⁷⁹ Bu Meclis'e komünist Rumlar ve Türkler katılmıştır.⁸⁰ Rumlar yapılan teklife karşı çıktılar ve bunun kabul edilemez olduğunu açıkladılar. Çünkü Rumlara göre, bu teklif Enosis'i ortadan kaldırmayı amaçlıyordu.⁸¹

Bu plan, herhangi bir sonuç vermemiştir. Çünkü Rum taleplerini karşılamaktan uzak kalmıştır. Planın temeli İngiltere'nin Ada'daki egemenliğini korumaya dayanmaktadır. Sadece birkaç yönetsel reform değişikliği önermekle yetinilmiştir.

2.3.2. Jackson (Anayasa) Planı

İngiltere Sömürgeler Bakanlığı, Kıbrıs'ta Başyargıç olarak bulunan ve aynı zamanda oluşturulan Danışma Meclisi'nin de Başkanı olan Sir Edward Jackson'a bir anayasa taslağı hazırlatmıştır.⁸² Bu plana göre, 18 Rum ve 4 Türk'ün yer aldığı bir Yasama Meclisi oluşacaktır. Ayrıca Meclis'in 4 üyesini de vali atayacaktır. Önemli yasalar sunulmadan önce valinin görüşü alınacaktır. Kıbrıs'ın İngiliz idaresinden ayrılması bu mecliste görüşülemeyecektir. Vali isterse, kendi uygun gördüğü yasaları koyabilme yetkisine sahiptir. Bu yetkiye ek olarak valinin Meclis'in onayladığı yasaları veto etme yetkisi de vardır. Atama ile Meclis'te yer alan üyelerin bazıları yürütme organında da görevlendirilebilecektir.⁸³

Jackson Planını Türk üyeler kabul etmiştir. Çünkü Türkler, muhtariyeti ve adadaki İngiliz yönetimin sürmesini istemiştir⁸⁴. Buna karşın Rum üyelerse, "Tam bir muhtariyet öngörmeyen hiçbir plânı kabul etmek niyetinde olmadıklarını ve bu şartlar

⁷⁸ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 16.

⁷⁹ Kemal Akmaral, *Kıbrıs Türkü'nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a Dek Uzanan Plânlar Süreciyle Kıbrıs*, İstanbul 2004, s. 79.

⁸⁰ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 16.

⁸¹ M. S. Emircan, *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, Cilt. I., Ankara 2007, s. 98.

⁸² A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 16.

⁸³ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 79.

⁸⁴ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 81.

altında meclise devam etmeyeceklerini” belirterek Meclis’ten çekilme kararı almıştır.⁸⁵

Jackson planı her ne kadar Lord Winster Planına göre daha kapsamlı bir içeriğe sahip olsa da adada arzulan muhtariyet yönetimi oluşturulamamıştır. Bu da şüphesiz Ada’daki kaotik durumun devamına yol açmıştır.

2.3.3. I. Macmillan Planı

Ada’da EOKA'nın terör eylemlerinden dolayı yaşanan çatışma ortamı İngiltere'yi rahatsız etmiştir. Bunun üzerine taraflar arasında bir uzlaşma hamlesi içine giren İngiltere, Kıbrıs Türkleri ve Rumların yanı sıra Yunanistan ve Türkiye'nin de bir araya geleceği bir konferansı Londra’da düzenleme kararı almıştır. Londra Konferansı denilen bu konferansta, İngiltere Dışişleri Bakanı Macmillan'ın adı ile anılan bir plan sunulmuştur.

Plana göre, çoğunluğa dayanan bir Meclis oluşturulacaktır. Bazı konularda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından oluşturulan “üçlü komite”nin karara bağlayacağı konuların olacağı belirtilmiştir. Bu komitenin kararları dışındaki hususlar ile yürütme erkinin, valinin onayı ile Meclis tarafından Kıbrıslılar arasından seçilmiş bir Başbakan tarafından sağlanacağı ifade edilmiştir.⁸⁶ Ancak bu öneri hem Yunanistan hem de meseleye henüz kapsamlı olarak girmeye hazır olmayan Türkiye tarafından kabul edilmemiştir.⁸⁷

Macmillan planı ve Londra Konferansı’yla birlikte Türkiye, soruna aktif bir şekilde dahil olmuştur. Bu gelişme Ada Türklerinin Ada’daki politikalara dahil edilebilmesi açısından önem taşımaktadır. Ada’da Yunan hamiliğindeki Rumlara karşı tek başına mücadele eden Türkler, Türkiye'nin Kıbrıs sorununda uluslararası alanda dahil oluşunun kanıtlanmasıyla birlikte daha güçlü bir şekilde seslerini duyurma imkanı bulmuştur. Macmillan planı 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna zemin hazırlayan Zürih ve Londra antlaşmalarına zemin hazırlaması açısından önemlidir. Burada kurulan diyalog ortamı ve taleplerin etraflı bir şekilde dile getirilmesi sonraki süreç için önemli bir adım olmuştur. Ancak Macmillan planı da önceki İngiliz planları gibi tarafları bir ortak zemine ulaştıramamış ve sonrasında da EOKA'nın artan terör eylemleri Ada’da gerilimli ve çatışmalı bir ortamın oluşmasına neden olmuştur.

⁸⁵ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 80.

⁸⁶ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 25.

⁸⁷ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 83.

2.3.4. I. ve II. Harding Planları

Londra Konferansı ve Kıbrıs sorununun BM'de görüşülmesi sonrasında Kıbrıs'taki durum daha da gergin bir hal almıştır. İngiltere bunun üzerine 30 Ekim 1955'de Sir John Harding isimli bir mareşali Kıbrıs'a vali olarak atamıştır.⁸⁸

21 Kasım 1955'te Makarios'la gizli bir görüşme yapan Vali Harding'in, eski planlara göre daha gelişmiş bir muhtariyet öngören bir plânı Makarios'a sunmuş, ancak Makarios bu plânı reddetmiştir.⁸⁹ Harding, Makarios ile bu görüşmesinde muhtariyet-özerklik konusunda Makarios'a üç maddelik bir plan önermiştir. Makarios'un önerisi ise; self-determinasyon, self-government ve yeni bir anayasa hazırlanması olmuştur.⁹⁰

Bu plandan sonra 9 Ocak 1956'da Harding ikinci bir plan daha önermiştir. Ancak bu plan da Makarios tarafından reddedilmiştir. Bu durum üzerine, 9 Mart 1956'da tutuklanan Makarios, Hint Okyanusu'ndaki Seyşel adalarına sürgüne gönderilmiştir.⁹¹

Burada Makarios'un sürgüne gönderilişi dikkate değer bir gelişme olmuştur. İngiltere uzlaşmaz tavırları ve adadaki şiddet eylemlerindeki rolü nedeniyle böyle bir karar almıştır. Öte yandan Ada'ya bir çözüm getiremeyen Harding planları sonrasında EOKA'nın terör eylemleri devam etmiştir.

2.3.5 Radcliffe Planı – Anayasa Taslağı

Lord Radcliffe'in, 5 aylık bir çalışmasının ürünü olarak ortaya koyduğu özerklik anayasası önerileri veya taslağı, 19 Aralık 1956'da Avam Kamarası'nda Sömürgeler Bakanı ve Kıbrıs'ta da vali tarafından açıklandı. Sömürgeler Bakanı, konuşması sırasında, Kıbrıs'ın şimdilik İngiliz hâkimiyeti altında özerk bir yönetim statüsüne kavuşacağını; zamanla, koşullar uygun olduğunda, self-determinasyon hakkının her iki toplum için de tanınacağını ve taksimi de içerecek şekilde uygulanacağını belirtmiştir.⁹² Burada ilk defa adanın bölünmesi yönünde bir kararın alınabileceğinin dile getirilmiş olması önemlidir. Türkiye'nin tezlerine bu açıdan bir yakınlık olduğunu söyleyebiliriz.

⁸⁸ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 25.

⁸⁹ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 83-84.

⁹⁰ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 26.

⁹¹ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 84.

⁹² Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959) Enosis Karşı Taksim ve Egemenlik Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (2)*, Ankara 1998, s. 230.

“Anayasa, şu prensipleri içermekte idi:

- a) *Kıbrıs, İngiltere'nin egemenliği altında kalmaya devam edecek,*
- b) *Çoğunluğu (nüfus oranına göre) Rumların oluşturacağı bir Meclis kurulacak,*
- c) *Meclis üyeleri arasından bir kabine kurulacak ve bu kabinede Türk işlerinden sorumlu bir Türk bakan olacak,*
- d) *Kıbrıs'a yeni bir Vali tayin edilecek, yardımcısını seçmede Vali yetkili olacak,*
- e) *Dışişleri, Savunma ve iç güvenliği konularında yasa yapma hak ve yetkisi, İngiliz hükümetinde veya Kıbrıs'taki temsilci valide olacak.”⁹³*

Türkiye, terör ortamını durdurmak şartıyla Radcliffe Anayasası'nı görüşülebilir olarak nitelerken, Rumlar bu anayasa tasarısını reddetmiştir. Rumların gerekçesi ise şuydu: “Anayasa, Kıbrıs Halkının self-determinasyon hakkını ortadan kaldırıyordu.”⁹⁴

2.3.6. Hugh Foot Muhtariyet Anayasa Tasarısı

3 Aralık 1957'de, Kıbrıs Valiliği'ne getirilen Sir Hugh Foot'un hazırlattığı yeni Muhtariyet Anayasa tasarısı gündeme gelmiştir. Bu anayasa tasarısında, Türk toplumunun azınlık haklarının garanti altına alındığı 7 yıllık bir muhtariyet dönemi öngörülmüştür. Bu sürenin sonunda Türk toplumuna da uygulanması şartıyla self-determinasyon ilkesinin kabul edileceği belirtilmiştir. Türkiye iki toplumun artık bir arada yaşayamayacağı düşüncesinden hareketle planı reddetmiş ve Taksim'de ısrarlı olduğunu belirtmiştir. Bu gelişme üzerine İngilizlerin 7 yıllık dönemin sonunda Türkiye'ye üs verilmesini içeren değişiklik önerisi gündeme gelmiştir. Ancak bu öneri karşısında da Türkiye tutumunda ısrar etmiştir. Buna karşın Yunanistan ise Türkiye'ye üs verilmesini öngören bu planı kabul etmediğini açıklamıştır.⁹⁵

Hugh Foot'un muhtariyet önerisinin gerçekleşmemesinde hem Türkiye'nin Taksim ısrarı hem de Rum ve Yunan blokunun Türklere verilecek en küçük bir hukuki hakka karşı olan tahammülsüzlüğü etkili olmuştur. Taraflar açısından tatmin edici

⁹³ M. S. Emircan, *a.g.e.*, s. 125.

⁹⁴ M. S. Emircan, *a.g.e.*, s. 125.

⁹⁵ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 30.

bulunmayan muhtariyet tasarısı önceki İngiliz girişimleri gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2.3.7. II. Macmillan Planı

19 Haziran 1958'de Kıbrıs için İngiltere, Türkiye, Yunanistan hükümetleri ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında bir işbirliğini öngören II. Macmillan Planı gündeme gelmiştir ve Avam Kamarası'na sunulmuştur.⁹⁶ Plana göre, herkes çift vatandaşlık hakkına sahip olabilecek, isteyen kişi; Yunan, Türkiye ya da İngiliz vatandaşlığını taşıyabilecekti. Ada'daki her iki toplumun ayrı ayrı meclislerinin olacağı bir düzen öngörülmüştür. Yunanistan, Türkiye ve İngiltere Ada'nın idaresine birer temsilci ile doğrudan katılma hakkına sahip olacaktır. Valinin, daha önceki planlarda da bulunan yetkilerine benzer yetkilerinin olması tasarlanmıştır.⁹⁷

Yunanistan, plandan Ada'daki toplumların ayrılığına dayanan esasların çıkarılmasını, Taksim'in reddini ve Türkiye'nin Kıbrıs sorununa taraf olma sıfatının kaldırılmasını istemiştir. Türkiye ise planın kesin halinin Taksim olacağı hakkında garanti verilirse planı geçici bir çözüm şekli olarak görüşmeyi kabul etmiştir.⁹⁸

Tüm yaklaşımları Enosis'i önlemek ve Kıbrıs'taki Türk varlığının güvenliğini sağlamak olan Türkiye ve Kıbrıs Türkleri bu planı kabul ederken; Yunanistan ve Rumlar aynı tutumlarını sürdürerek planı yine reddetmişlerdir.⁹⁹ Sonuca ulaşmayan MacMillan tekliflerinden sonra Kıbrıs konusu, bir kez daha BM'ye götürülmüştür. Ama BM'de de ortaya bir sonuç çıkmamıştır.¹⁰⁰

Sonuç olarak Kıbrıs'ta çatışma ortamı devam etmiş ve Ada'da gerginlik artmıştır.

2.3.8. Spaak Planı

Ada'da gerginliğin artması üzerine Kıbrıs sorunu, 24 Eylül 1958'de toplanan NATO Konseyi'nde de ele alınmıştır. Bu sorunun çözümüne yönelik, NATO Genel Sekreteri Paul Heinrich Spaak birtakım öneriler sunmuştur.¹⁰¹

⁹⁶ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 30.

⁹⁷ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 86.

⁹⁸ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 30.

⁹⁹ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 86.

¹⁰⁰ Mehmet S. Emircan, *a.g.e.*, s. 125.

¹⁰¹ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 32.

Spaak planına göre, Ada'daki her iki toplumun eğitim, din ve mahkemeler gibi iç meselelerinde yetki sahibi olan birer topluluk meclisinin kurulması, ayrıca bunun yanı sıra ortak meselelerin ele alınacağı bir de ortak meclisin oluşturulması öngörülüyordu. Buna ek olarak yine iç işleriyle ilgili ve Rumların çoğunlukta olacağı bir Hükümet Konseyi oluşturulması da planda yer almaktadır. Bu konseyin başkanının ise, Ada'daki İngiliz valisi olacağı belirtilmiştir. Daha önceki planlarda öngörüldüğü üzere; dışişleri, savunma ve güvenlik işlerinden valinin sorumlu olması kararlaştırılmıştır. Bu durumun 7 yıl boyunca geçerli olması düşünülmüştür. Bu süre sonunda konu yeniden NATO tarafından düzenlenecek bir konferansta ele alınarak nihai bir çözüm planı üzerinde durulacaktır.¹⁰²

Bu öneriler, hem Yunanistan hem de daha önce gündeme gelen önerilere göre Kıbrıslı Türklere daha az haklar verdiği gerekçesiyle Türk tarafınca kabul edilmemiştir.¹⁰³

2.4. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci

Yıllardır süren Rumların Enosis talepleri karşısında Kıbrıs Türk halkının da her yolla kendi self-determinasyon hakkına sahip çıkması, tek yanlı bir Enosis gerçekleşmesini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Bunun sonucu olarak, Rumların savunduğu Enosis ve Türklerin savunduğu Taksim'e karşı bir orta yol olarak, Ada'nın bağımsızlığı fikri ortaya atılmıştır.¹⁰⁴ Kıbrıs'ta yaşayan her iki toplum da yıllar süren çatışma ortamından sonra bir uzlaşma noktasına varabilmiş ve bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti iki toplumun ortaklığı ile kurulmuştur.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci, İngiltere'nin Ada'daki hâkimiyetinden vazgeçme kararı alması ile başlamıştır. "4 Aralık 1958 tarihinde BM Genel Kurulu'ndan Kıbrıs konusunda *uzlaşma öneren* bir karar alınmasının da etkisiyle 16/18 Aralık 1958 tarihinde NATO Konseyi Paris toplantısında Ada'da askeri üsler verilmesi karşılığında İngiltere'nin *Ada idaresini yerli halka devretme* eğilimini göstermesi ile karşılaşmıştır"¹⁰⁵. Şüphesiz bu kararın alınışında birçok etmen rol oynamıştır. Örneğin İngiltere'nin Süveyş Krizi'nde yaşadığı başarısızlık ve Ada'nın mali yükünün göz önünde bulundurulması gibi birçok etmen İngiltere'nin Ada'dan

¹⁰² K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 86-87.

¹⁰³ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁰⁴ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁰⁵ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 35.

çekilişinde rol oynamıştır.

11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması ve 19 Şubat 1959'da Londra Antlaşması imzalanmıştır. Zürih Antlaşması; üç önemli antlaşmadan oluşmaktadır. Bunlar; “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma”, “İttifak Antlaşması” ve “Garanti Antlaşması”dır. Bu antlaşmalarda; bağımsız, tarafsız ve eşit konumda iki halkın oluşturduğu bir Kıbrıs Cumhuriyeti öngörülmüştür. Ayrıca Garanti ve İttifak Antlaşmalarıyla da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere kurulacak cumhuriyetin garantörleri olmuştur. Antlaşmalardan sonra 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Anayasası da yürürlüğe girmiştir. Böylece dünyada özel bir konuma sahip olan ve türüne az rastlanır bir devlet olan Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.

2.4.1. Zürih ve Londra Antlaşmaları

2.4.1.1. Zürih Antlaşması (11 Şubat 1959)

Zürih Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelini oluşturmaktadır. Bu antlaşmada varılan esaslar Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na da temel olmuştur. Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk ve Rum tarafları uzlaşarak talepler üzerinde bir anlaşmaya varmışlardır. Tarafların çıkarlarının geniş bir uzlaşma çerçevesinde vücut bulmasıyla bağımsız bir devlet ortaya çıkmıştır.

2.4.1.2. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma¹⁰⁶

“Kıbrıs devleti, cumhurbaşkanlığı rejimine dayanan bir Cumhuriyet olacaktır. Cumhurbaşkanı, Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Türk olacak ve genel oy verme yöntemiyle, Ada'daki Rum ve Türk toplumları tarafından ayrı ayrı seçileceklerdir.”¹⁰⁷ Ayrıca, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'na veto hakkı tanınması oldukça önem arz etmektedir. Bunlara ek olarak devletin resmi dillerinin de Rumca ve Türkçe olması antlaşmada yer almaktadır. Bu ifadeler ile Ada'da her iki toplumun eşit bir konumda kurucu olduklarını görmekteyiz. Genel olarak tarafların tezlerine bakılacak olursa; Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafı antlaşmada geçen bu ibarelere göre tezlerini uygulamaya geçirmişlerdir. Çünkü Kıbrıs Türklerinin amacı yönetimde eşit bir unsur olarak yer alabilmektir. Özellikle Cumhurbaşkanı Yardımcısı'na verilen “veto” hakkı bu açıdan Ada Türklerinin herhangi bir haksız uygulamaya uğramasını önleyici bir işlev

¹⁰⁶ Antlaşmanın tam metni için bkz: http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa (10.01.2016)

¹⁰⁷ http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa (10.01.2016)

görmektedir. Rum ve Yunan tarafı açısından ise Türklerin azınlık statüsünde değil de kurucu bir ortak olarak yönetimde yer alması bir başarısızlıktır.

Belediyelerle ilgili önemli bir karar da mevcuttur. “Beş büyük şehirde ayrı Türk belediyeleri kurulacaktır.”¹⁰⁸ Bu hükümde Türklerin kamu hizmetlerden uygun şekilde yararlanması ve kendilerini yerel yönetimlerde güçlü temsil etmeleri açısından önem taşımaktadır.

Yargı mekanizması açısından da önemli hükümler yer almaktadır. . “Davalı ve davacısı aynı topluma mensup hukuk davaları, bu topluma mensup hakimlerden oluşan bir mahkeme tarafından görülecektir. Davalı veya davacı ayrı toplumlara mensup iseler, mahkeme karma olacak ve oluşumu Yüksek Mahkeme tarafından saptanacaktır.”¹⁰⁹ “Bir Yüksek Adalet Divanı yer kurulmaktadır. İki Rum, bir Türk ve bir de tarafsız üyesi olacaktır. Bu tarafsız üye Divan Başkanlığını yürütecek ve iki oya sahip olacaktır.”¹¹⁰ Tarafsız başkanın olması, toplumlararası ilişkilerde çıkacak uzlaşmazlıklarda adil kararların alınması açısından önemlidir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, bazı önemli konularda Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın Yüksek Mahkeme’ye başvuru hakkı vardır.

Antlaşmanın bazı maddelerinde nüfus esası dikkate alınmıştır. Örneğin, Bakanlar Kurulu, Meclis, polis, jandarma birlikleri ve ordunun oluşturulmasında Ada’daki iki toplumun nüfus oranları esas alınmıştır. Keza Cumhurbaşkanı’nın Rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın Türk olması da bundan kaynaklanmaktadır. Bu noktada antlaşmanın benzer nitelikteki ifadelerine değinmek gerekmektedir.

“Hükümette 7 Rum, 3 Türk bakan olacaktır. Millet Meclisi üyelerinin %70’i Rum toplumundan %30’u da Türk toplumundan seçilecektir.”¹¹¹ Bu belirtilen oranlara ilişkin bazı noktaları vurgulamak lazımdır. Örneğin, önemli kararlarda Meclis ve Bakanlar Kurulu’nun çoğunluğu esası yerine ayrı ayrı her iki toplumun bakanları ve Cemaat Meclislerindeki salt çoğunluğun esas alınması dikkate değer bir ifadedir. Çünkü bu şekilde Türklerin Rum çoğunluğu altında kendilerini ilgilendiren bazı yasalarda hak kaybına uğramasının önüne geçilmektedir.

¹⁰⁸ M. Esenbel, *a.g.e.*, s. 137.

¹⁰⁹ http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa (10.01.2016)

¹¹⁰ M. Esenbel, *a.g.e.*, s. 137.

¹¹¹ M. Esenbel, *a.g.e.*, s. 137.

“Bürokrasinin %70’i Rum, %30’u Türklerden tayin edilecektir.”¹¹² “Kıbrıs’ın % 60’ı Rum. % 40’ı Türk’ten oluşan iki bin kişilik bir ordusu olacaktır. Emniyet (jandarma ve polis) kuvvetlerinin, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının ortak kararı ile eksiltilip arttırılabilecek iki bin kişilik bir birliği olacaktır. Emniyet kuvvetleri % 70 Rum ve % 30 Türklerden oluşacaktır. Türklerin emniyet kuvvetleri içindeki oranı en fazla % 40’a yükselecek, Rumlar için ise en az % 60’a inecektir.”¹¹³ Bu hükümlerde de toplumların nüfusu dikkate alınmıştır.

Nüfus esasına dayanan antlaşma hükümleri Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafının çıkarlarına uygun olarak düzenlenmiştir. Aslında antlaşmanın hükümleri Rum ve Yunan çıkarlarına da uygundur. Çünkü Rum çoğunluğu hükümler hazırlanırken dikkate alınmıştır. Ancak Rum ve Yunan tarafı ilhak dışındaki durumları başarısızlık saydıklarından Enosis’e bir adım saydıkları bu antlaşmayı kabul etmişlerdir.

“Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma”da yer alan 23. maddede İngiltere’yi doğrudan ilgilendiren şu hususlar yer almaktadır:

“Kıbrıs Cumhuriyeti; İngiltere, Yunanistan ve Türkiye’ye, niteliği ne olursa olsun, her türlü anlaşmalar için, en ziyada müsaadeye mazhar ülke koşulu tanıyacaktır.

*Bu hüküm, İngiltere’ye tanınacak askeri üs ve kolaylıklarla ilgili olarak Kıbrıs Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık arasında imzalanan anlaşmalar uygulanmayacaktır.”*¹¹⁴

2.4.1.3. Garanti Antlaşması¹¹⁵ (11 Şubat 1959)

“MADDE 1.

Kıbrıs Cumhuriyeti, kendi bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini devam ettirmeyi ve anayasaya saygıyı güven altına almayı üstlenir. (taahhüt eder)

Kıbrıs Cumhuriyeti, ayrıca tümüyle veya bir bölümüyle herhangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt eder. (sorumluluğunu yüklenir)

Kıbrıs Cumhuriyeti, bu maksatla adanın gerek birleşmesini, gerekse taksimini

¹¹² M. Esenbel, *a.g.e.*, s. 137.

¹¹³ http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa (11.01.2016)

¹¹⁴ http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa (12.01.2016)

¹¹⁵ Antlaşmanın tam metni için bkz: http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa (12.01.2016)

doğuracak doğrudan doğruya (direkt olarak) veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardımcı ve teşvik edici tüm hareketleri yasaklar.

MADDE 2.

Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1'nci maddede belirtilen taahhütlerini kaydederek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasanın temel maddeleri ile oluşan durumu (state of affairs) tanırlar ve garanti ederler.

Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer herhangi bir devlet ile gerek birleşmesini. gerekse Ada'nın taksimini doğrudan doğruya, veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardım ve teşvik edici bir amacı olan tüm hareketleri kendi yetki ve ilgileri oranında önlemeyi üstlenirler.

MADDE 3.

Bu Antlaşma hükümlerinin herhangi birinin ihlali (çiğnenmesi) halinde Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere saygıyı sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması maksadıyla aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler.

Üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak (işbirliği halinde) hareket etmek olanağı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu (state of affairs) münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar.

MADDE 4.

Bu antlaşma imza edildiği gün yürürlüğe girecektir.

Yüksek Akit Taraflar, Birleşmiş Milletler Şartının (charter) 102'nci maddesi hükümlerine uygun olarak bu antlaşmayı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine en kısa sürede kaydettirmeyi üstlenirler.”¹¹⁶

Garanti Antlaşması ile Kıbrıs'ın Taksim'i ve Enosis yasaklanmıştır. Antlaşma içerdiği bu hükümlerle, Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafı açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Çünkü Enosis'in antlaşma ile yasaklanması Ada'nın Yunanistan'a ilhakını

¹¹⁶ http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa (12.01.2016)

engelleyen bir hükmü hukuksal zemine oturtması bakımından Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye için önem arz etmektedir. Yunanistan ise Rumlarla birlikte Ada'da özellikle 1923 sonrası yürüttüğü şiddetli ilhak girişimlerinden vazgeçtiğini beyan etmek zorunda kalarak tezlerinden önemli bir taviz vermek zorunda kalmıştır. Ayrıca bu antlaşma Kıbrıs'a herhangi bir müdahale olması durumunda taraflara müşterek ya da uzlaşılabilmesi halinde de kendi iradesi ile Ada'ya müdahale hakkı tanımıştır. İşte bu hüküm, Türkiye'nin 1974 Barış Harekatı'nda ve 1964'te Ada'ya yapılan müdahalelerinde hukuksal dayanaklarını oluşturan en önemli belgelerden birisi olmuştur.

2.4.1.4. İttifak Antlaşması (11 Şubat 1959)

“1. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, ortak savunmaları için işbirliği yapacaklar ve bu antlaşma ile söz konusu savunmanın ortaya çıkardığı meseleler hakkında kendi aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler.

2. Yüksek Akit Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yöneltilen herhangi saldırı veya tecavüzlere karşı koymayı üstlenirler.

3. Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda sözü edilen gayenin gerçekleşmesi maksadıyla. Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde bir Üçlü Karargah kurulacaktır.

4. Yukarıdaki maddede sözü edilen Karargaha, Yunanistan 950 kişilik bir subay astsubay ve er birliği ve Türkiye 650 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile katılacaklardır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Yunan ve Türk birliklerinin artırılma veya azaltulmasını Yunan ve Türk Hükümetlerinden birlikte isteyebileceklerdir.

5. Yukarıda sözü edilen Yunan ve Türk subayları, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini temin edeceklerdir.

6. Üçlü Karargahın komutanlığı, Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin veya Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının atayacağı Kıbrıslı, Yunan ve Türk bir General tarafından bir yıl müddetle ve sıra ile

üstlenilecektir.”¹¹⁷

Antlaşmanın içeriğinden anlaşılacağı üzere Kıbrıs Cumhuriyeti'nin savunmasına Ada'nın her iki toplumunun anavatanlarının yardımcı olacağı vurgulanmıştır. Bu hüküm yine Türkiye'nin Ada'ya olan müdahalelerinde hukuksal zemini oluşturan bir diğer önemli belgedir. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin güvenlik endişelerinin de Türkiye'nin Ada'nın savunmasına yardımcı olabilmesi ile giderildiğini söylemek mümkündür. Bu antlaşma için belirtilmesi gereken bir diğer önemli özellik ise, İngiltere'nin antlaşmaya taraf olmamasıdır.

2.4.1.5. Londra Antlaşması (19 Şubat 1959)

“Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda Başbakanı, Yunanistan Krallığı Başbakanı ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı, Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının temsilcilerinin, bu muhtıraya eklenen belgeleri Kıbrıs sorununun nihai hal şekli için üzerinde anlaşmaya varılmış bir temel olarak kabul ettiklerini bildiren beyanlarını dikkate alarak, hükümetleri adına, bu muhtıraya eklenen ve aşağıda sıralanan belgeleri, Kıbrıs sorununun nihai çözümü için uzlaşmış bir temel olarak bu belge ile kabul ederler.”¹¹⁸

Yukarıda orijinal metni verilen Londra Antlaşması'nda bahsedilen belgeler; Zürih Antlaşması, Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşması'dır. Bu antlaşmanın manası, Kıbrıs Türkleri, Rumlar, Türkiye ve Yunanistan'ın aralarında varmış oldukları mutabakatın Kıbrıs'ın egemenliğini elinde bulunduran İngiltere tarafından kabul edilmesidir. Zürih ve Londra Antlaşmaları ile uluslararası alanda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşruiyeti, bağımsızlığı ve varlığı sağlanmış olmaktadır.

2.4.2. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası

“1960 Cumhuriyeti iki toplumlu bir Ortaklık Devleti olarak Ada'nın siyasi eşitliği olan Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum halklarını yeni Cumhuriyetin Kurucu Ortakları olarak tanımıştır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası esasen fonksiyonel bir Federasyon için tasarlanmıştır.”¹¹⁹ “Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960'ta resmen

¹¹⁷ http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa (13.01.2016)

¹¹⁸ http://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira_londra_19_subat-1959_.tr.mfa (13.01.2016)

¹¹⁹ <http://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/tarihi-perspektif/> (14.01.2016)

kurulmuştur.”¹²⁰

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Zürih Antlaşması ve Londra Antlaşmalarında varılan mutabakatın sonucunda oluşturulmuş bir anayasadır. “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma” anayasasının özünü oluşturmaktadır. Ayrıca Garanti ve İttifak Antlaşmaları da anayasaya dahil edilmiştir.¹²¹

Bu anayasa, uluslararası bir niteliğe sahiptir. Çünkü anayasa oluşum sürecine Kıbrıs Cumhuriyeti dışında başka devletler (İngiltere, Yunanistan, Türkiye) dahil olmuştur. Ayrıca 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Toplam 199 madde, Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşması’ndan meydana gelen oldukça uzun ve ayrıntılı bir anayasadır.¹²²

“Kıbrıs’ta Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Rum Toplumu Lideri Başpiskopos Makarios Cumhurbaşkanlığına, Türk Lideri Dr. Fazıl Küçük’te Cumhurbaşkanı Yardımcılığına getirildiler.”¹²³ Bu şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti tam mahiyetiyle vücut bulmuştur. Kıbrıs sorununda kurulan bu devletle, ilk defa bir çözüm sağlanmıştır. Ancak bilindiği üzere uzun yıllar sonra Kıbrıs’ta bulunan bu çözüm Ada’ya uzun süreli bir kalıcı barışı ve düzeni getirememiştir.

¹²⁰ <http://www.mfa.gov.tr/kibris-tarihce.tr.mfa> (14.01.2016)

¹²¹ Önceki başlıklarda ayrıntılarıyla değinilen bu antlaşmalar anayasasının içeriğine ilişkin yeterli bilgileri sunduğundan burada tekrar anayasa maddeleri ele alınmamıştır. Bkz: s. 33, s. 35, s. 37, s. 38.

¹²² Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının tam metni için bkz: <http://www.kktcb.org/upload/pdf/77826.pdf>

¹²³ A. Olgun, *a.g.e.*, s. 20.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN DAĞILMA SÜRECİ,

KIBRIS HAREKÂTLARI VE KKTC'NİN KURULUŞ SÜRECİ

3.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Dağılma Süreci

3.1.1. 1960-1964 Döneminde Kıbrıs'ta Yaşanan Gelişmeler

Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs sorununda tarafların uzun yıllar süren çabaları sonucunda kurulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığının en önemli unsurlarından biri olan anayasası, yalnızca Ada'daki her iki tarafın da iyi niyetle yapacakları işbirliği ile geçerlilik kazanabilirdi. Fakat mecburen müzakerelere katılan ve antlaşmalara imza koyan Rum tarafı ve Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bir geçiş dönemi olarak görmüşlerdir.¹²⁴

Makarios, “Sekiz yüzyıldan bu yana ilk kez ada yönetiminin Rumların eline geçtiğini” söylemiştir. Ayrıca, Makarios, EOKA'nın eylemlerine başlamasının beşinci yıldönümünde ise şu sözleri söylemiştir: “Zürih ve Londra Antlaşmaları ile umutlarımız ve emellerimiz tamamlanamamıştır. E.O.K.A.'nın bize sağladığı bu burçlardan ve köprübaşlarından zaferimizi tamamlayıncaya kadar mücadeleye devam edeceğiz”. Yine Makarios bir başka konuşmasında da; “Rumlar (Zürih ve Londra Antlaşmaları) Antlaşmaların olumlu taraflarından yararlanacak, olumsuz yönlerini ise ortadan kaldıracaktır” diyerek Rumların niyetinin ne olduğunu açıkça ifade etmiştir.¹²⁵

Bu sözlerin gereğini yerini getirmek amacıyla Rumlar örgütlenmeye başladılar. Bu örgütlenmelerden birisi EOKA ileri gelenlerinin katılımı ile oluşturulan EDMA (Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi) olmuştur. Ayrıca Rumların Türklerle yakınlaşmasına engel olmak için Nikos Sampson, OPEK (Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı) adıyla ayrı bir örgüt oluşturmuştur.¹²⁶ Diğer yandan Rum yöneticileri ise anayasa ihlalleriyle Türklerin haklarını çiğnemiştir. Türkiye Cumhuriyeti, 1961 yılından itibaren Rumları anayasa ihlalleriyle ilgili olarak uyararak duruma engel olmaya

¹²⁴ A. Çay, *a.g.e.*, s. 45.

¹²⁵ Ahmet Gazioğlu, *Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru*, Türkler Ansiklopedisi, Ankara 2002. s.946.'dan aktaran Yavuz Güler, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, *G.azi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5/1, Kırşehir 2004, s. 107.

¹²⁶ A. Çay, *a.g.e.*, s. 47.

çalışmıştır.¹²⁷

Makarios, 1962 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyarette 1960 Anayasası'nın Kıbrıs'ı yönetmeyi mümkün kılmadığını belirtmiştir. Ayrıca Makarios bu ziyaretinde, Anayasa'nın Türklere geniş yetkiler tanıdığını bunun da Ada'yı yönetilemez bir duruma soktuğunu ifade etmiştir. Bu durumun, belediyeler, yönetimdeki temsil oranları ve Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto yetkilerinden kaynakladığını söylemiştir. Başbakan İnönü ise, bu konuları karşılıklı görüşme konusu olarak bile ele almayı uygun bulmamıştır.¹²⁸

Kıbrıslı Rumlara göre tarafların imzaladıkları antlaşmalar temelinde oluşturulan anayasa hükümleri, Kıbrıs'ın nüfusuna göre bir azınlık olan Türklere imtiyazlı bir durum kazandıran ve adil olmayan hükümlerdir. Kıbrıslı Türkler ise, bu hükümlerin, Türklerin devlet fonksiyonlarına etkin bir şekilde katılmasını sağlayan asgari garantiler olduğunu belirtmektedir.¹²⁹

Kıbrıs Cumhuriyeti'nde ilk görüş ayrılıkları belediyeler ve sonrasında da Rum manavlarının Türk Çarşı'sına dönme istekleri konusunda ortaya çıkmıştır. Makarios, Anayasanın 173. maddesinde belirtilen ayrı belediyelerin kurulması kararına karşı çıkmıştır ve 1 Ocak 1963'te tüm belediye hizmetlerinin hükümet tarafından yapılacağını ifade etmiştir. Türkler hem Rum manavların dönüşüne hem de Makarios'un belediyeler konusundaki kararına itiraz etmiştir. Ayrıca Türk Cemaat Meclisi Türk belediyelerin kuruluşuna dair bir karar almıştır. Diğer yandan Türkiye, 3 Ocak 1963'te verdiği bir nota ile Makarios'a bağımsız belediyeler konusunda antlaşma hükümlerinin uygulanması isteğini iletmiştir. Bu gelişme sonrasında, konunun Yüksek Mahkeme'ye götürülmesi ve Fazıl Küçük ile Makarios arasında yapılan görüşmeler de bu sorunu çözüme ulaştıramamıştır.¹³⁰

Bu gelişmelerin ardından, 13 Mart 1963'te Makarios; "Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasını temin eden Zürih ve Londra Andlaşmaları o zamanda hüküm süren şartların bir sonucudur. Kıbrıs mücadelesinin gayesi bir cumhuriyet kurmak değildi. Andlaşmalar sadece temeli kurdular." demeci ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temeli olan antlaşmaları ve

¹²⁷ Y. Güler, a.g.m., s. 107.

¹²⁸ A. Gevgili, a.g.e., s. 282-283.

¹²⁹ S. Toluner, a.g.e., s. 100.

¹³⁰ A. Olgun, a.g.e., 1991, s. 20.

Cumhuriyet Anayasası hakkında görüşlerini açıkça belirtmiştir.¹³¹

Makarios'un 30 Kasım 1963'te Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine sunmuş olduğu 13 maddelik değişiklik tekliflerini, Kıbrıs Türkleri hemen ve Türkiye Hükümeti de 6 Aralık 1963'te reddetmiştir.¹³² Makarios'un Türkiye ve Kıbrıs Türkleri tarafından reddedilen 13 maddelik önerileri şu şekildeydi:

- “1. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının “*veto haklarının*” kaldırılması.
2. Cumhurbaşkanının yokluğunda ya da geçici olarak görevini ifa edemediğinde kendisine yardımcısının vekâlet etmesi.
3. Temsilciler Meclisi'nin Rum başkanının ve Türk başkan yardımcısının, bütün Meclis tarafından seçilmesi.
4. Temsilciler Meclisi başkan yardımcısının başkanın yokluğunda ona vekâlet edebilmesi.
5. Temsilciler Meclisi'nin yasama yapmasında “*ayrı*” çoğunluk gerektiren anayasa hükümlerinin kaldırılması.
6. Birleşik belediyelerin kurulması.
7. Mahkemelerin birleştirilmesi.
8. Güvenlik kuvvetlerinin polis ve jandarma olarak ikiye ayrılmasından vazgeçilmesi.
9. Güvenlik ve savunma güçlerinin sayısının özel bir yasayla belirlenmesi.
10. Kamu hizmetlerinde ve ordudaki Rum ve Türk oranının belirlenmesinde nüfus oranlarının dikkate alınması.
11. Kamu Hizmetleri Komisyonu üyelerinin sayısının 10'dan (7 Rum ve 3 Türk) 5'e (4 Rum ve 1 Türk) indirilmesi.
12. Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun bütün kararlarının “*basit çoğunluk*”la alınması.

---

¹³¹ A. Çay, a.g.e., s. 48.

¹³² A. Çay, a.g.e., s. 51.

13. Rum Cemaat Meclisi'nin kaldırılması.”¹³³

Bu maddelerle ifade edilen değişiklikler kesinlikle Türkiye ve Kıbrıs Türklerinin çıkarlarına uymadığından reddedilmiştir. Böylece Makarios, Kıbrıs Türklerinin uluslararası antlaşmalar ve anayasa vasıtasıyla kazandığı hakları ortadan kaldırmaya çalışmıştır. “Rum tarafının istediği bu değişiklikler, Cumhuriyet’in özel statüsünü ortadan kaldırıyor, mutlak bir Rum egemenliğini getiriyordu.”¹³⁴ Makarios, bu değişiklikleri Türkiye’nin kabul etmeyeceğini bilmekteydi ve planlarını da buna göre hazırlamaktaydı.¹³⁵ Olaylar bu tarihten sonra bir patlama noktasına doğru gidecekti.¹³⁶

Kıbrıs Rumları Anayasa değişiklik önerilerinin kabul edilmemesi üzerine, Akritas Planı’nı devreye sokmuş ve EOKA, Türklere yönelik şiddet eylemlerine başlamıştır.¹³⁷ Kıbrıs Cumhuriyeti’ni yıkmak amacıyla hazırlanan bu plana göre, Türk halkı ani bir saldırı ile yok edilecek ve Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanacaktı. Plan’ın hazırlayıcıları ise, Akritas kod adlı Polikarpos Yorgacis, Cumhurbaşkanı Makarios, Meclis Başkanı Glafkos Klerides ve Çalışma Bakanı Tassos Papodopulos’tur.¹³⁸

20 Aralık’ı 21 Aralık’a bağlayan gece Rum saldırıları başlamıştır. 22 Aralık’ta Türkler ve Rumlar arasında ilk kez Lefkoşa’da silahlı bir çatışma yaşanmıştır. Çatışmalar genişleyerek devam etmiştir. TMT de bu saldırılara karşılık vermeye başlamıştır.¹³⁹ Ankara, ilk defa bu çatışma ortamında ortaklaşa veya tek başına Kıbrıs’a müdahaleyi ele almıştır.¹⁴⁰ Kıbrıs’ta yaşanan gelişmeler üzerine Türkiye, 23 Aralık 1963 tarihinde İngiltere ve Yunanistan hükümetleri nezdinde saldırıların engellenmesi amacıyla harekete geçmiştir. Bu girişimin sonucunda ise, üç ülke ortak bir bildiri yayınlamıştır. Fakat bu bildiriye rağmen Rum saldırıları durdurulamamıştır. Kıbrıs Türklerini yok etmek için başlatılan bu saldırılar, “Kanlı Noel Olayları” olarak adlandırılmıştır.¹⁴¹

¹³³ Bülent Şener, “1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askerî, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması” *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 205, İstanbul 2013, s. 11-12.

¹³⁴ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Ankara 2003, s. 43.

¹³⁵ A. Çay, a.g.e., s. 55.

¹³⁶ A. Gevgili, a.g.e., s. 285.

¹³⁷ Hüner Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?..*, İstanbul 2012, s. 72.

¹³⁸ H. Tuncer, a.g.e., s. 70.

¹³⁹ Aydın Olgun “*Kıbrıs’ın Anatomisi 4 Devir 4 Lider*”, Ankara 1975, s. 23.

¹⁴⁰ A. Gevgili, a.g.e., s.285.

¹⁴¹ Rüstem Haliloğlu, *Atina İle Lefkoşe Arasındaki Savaşın İçyüzü (1960-1974)*, Ankara, 1990, s. 9.’dan aktaran E. Açıkse, A. Cankut a.g.m., s. 1250.

Lefkoşa’da Rumların 24 Aralık 1963’teki saldırıları sonucunda 24 Türk hayatını kaybetmiş ve 40 Türk de yaralanmıştır.¹⁴² Çatışmaların şiddetinin artması ve Rumların üstün durumdaki silah gücüyle Türklere saldırımları, kadın ve çocukları da öldürmeleri üzerine Türk Hava Kuvvetlerine bağlı jetler 25 Aralık 1963’ten itibaren Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşu yapmaya başlamıştır.¹⁴³ “Türk Alayı da karargâhından çıkarak Lefkoşa’nın Türk kesimini korumaya aldı.”¹⁴⁴ Bu durum sonrasında Rum tarafı Makarios’un emri ile saldırılarını durdurmuştur.¹⁴⁵

27 Aralık 1963 tarihinde, bir İngiliz generalinin komutasındaki üç garantör ülkenin askerleri Kıbrıs’ta Barışı Koruma Gücü adı ile göreve başlamıştır. 30 Aralık’ta ise İngiliz Tümgeneral Peter Young, Lefkoşa için Türk-Rum sınırını yeşil mürekkepli bir kalem ile çizerek ayırmıştır. Bu nedenle bu ateşkes antlaşması “Yeşil Hat Antlaşması” olarak adlandırılmıştır. Bu hatla Ada’daki iki toplumun kesimleri ayrılmış ve Rum saldırıları durdurulmuştur.¹⁴⁶

Makarios 1 Ocak 1964’te Garanti ve İttifak Antlaşmaları’nı feshedeceğini açıklamıştır. Türkiye de uluslararası antlaşmaların bu şekilde değiştirilemeyeceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Rumlar antlaşmaların uygun yöntemlerle sona erdirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu gelişme üzerine İngiltere’nin önerisiyle 15 Ocak 1964 tarihinde Londra’da Türkiye, Yunanistan İngiltere ve Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının katılımıyla bir konferans düzenlenmiştir.¹⁴⁷ Londra’da düzenlenen bu toplantıdan herhangi bir sonuç alınamamıştır.¹⁴⁸

1963’te Rumların Kıbrıs’ı Yunanistan ile birleştirmek amacıyla başlattıkları saldırılar sonucu ortaya çıkan gelişmeler Kıbrıs Cumhuriyeti’nin sonunu getirmiştir.¹⁴⁹ 1963 yılı boyunca Kıbrıs’ta yaşanan gelişmeler kurulan ortak cumhuriyetin sürdürülebilir bir devlet haline gelmesine engel olmuştur. Böylece uzun yıllar ve büyük çabalar sonucunda kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti Rumların egemenliğinde Türklerin dışarıda bırakıldığı bir devlet yapılanmasına evrilmiştir. Bundan dolayı Ada’nın durumu hala belirsizliğini korumaktaydı.

¹⁴² E. Açıkse, A. Cankut, a.g.m., s. 1250.

¹⁴³ A. Olgun, a.g.e., 1975, s. 24.

¹⁴⁴ E. Açıkse, A. Cankut, a.g.m., s. 1250.

¹⁴⁵ A. Olgun, a.g.e., 1975, s. 24.

¹⁴⁶ H. Tuncer, a.g.e., s. 73.

¹⁴⁷ A. Gevgili, a.g.e., s. 286-287.

¹⁴⁸ E. Manisalı, a.g.e., s. 45.

¹⁴⁹ Kamer Kasım, “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”, *Akademik Bakış*, 1/1, Ankara 2007, s.59.

Yoğun Rum saldırıları nedeniyle Türkiye 13 Şubat 1964'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne müracaat etmiştir. Güvenlik Konseyi 17 Şubat'ta konuyu görüşmeye başlamıştır.¹⁵⁰ Toplumlararası çatışmaların ardından BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964'te bir BM Barış Gücü oluşturulması ve bunun harekete geçirilmesi için oybirliğiyle karar almıştır. Bu Barış Gücü'nün, dokuz devletin katkısıyla 6238 asker ve 173 polisten oluşmuş ve Haziran ayına kadar göreve başlaması kararlaştırılmıştır.¹⁵¹ BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihli ve 186 sayılı bu kararıyla, Kıbrıs Rum Yönetimi'ni Kıbrıs'ın meşru hükümeti olarak tanımıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortadan kalktığı ise dikkate alınmamıştır. Kıbrıs'ta şiddetin önlenmesine yönelik taleplerde bulunulurken Kıbrıs Hükümeti ifadesi ile yönetimi tek başına elinde bulunduran Rum Yönetimi, Kıbrıs'ın meşru temsilcisi olarak ifade edilmiştir.¹⁵²

Birleşmiş Milletler Barış Gücü Ada'ya ulaşmadan önce Türkiye 12 Mart'ta Kıbrıs'ta Türkleri katliamdan korumak için Garanti Antlaşması'na dayanarak kuvvet kullanma tehdidinde bulunmuştur.¹⁵³ Ancak BM Genel Sekreteri U-Thant, ertesi gün verdiği cevapta BM Barış Gücü kuvvetlerinin yakın bir zamanda Ada'ya ulaşacağını belirtmiş ve BM Güvenlik Konseyi'nin oybirliğiyle karar aldığı tüm tarafların Ada'daki durumu kötüleştirecek hareketlerden kaçınması çağrısını iletmiştir.¹⁵⁴ Türkiye bunun ardından geri adım atmıştır.¹⁵⁵

BM Güvenlik Konseyi, olası bir Türk müdahalesini kesin bir şekilde önlemek amacıyla, 17 Mart 1964'te yaptığı toplantıda Kıbrıs'a Hintli General Gyani komutasında bir Barış Gücü birliği gönderilmesi yönünde bir karar almıştır. Bu karar sonrası Barış Gücü'nün 30 Kanadalı subay ve erden oluşan öncü birliği hemen Kıbrıs'a gönderilirken ardından başka birlikler de yollanmıştır.¹⁵⁶ Rumlar, BM Barış Gücü Kıbrıs'a ulaşmadan önce olabildiğince fazla Türk köyünü ele geçirmek amacıyla saldırılarını arttırmıştır. BM Barış Gücü'nün adaya varışı 27 Mart 1964'te gerçekleşmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁰ Y. Güler, a.g.m., s. 108.

¹⁵¹ S. Res. 186 of 4 March 1964 ve 1964 U.N.Y.B. 156'dan aktaran Thomas M. Franck, *Recourse to Force State Action Against Threats and Armed Attacks*, Cambridge 2002, s. 80.

¹⁵² H. Tuncer, a.g.e., s. 76.

¹⁵³ 1964 *Yearbook of the United Nations*, s. 155'den aktaran Mark Weisburd, *Use of Force The Practice of States Since World War II*, The Pennsylvania 1997, s. 128.

¹⁵⁴ 1964 *Yearbook of the United Nations*, s. 155'den aktaran A. M. Weisburd, a.g.e., s. 128.

¹⁵⁵ Thomas Ehrlich, *Cyprus 1958-1967*, Oxford 1974, s. 64'den aktaran A. M. Weisburd, a.g.e., s. 128.

¹⁵⁶ A. Olgun, a.g.e., 1991, s. 27

¹⁵⁷ Y. Güler, a.g.m., s. 108.

“Bu dönemde, 103 köyden on binlerce Türk göç ederken 500’ün üzerinde şehit verilmiştir. Bu tarihten itibaren Kıbrıs Türk halkı, devletin tüm organlarından dışlanmış ve ambargoya maruz bırakılmıştır. Adadaki Türkler, ancak kendilerine ulaşabilen Kızılay yardımları ile ayakta kalabilmiştir. Türk milletvekilleri Meclis’e sokulmamış, Rumlar adada tek başlarına bir idare oluşturmuşlardır. Bu dönemde Rumlar, Rum Millî Muhafız Ordusu adı altında bir ordu da teşkil etmişlerdir.”¹⁵⁸

Ayrıca, 20 Mart’ta yaptığı toplantıda BM Güvenlik Konseyi, Finli diplomat Tuomioja’yı Kıbrıs için arabulucu olarak ilan etmiştir.¹⁵⁹ Tuomioja bu görevine, 24 Mart 1964’te başlamıştır. Tuomioja, self-determinasyon ve Enosis konusunda hazırladığı raporunu tamamlayamadan beyin kanamasından dolayı hayatını kaybetmiştir. BM bu raporun tamamlaması amacıyla Galo Plazo’yu arabulucu görevine getirmiştir.¹⁶⁰

4 Nisan 1964 tarihinde Rum tarafı, Türkiye’ye verdiği notada İttifak Antlaşması’nın sona erdirildiğini bildirmiştir. Türkiye ise bu işleme, iki gün sonra bir protesto ile karşılık vermiştir. Rum Hükümeti, 18 Mayıs’ta savaş ve bombardıman uçakları, ağır silahlar ve benzerlerini alma kararına varmıştır. Ayrıca 27 Mayıs’ta da 18-59 yaş arasındaki tüm Rum erkeklerin Milli Muhafız Gücü’nde altı aylık silahlı askerlik hizmeti görmeleri yasayla zorunlu hale getirilmiştir. Türk Cumhurbaşkanı’nın veto hakkı hiçe sayılarak alınan bu karara Türkiye aynı protesto ile karşılık vermiştir. Fakat bu yasa 1 Haziran günü yürürlüğe girmiştir.¹⁶¹

3.1.2. Johnson Mektubu

Türkiye’nin bütün uğraşlarına rağmen 1964’te Nisan ve Mayıs aylarında da Kıbrıs’ta çatışma ortamı sürmüştür. Gelişmelerin gidişatı karşısında İnönü Hükümeti, 2 Haziran 1964’te MGK toplantısında Kıbrıs’a bir askerî müdahalede bulunma kararı alma gereği duymuştur.¹⁶² Hatta bu karar üzerine 6 Haziran’da Kıbrıs’a çıkarma yapılacağı da belirtilmiştir.¹⁶³ 3 Haziran’da Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük’ün anayasa ihlalleri konusunda bir toplantı yapılması çağrısı Rum tarafınca reddedilmiştir.

¹⁵⁸ Y. Güler, a.g.m., s. 108.

¹⁵⁹ A. Olgun, a.g.e., 1991, s. 27.

¹⁶⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/kibris-baba-mirasiymis-5373606> (20.02.2016)

¹⁶¹ A. Gevgili, a.g.e., s. 291-292.

¹⁶² Nasuh Uslu, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs”, Ankara 2000, s. 177’den aktaran B. Şener, a.g.m., s. 20.

¹⁶³ A. Gevgili, a.g.e., s. 293.

Türkiye'nin aynı konuda, aynı gün Rumlara verdiği son nota da, Rumlarca Ada'nın savunulması için gereken önlemlerin, Kıbrıs Hükümeti'nin yetkisinde olacağı yanıtıyla reddedilmiştir.¹⁶⁴

Türkiye'nin Kıbrıs'a bir müdahale kararı almasındaki asıl amaç, Kıbrıs'a yapılacak bir çıkartmayla Makarios'a kendi taleplerini kabul ettirebilmektir. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in itirazına rağmen, bu karardan ABD Büyükelçisi Raymond Hare'e de bilgi verilmiştir. Hare, gelişmeleri Washington'a bildirmiştir. Türkiye'nin Ada'ya yapacağı olası bir çıkartmanın engellenmesi amacıyla, ABD Başkanı Johnson'un yönlendirmesiyle harekete geçen Hare, 4 Haziran günü Başbakan İnönü ile bir görüşme yapmıştır. İnönü bu görüşmede, Türkiye'nin çıkartma kararında ısrarcı olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine Hare, İnönü'den bir günlük süre isteyerek Washington ile temasa geçmiştir. Bu süre zarfında ABD'nin 6. Filo'suna bağlı bir birlik Türkiye ile Kıbrıs arasında konuşlandırılarak Türkiye'nin olası bir müdahalesinin önlenmesi düşünülmüştür.¹⁶⁵

Çıkarmanın gerçekleştirileceği 6 Haziran'dan bir gün önce, 5 Haziran 1964'te İsmet İnönü'ye ABD başkanı, "Johnson Mektubu" diye anılan o ünlü mektubu göndermiştir.¹⁶⁶ Mektubun genel içeriği şöyle idi:

"1) Türkiye, Garanti Antlaşmasını tam işletmeden adaya müdahale kararı almıştır. Türkiye henüz müdahale hakkını kullanamaz.

2) Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale, kendisini Sovyetler Birliği ile bir çatışma durumuna sokabilir. Türkiye, NATO'lu müttefiklerine danışmadan, onların "rıza ve muvafakatı"nı almadan böyle bir harekete giriştiğine göre, acaba NATO'nun Türkiye'yi savunma yükümlülüğü var mıdır? Türkiye bu noktayı herhalde düşünmedi.

3) Türkiye ile Amerika arasında mevcut 12 Temmuz 1947 tarihli yardım antlaşmasının 4'üncü maddesine göre, Türkiye Amerika'nın vermiş olduğu silahları Kıbrıs'a müdahalede kullanamaz. Çünkü bu silahlar Türkiye'ye savunma amacı ile verilmiştir.

4) Ayrıntılı görüşmeler için Türkiye Başbakanı Vaşington'a giderse Başbakan

¹⁶⁴ A. Gevgili, a.g.e., s. 292.

¹⁶⁵ N. Uslu a.g.e., s. 177'den aktaran B. Şener, a.g.m., s. 20.

¹⁶⁶ A. Gevgili, a.g.e., s. 293.

Johnson bundan memnun olacaktır."¹⁶⁷

12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini, Türk-Amerikan ilişkilerinde olumlu bir dönüm noktası olmuşken, 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu ise ikili ilişkilerde olumsuz bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin oldukça hassas olduğu ve kendisini haklı bulduğu davada ortaya konan bu ters tutum, Türkiye'de Amerika'ya olan güveni önemli ölçüde zedelemiş ve etkilerini daha sonraki yıllara kadar devam ettirmiştir. Bu dönemde, Başbakan İsmet İnönü'nün Kıbrıs konularındaki danışmanı olan Nihat Erim, konu hakkındaki bazı görüşlerini söylemiştir. Erim, Türkiye'de ilk defa bu olaydan sonra Amerika aleyhine kamuoyu oluştuğunu ve bu durumun sonraki yıllarda da artarak etkisini devam ettirdiğini ifade etmiştir.¹⁶⁸

Türk dış politikasında oldukça sarsıcı bir etki yaratan bu mektup, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalede bulunmaktan vazgeçmesinin de önemli bir nedeni olmuştur. Böylece, 1963 yılının aralık ayından bu yana 4 kez (25 Aralık 1963, 15 Şubat 1964, 13 Mart 1964, 7 Haziran 1964) Kıbrıs'a müdahale etme düşüncesinde olan Türkiye, bu müdahale düşüncesinden 1974 Barış Harekatı'na kadar yaklaşık 10 yıl gibi bir süreyle vazgeçmek zorunda kalmıştır.¹⁶⁹

Başbakan İsmet İnönü Türkiye'de cereyan eden bu gelişmelerden dolayı, Başkan Johnson'un mektubuna, sekiz gün sonra 13 Haziran 1964'te daha uzun ve geniş içerikli olan ancak yumuşak bir üslupla kaleme alınmış bir mektupla cevap vermiştir.¹⁷⁰

"1) Mektubun "gerek yazılış tarzı, gerek muhtevası", Amerika'nın Türkiye gibi bir müttefiki için "hayal kırıcı" olmuştur.

2) Bu son teşebbüs ile birlikte, 1963 sonundanberi Kıbrıs'a askeri müdahale ihtiyacı dördüncüdür. Ve Türkiye bu işin başındanberi Amerika ile danışma halinde bulunmuştur.

3) Kıbrıs rum hükümeti açıkca silahlanmaya başlamış, Anayasa dışı faaliyetlere girişmiş, Türklere karşı "zulmünü" arttırmış ve bütün bunlar Yunanistan tarafından, kendisinin imzaladığı milletlerarası antlaşmalara aykırı olduğu halde, desteklenmiş, lakin Türkiye'nin bütün uyardılarına rağmen Amerika bir şey yapmamıştır

¹⁶⁷ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), C. 1-2, İstanbul 2007, s. 789.

¹⁶⁸ F. Armaoğlu, a.g.e., s. 789-790.

¹⁶⁹ B. Şener, a.g.m., s. 21.

¹⁷⁰ B. Şener, a.g.m., s. 21.

4) *Birbirlerine karşı antlaşmalardan doğan zorunluluklarını; yükümlülüklerini istediği zaman reddeden devletler arasında bir ittifaktan söz edilebilir mi?*

5) *"NATO müttefiklerinden herhangi birine yapılacak saldırı, saldırgan tarafından tabiatıyla daima haklı gösterilmeye çalışılacaktır. NATO'nun bünyesi saldırganın iddialarına kapılacak kadar zayıf ise, hakikaten tedaviye muhtaç demektir."*

6) *Türkiye'nin anlayışına göre, NATO, saldırıya uğrayan bir üyeye derhal yardımı mecburi kılmaktadır. Üyelerin takdirine bırakılan husus, yardımın mahiyeti ve genişliğidir.*"¹⁷¹

Johnson Mektubunu izleyen başka gelişmeler olsa da bunlar ancak bir ayrıntı olarak değerlendirilebilir. Sonuçta ABD, Kıbrıs'a yapılacak olan Türkiye'nin müdahalesini durdurmuştur. Ancak Başbakan İnönü her şeye rağmen Başkan Johnson'un yaptığı çağrıya olumlu karşılık vermiş ve 21 Haziran'da ABD'ye gitmiştir.¹⁷²

3.1.3. Acheson Planı

22-23 Haziran 1964'te Washington'da Başbakan İnönü ve Başkan Johnson biraraya gelmiştir. Birlikte yayınladıkları ortak bildiriye, ABD'nin 1959 Antlaşmalarının geçerliliğinin sürdüğünü kabul ettiği ifade edilmiştir. Anlaşmazlıkların görüşmeler ile çözümlenmesi açısından görüş birlikteliğinin olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu sorunun çözümünde ABD'nin eski Dışişleri Bakanlarından Dean Acheson'ın aracı olarak görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁷³ Bu görüşmede Türkiye, Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs Türk halkına tanınan hakların korunması ve bunu sağlamak amacıyla da, daha sağlam güvenlik ve garanti önlemlerinin alınması için çaba göstermiştir. Türkiye, Kıbrıs üzerindeki yetkilerinin daha da artırılmasını istemiştir. Bu istek, ABD tarafından temelde kabul edilmiştir. Ancak Türkiye'ye Kıbrıs'tan çekilmesine karşılık, Ege Denizi'ndeki Yunan adalarından birisinin verilmesi önerilmiş ama Türk tarafı bu görüşü kabul etmemiştir.¹⁷⁴

Ayrıca bu görüşmede, Başkan Johnson, Yunanistan Başbakanı Papandreu ile İnönü'yü biraraya getirmeye çalışmış ancak bir sonuç elde edememiştir. İnönü,

¹⁷¹ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 790-791.

¹⁷² A. Gevgili, *a.g.e.*, s. 296.

¹⁷³ B. Şener, *a.g.m.*, s. 21.

¹⁷⁴ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 791.

Washington dönüşü uğradığı Londra’da İngiltere Başbakanı Douglas Home ile görüşmüştür. Home, Kıbrıs’ın tamamının Yunanistan’a bırakılması karşılığında İnönü’ye Ankara’nın neler isteyeceğini sormuştur.¹⁷⁵ Genel anlamda, Türkiye tam olarak istediği çözüme bu görüşmelerde varamamıştır. Ancak Türkiye hem kendi çıkarlarını hem de Kıbrıs Türklerinin çıkarlarını koruyabilmeye yönelik bir dış politika izlemiştir.

ABD, müttefikleri arasında olan Kıbrıs sorununda görüşmeler için bir yöntem belirlemiştir. Bu yönetime göre, BM arabulucusu olan Tuomioja’nın denetiminde ve ABD eski Dışişleri Bakanı Dean Acheson’un arabuluculuğunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Cenevre’de sorun hakkında bir görüşme yapacaklardır. Bu görüşmeye Kıbrıs Hükümeti de davet edilmiş ancak Makarios, bu davete olumsuz yanıt vererek görüşmeye katılmamıştır.¹⁷⁶ Yunanistan’ın itirazı sebebiyle ortak bir görüşme ortamı sağlanamamış taraflar biraraya gelmeden yapılan görüşmelerde, Acheson taraflarla ayrı ayrı görüşüp önerileri karşılıklı olarak iletmek durumunda kalmıştır. 14 Temmuz 1963 tarihinde, “Acheson Planı” olarak anılan çözüm planı taraflara sunulmuştur.¹⁷⁷

Bu plana göre, Karpaz Yarımadası’nda, egemenlik hakları Türkiye’ye ait olacak bir bölge önerilmiştir. Bu söz konusu bölgede, Türkiye isteği oranında asker bulundurma hakkına sahip olacaktır. Ayrıca Türkiye’nin güvenliği açısından Meis Ada’sını Yunanistan Türkiye’ye verecektir. Kıbrıs’ın Rum veya Yunan egemenliğinde kalacak topraklarında yaşayan Türklerin çoğunlukta olduğu birkaç bölgede yerel yönetimler kurulacak; ama bu yerel yönetimler merkeze karşı sorumlu olacaktır. Kıbrıs’ta yaşayacak Türkler, Lozan’da Yunanistan topraklarında kalan Müslüman azınlığa verilen haklardan yararlanacaktı. Bu haklara uyulup uyulmadığıysa BM veya Uluslararası Adalet Divanı’nın atayacağı bir komiserce denetlenecekti.¹⁷⁸

Plan, hem Taksim hem de Enosis taleplerine cevap veren, Türkiye’nin güvenlik endişelerini gideren, Ada’yı dolaylı olarak NATO denetimi altına alan ve Doğu Akdeniz’i Batı’nın çıkarları bakımından güvenli duruma getiren bir nitelik taşımaktaydı. Bu plana göre, Yunanistan’ın Kıbrıs üzerinde bir baskı unsuru değil de, Kıbrıs’ın Yunanistan üzerinde bir baskı unsuru olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, ulusal ve

¹⁷⁵ A. Gevgili, *a.g.e.*, s. 297.

¹⁷⁶ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁷⁷ B. Şener, *a.g.m.*, s. 23.

¹⁷⁸ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 79.

uluslararası gücü giderek artan Makarios'un kendi isteği dışında bir çözümü onaylamayacağı durumu da dikkate alınmamıştır. Makarios, bu planın gizli bir Taksim içerdiğini düşünerek kabul etmemiştir. Makarios'un bu tavrı karşısında Yunanistan da planı onaylamamıştır.¹⁷⁹

Türkiye, Acheson Planı'nı bazı değişikliklerin olması koşuluyla kabul etmiştir. Ancak, Yunanistan ve Makarios liderliğindeki Rum tarafınca plan reddedilmiştir.¹⁸⁰ Planın, Yunanistan ve Rum tarafından kabul edilmemesinin nedeni, planın Enosis'e uygun olmaması ve Taksim'e benzer içeriklerin olmasıdır. Türkiye ise genel olarak plana çıkarlarına uygun olduğunu düşündüğünden olumlu yaklaşmıştır.

Diğer taraftan Cenevre'de taraflar görüşme halindeyken Kıbrıs'ta çatışmalar 6 Ağustos'ta tekrar başlamıştır. Bu çatışmalar, Grivas liderliğindeki Rum askerlerinin TMT denetimindeki Erenköy-Mansura bölgesine saldırarak Erenköy'ü limana bağlayan yolu denetim altına almak istemeleriyle başlamıştır.¹⁸¹ 8-9 Ağustos 1964'te Türk jetlerinin Milli Muhafız Birliği'ni ve bazı askeri hedefleri bombalaması ile Rum saldırılarına karşılık verilmiştir. Bu gelişmeden sonra BM 9 Ağustos'ta Türkiye'ye ateşkes çağrısında bulunmuştur. Türkiye'nin ateşkes çağrısına rağmen sürdürdüğü gözetleme uçuşları 11 Ağustos günü başka bir BM kararıyla durdurulmaya çalışılmıştır.¹⁸² Türkiye bu müdahaleyi, Garanti Antlaşması'na dayanarak Kıbrıs Türklerini korumak amacıyla yaptığını iddia etmiştir.¹⁸³ Bu yapılan bombardımanlar sınırlı ölçekte olsa da Kıbrıs'a yapılan ilk müdahale olmuştur. Bu dönemde hem ABD ve SSCB'nin bombardımanın sonlandırılması istekleri hem de BM Güvenlik Konseyi'nin 193 (1964) sayılı kararı ile yapılan ateşkes çağrısı sonuç vermiştir.¹⁸⁴ Makarios'un ablukayı kaldıracağını bildirmesi üzerine, Türkiye de ateşkes çağrısını kabul ederek olası bir sıcak savaş engellenmiştir.¹⁸⁵

Çatışmaların sonlanmasıyla birlikte kesintiye uğrayan Cenevre Konferansı 15 Ağustos 1964'te yeniden başlamıştır. 20 Ağustos 1964'te de taraflara üzerinde bazı

¹⁷⁹ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (1919-1980)*, İstanbul 2001, C. I, s. 728.

¹⁸⁰ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 80.

¹⁸¹ M. Fırat, B. Oran (ed.), *a.g.e.*, 2001, s. 729.

¹⁸² A. Gevgili, *a.g.e.*, s. 297-298.

¹⁸³ S/PV1142 of 8 August 1963, at 9-15, paras. 59-85'den aktaran T. M. Franck, *a.g.e.*, s. 80.

¹⁸⁴ B. Şener, *a.g.m.*, s. 24.

¹⁸⁵ M. Fırat, B. Oran (ed.), *a.g.e.*, 2001, s. 729.

değişiklikler yapılmış olan Acheson Planı'nın yeni şekli sunulmuştur.¹⁸⁶

“Üzerinde bazı değişiklikler yapılmış Acheson planı ise şöyleydi: Karpaz Yarımadası'nda batı sınırı Komi-Kebir'in iki mil batısından kuzey-güney yönünde çizilecek bir çizginin doğusunda kalan bölgede, Türkiye, 50 yıl süreyle bir askeri üs bulundurma hakkına sahip olacak ve ayrıca, Magosa Limanı'ndan serbestçe yararlanacaktı. Türkiye, değiştirilmiş olan Acheson Planı'nı, Türkiye'ye egemen bir bölge verilmesi yerine 50 kilometrekarelik toprağın 50 yıl süreyle kiralık olarak verilmesini öngördüğü için, Makarios da, “kayıtsız şartsız Enosis'i öngörmediği için”, kabul etmemiştir. Böylelikle, Cenevre görüşmelerinden olumlu bir sonuç çıkmadı.”¹⁸⁷

31 Ağustos 1964 tarihinde konferans sona ermiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda ise, Kıbrıs'taki çatışma ortamı yerini Rumların Kıbrıs Türk toplumuna karşı uygulamaya koydukları ekonomik ambargo ve ablukaya bırakmıştır.¹⁸⁸

11 Eylül'de ise BM, Türkiye ve Yunanistan'ın karşılıklı çağrılarını üzerine yaptığı uzun toplantıların ardından 25 Eylül'de Barış Gücü'nün görev süresini uzatmıştır.¹⁸⁹ Bu şekilde Kıbrıs'ta bir kriz dönemi daha aşılmış gözükmektedir.

1965 ve 1966 yıllarında Kıbrıs'ta görece bir sessizlik dönemi olmuştur. Ancak bu dönemde EOKA, küçük çapta da olsa saldırılarını sürdürmüştür. Rum ve Türkler arasındaki küçük çatışmalar devam etmiştir. Bazı ufak tefek çatışmalara rağmen, uluslararası alanda Kıbrıs ile ilgili yoğun diplomatik girişimlerde ara vermeden devam etmiştir.¹⁹⁰ Galo Plaza tarafından hazırlanan rapor da bu dönemde olmuştur.

3.1.4. Galo Plaza Raporu

BM Güvenlik Konseyinin 4 Mart 1964 tarihli kararıyla BM Genel Sekreteri U Thant'ın atamış olduğu Finli Arabulucu Sakari Tuomioja 9 Eylül 1964 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Tuomioja'nın yerine ise Ekvador'lu diplomat Galo Plaza atanmıştır. 26 Mart 1965'te Genel Sekreter'e bir rapor sunmuştur.¹⁹¹

Galo Plaza, raporunun başında, Kıbrıs Türkleri ile Rumların; tarih, ırk ve diğer

¹⁸⁶ B. Şener, a.g.m., s. 24.

¹⁸⁷ H. Tuncer, a.g.e., s. 80.

¹⁸⁸ B. Şener, a.g.m., s. 24.

¹⁸⁹ A. Gevgili, a.g.e., s. 298.

¹⁹⁰ A. Olgun, a.g.e., 1991, s. 27.

¹⁹¹ Umut Arık, “Kıbrıs Krizi”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/1, Lefke 2011, s. 9.

her türden durumları bakımından ele alındığında birbirlerinden ayrı iki toplum olduğunu belirtmiştir. Ada Türklerini Kıbrıs'ta basit bir azınlık olarak görmüş ve Rumca'yı Kıbrıs devletinin resmi dili yapan teklifleri sunmuştur. Galo Plaza, aynı zamanda Türkiye'nin federal sistem tezini terketmesini talep ederek Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye göç etmelerinin kolaylaştırılması tekliflerini de sunmuştur.¹⁹²

Plaza, bu raporda, Rum Yönetimi'nin meşruiyetini tanımış ve Rumların Türklere karşı uyguladıkları şiddet eylemleri olmasına rağmen, Makarios'un görüşlerini desteklemiştir. Plaza, artık 1960 Antlaşmalarının uygulanabilirliğinin mümkün olmadığı kanısındadır. Ona göre, Kıbrıs Türk toplumu, Zürih ve Londra Antlaşmalarının sonucunda gerçeklere uymayan birçok hak elde ettiği düşüncesindedir. Yani Plaza, bu raporda Türklerin Rumlarla siyasi açıdan eşit bir ortak değil bir azınlık unsuru olduğunu ifade etmiştir. Ayrı coğrafi bölgeler üzerine kurulacak bir Federasyon şeklinin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ortadan kaldıracığını belirtmiştir. İki toplumun ayrı bölgelerde yaşamasının zorunlu göçle mümkün olabileceğini söylemiştir. Bu durumun ise BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne aykırı olacağını iddia etmiştir.¹⁹³ Bu rapor açıklandıktan sonra taraflar rapor üzerine görüşlerini dile getirmiştir.

İngiliz Hükümeti, soruna barışçı yollardan bir çözüm şekli bulunması yönündeki çalışmaları desteklediğini belirtmiştir. Ancak, varılacak bir antlaşmanın Kıbrıs'ta bulunan İngiliz egemenliğindeki bölge ve İngiliz üslerinin durumuna bir etkide bulunamayacağı görüşünü de aktarmıştır.¹⁹⁴

Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi ise raporun yapıcı ve olumlu olduğu değerlendirmesini yapmıştır.¹⁹⁵ Yunanistan, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın işlerliğinin olmadığı kanısındadır. Ancak çoğunluğun idaresi ve azınlığın itiraz haklarına dayanacak bir sistemin adil ve demokratik olabileceğini savunmuştur. Yunanistan, Türk azınlığın baskıya uğrama endişelerini gidermek için de bir Birleşmiş Milletler garantisinin düşünebileceği görüşündedir. Ayrıca self-determinasyon adı altında Yunanistan Enosis'i savunmuştur. Kıbrıs Rum kesimi de benzer görüşleri vurgulamış ve genel olarak antlaşmalardan memnuniyetsizliğini bildirmiştir.¹⁹⁶

¹⁹² F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 793.

¹⁹³ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 80-81.

¹⁹⁴ H. S. Türk, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁹⁵ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 81.

¹⁹⁶ Hikmet Sami Türk, "Kıbrıs Sorunu: Çözüm Zamanı", Ankara 2003, s. 76-77.

Kıbrıs Türkleri, Rumların, Anayasa'yı tam anlamıyla uygulamak için samimi bir çaba göstermediklerini ifade etmiştir. Ayrıca karşılaştıkları zorlukların, Rumların Türklere karşı yürüttükleri ayrımcı politikalardan kaynaklandığını belirterek teklif edilen değişikliklerin asıl hedefinin, Türk toplumunu kendisine tanınan haklardan mahrum bırakmak olduğu görüşündedir.¹⁹⁷

Türkiye de bu raporun uluslararası hukuka aykırı olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca Galo Plaza'nın arabuluculuk yetkilerini aştığını ifade ederek planı reddetmiştir. Türkiye kendisi tarafından önerilen federal sistem tezinin Plaza tarafından reddedilmesi ve Kıbrıs Türklerinin dışarıya göç etmesinin kolaylaştırılması isteğinin tarafsız bir tutum olmadığına dikkat çekmiştir.¹⁹⁸ Böylece BM'nin ilk arabuluculuk girişimi, Türkiye'nin itirazı sonucunda başarısız olmuştur.¹⁹⁹

3.2. 1967 Kıbrıs Krizi

1965 ve 1966 yılları, Kıbrıs'ta nispeten sakin bir dönem olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde, EOKA'nın ufak çapta saldırıları sürmüştür. Rumlar ve Türkler arasında küçük çatışmalar devam etmiştir. Aynı zamanda, uluslararası alanda da Kıbrıs ile ilgili yoğun diplomatik faaliyetlere ara verilmemiştir. 1967 yılı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin gidişatı bakımından önemli bir yıl olmuştur. 1967'de yaşanan olaylar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çöküşüne ve Kıbrıs'ta özerk bir Türk yönetiminin kurulmasına ortam hazırlamıştır.²⁰⁰

Kıbrıs sorununun çözümü amacıyla Mayıs 1965'te Türkiye ile Yunanistan arasında başlayan görüşmeler, Kıbrıs'taki Rum-Yunan kuvvetlerinin 15 Kasım 1967'de Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yaptıkları saldırılara kadar aralıklar da olsa devam etmiştir.²⁰¹ 1967 yılındaki Boğaziçi ve Geçitkale saldırıları, yine Türkiye'nin sert müdahalesi ile karşılaştı ve Rum/Yunan tarafı bir sonuç elde edemedi.²⁰² Diğer yandan bu dönemde Yunanistan'da Kıbrıs'ı da doğrudan etkileyen bazı gelişmeler olmuştur.

Yunan Başbakanı Yorgo Papandreu komünistlerle işbirliğine yönelmesi ve Yunan ordusunda geniş çapta bir tasfiye hareketinde bulunması sonucunda iktidardan

¹⁹⁷ H. S. Türk, *a.g.e.*, s. 78.

¹⁹⁸ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 793.

¹⁹⁹ Soyalp Tamçelik, "BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs'a Yönelik İyi Niyet Misyonu ve Bununla İlgili Bazı Kararların Değerlendirmesi (1954-1992)", *Turkish Studies*, 10/1, Ankara 2015a, s. 729.

²⁰⁰ A. Olgun, *a.g.e.*, 1991, s. 27-28.

²⁰¹ A. Çay, *a.g.e.*, s. 83.

²⁰² E. Açıkses, A. Cankut, *a.g.m.*, s. 1255.

düşmüştür. 1965 yılı Temmuz ayında Yorgo Papandreu, kral tarafından başbakanlık görevinden azledildi.²⁰³ Fakat siyasi istikrarsızlık Yunanistan'da 1967 Nisan ayında gerçekleşen askeri darbeye kadar devam etmiştir.²⁰⁴

Yunanistan'da 28 Mayıs 1967 tarihinde genel seçimlerin yapılmasına karar verilmiştir. Bu seçimlerde, Yorgo Papandreu ile oğlu Andreas Papandreu liderliğindeki Merkez Birliği Partisi'nin, seçimleri kazanma olasılığı oldukça fazlaydı. Aynı zamanda baba ve oğul Papandreu'lar Kral'a, orduya ve sağ bloka karşı sert tavır almışlardır. Bu da Yunanistan'da siyasi ortamın gerilmesine neden olmuştur.²⁰⁵ Yorgo Papandreu, aynı zamanda radikal ve ulusal eğilimlere yönelmiştir.²⁰⁶ Yorgo Papandreu'nun komünistlerle işbirliğine gitmesi ve orduda bir tasfiye hareketine girişme isteği 21 Nisan 1967'de Albay Papadopoulos liderliğindeki askerlerin yaptığı bir darbeyle sonuçlanmıştır.²⁰⁷ “Yunanistan böylece yedi yıl sürecek uzun bir cunta dönemine giriyordu.”²⁰⁸

Bu darbe sonrasında Yunanistan ile Kıbrıs Rum Yönetimi arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. Yunan albaylar, sadece Kıbrıs'ta bulunan Grivas aracılığıyla Rum lideri Makarios'u denetleyebilmekteydi. Makarios, bağımsız ve bağlantısız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin olmasını istiyordu. Bunun ise NATO güdümündeki ABD politikalarının uygulayıcısı olan Yunanistan ile mümkün olabileceğine inanmıyordu.²⁰⁹

Diğer yandan Yunanistan'daki Albaylar Cuntası Yönetimi Kıbrıs sorununda bir ilerleme sağlama gereği duyarak Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ile bir görüşme imkânı aradılar. Yunan cuntasının bu isteği ise bazı girişimlerden sonra sonuç vermiştir.²¹⁰ Böylelikle, Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ve Yunanistan Başbakanı Kollias arasında 9 Eylül'de Keşan'da ve 10 Eylül'de de Dedeağaç'ta bir görüşme gerçekleşmiştir.²¹¹

9 Eylül'de Keşan'da gerçekleşen ilk görüşmede, Yunanistan Başbakanı Kollias, Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki tutumunu açıklamıştır. Kollias Demirel'e yaptığı

---

²⁰³ A. Çay, *a.g.e.*, s. 83.

²⁰⁴ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 794.

²⁰⁵ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 794.

²⁰⁶ A. Gevgili, *a.g.e.*, s. 369.

²⁰⁷ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 794.

²⁰⁸ A. Gevgili, *a.g.e.*, s. 369.

²⁰⁹ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 84.

²¹⁰ A. Olgun, *a.g.e.*, 1991, s. 28.

²¹¹ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 84.

teklifte Yunanistan, Dekelia’da bulunan İngiliz üssüne karşılık olarak Türkiye’den Enosis’i kabul etmesi talebinde bulunmuş ve Kıbrıs Türklerine, Yunanistan’da yaşayan Türk azınlığa Lozan Antlaşması ile tanınmış hakların verileceğini ifade ediyordu. Demirel ise buna karşılık, Lozan Antlaşması’ndaki denegenin bozulamayacağını, Kıbrıs’ın taraflardan birine ilhak edilemeyeceğini, Kıbrıs’taki toplumların birbirinin egemenliğine giremeyeceğini ve antlaşmaların tek taraflı olarak değiştirilemeyeceğini belirtmiştir.²¹² Türkiye 1966 yılında Stefanopulos’un benzer bir teklifini kabul etmediği gibi bu teklifi de reddetmiştir.²¹³

10 Eylül’de Dedeağaç’ta yapılan ikinci görüşmedeyse Başbakan Demirel, soruna alternatif bir çözüm bulabilmek amacıyla bazı ilkeleri sıralamıştır. Demirel, Türkiye’nin güvenlik gereksinimlerinin karşılanması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Başbakan Demirel, Türkiye-Yunanistan arasındaki ve iki toplum arasındaki dengenin korunması uyarısında bulunmuştur. Aynı zamanda Ada’daki Türk toplumuna özel garantilerin sağlanması da istenmiştir. Türk toplumunun Kıbrıs’ın yönetimine eşit şartlarda katılımının gerçekleştirilmesi hususu da hatırlatılmıştır. Son olarak, yeni bir çözüm şeklinin bozulmamasının garanti edilmesinin ve Türk toplumunun ekonomik geleceğinin güvence altına alınması talepleri de Yunan tarafına iletilmiştir.²¹⁴

Kollias’ın ve Yunan Cunta Yönetimi’nin tüm çabalarına rağmen Türkiye Kıbrıs konusunda taviz vermemiştir.²¹⁵ Sonuç olarak, Demirel-Kollias görüşmelerinde taraflar uzlaşmaya varamamıştır.²¹⁶ Böylece bu görüşmeler de sonuçsuz kalmıştır. Ancak bu görüşmelerden sonra, hem Kıbrıs’ta gerginlik artmaya başlamış hem de kısa süreli de olsa Türk-Yunan ilişkilerinde buhranlı bir döneme doğru girilmiştir.

15 Kasım 1967 günü Rum/Yunan kuvvetlerinin Kıbrıs’ta Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırımları Kıbrıs’ta gerilimi artırmıştır.²¹⁷ Bu durum sonrası, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi iki ülke arasında ikinci büyük Kıbrıs krizine neden olmuştur. İki NATO müttefiki ülke olan Türkiye ve Yunanistan adeta bir savaşın eşiğine gelmiştir.²¹⁸ Geçitkale ve Boğaziçi saldırıları yapılması üzerine, 16

²¹² M. Fırat, B. Oran (ed.), , *a.g.e.*, 2001 , s. 735-736.

²¹³ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 796.

²¹⁴ M. Fırat, B. Oran (ed.), *a.g.e.*, 2001, s. 736.

²¹⁵ A. Olgun, *a.g.e.*, 1975, s. 26.

²¹⁶ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 84.

²¹⁷ A. Olgun, *a.g.e.*, 1975, s. 27.

²¹⁸ Yasin Coşkun, “Kıbrıs Sorunu Üzerindeki Türk-Yunan Diyaloğunun Başarısızlığı (1966-67) ve İngiliz Politikası”, *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4/1, Çankırı 2014, s. 54.

Kasım günü Türkiye, TBMM'den anayasanın savaş ilanına ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ilişkin 66'nı maddesini uygulayarak, Kıbrıs'a müdahalede bulunma kararını meclisteki 435 üyenin 432'sinin oyu ile almıştır.²¹⁹ Bu karardan sonra Türkiye, İskenderun'da bir çıkarma birliği hazırlamış aynı zamanda donanma da İskenderun'da toplanmıştır. Türkiye, 17 Kasım günü Yunanistan ile dost ve müttefik ülkelere çıkarma yapma düşüncesini açıklamıştır.²²⁰ Ayrıca Türkiye, işgal edilen bölgelerin hemen boşaltılmasının yanı sıra başta Grivas olmak üzere Kıbrıs'ta bulunan 20 bin Yunan askeri ile çok sayıdaki silah ve gerecin, derhal geri çekilmesi taleplerinde bulunmuştur.²²¹ Daha sonra ABD Başkanı Johnson'un özel temsilcisi Cyrus Vance'in çabalarıyla Türkiye ve Yunanistan bir uzlaşmaya varmıştır.²²² Bu uzlaşmaya göre:

“1. Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığına ve ülke bütünlüğüne saygı göstermek yükümlülüğü altında bulduklarını onaylayacaklardır.

2. Türkiye ve Yunanistan antlaşmalar dışında Adada bulundukları kuvvetleri bir buçuk ay içinde aşamalı olarak geri çekeceklerdir. Kuvvetleri ilk önce ve en kısa zamanda Yunanistan geri çekecektir.

3. Kuvvetlerin geri çekilmesi işi, takviye edilmiş ve yetkilendirilmiş BM Barış Gücü'nün denetimi altında yapılacaktır.

4. Bu işlemler gerçekleştirildikten sonra Türkiye almış olduğu savaş tedbirlerini kaldıracaktır.

5. Boğaziçi ve Geçitkale köylerinde uğranılan zarar tazmin edilecek ve ölenlerin ailelerine gerekli ödemeler yapılacaktır.

6. Barış Gücünün denetimi altında, tarafların da katıldığı bir komite adada bulunan kanundışı silahlara el koyacaktır.

7. Grivas herhangi bir nedenle adaya geri dönemeyecektir.

8. Adada iki toplumun kurmuş oldukları “milli” kuvvetler aşamalı olarak

²¹⁹ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 798-799.

²²⁰ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 799.

²²¹ A. Olgun, *a.g.e.*, 1975, s. 27.

²²² A. Gevgili, *a.g.e.*, s. 372.

dağıtılacaktır."²²³

Bu durum karşısında Yunanistan geri adım atmak zorunda kaldı ve 2 Aralık'ta Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinelis yaptığı bir açıklamayla, Yunanistan'ın, antlaşmaların dışında Kıbrıs'a göndermiş olduğu bütün kuvvetleri geri çekeceğini, buna karşılık olarak da Türkiye'nin de savaş hazırlıklarını durduracağını ifade etmiştir. Böylece Türkiye ve Yunanistan arasında bir anlaşmaya varılarak kriz sonlandırılmıştır.²²⁴

Türkiye'nin Kıbrıs için savaşı göze aldığı kararlı politikaya Yunanistan aynı şekilde karşılık vermemiştir.²²⁵ Geçitkale ve Boğaziçi köylerindeki Türklere karşı yapılan saldırıların sonucunda, Türkiye tarafından verilen ultimatomdan sonra, Kıbrıs sorununa İkili Görüşmeler yolu ile barışçı bir çözüm bulunması konusunda taraflar uzlaşmaya varmıştır.²²⁶

1967 Kıbrıs Krizi'nin askeri yöntemlere başvurulmadan çözüme kavuşturulması sonrasında Kıbrıs Türk bölgelerindeki kamu hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla 1964'te kurulmuş olan Genel Komite tekrar teşkilatlandırılmıştır. Genel Komite, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde görev alan üç bakan, Temsilciler Meclisi'ndeki Türk üyeler ve Türk Cemaat Meclisi üyelerinden oluşmaktaydı.²²⁷ 28 Aralık 1967'de ise Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni ilân edilmiştir.²²⁸ Geçici Türk Yönetimi Başkanlığına Fazıl Küçük, yardımcılığına ise Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş getirilmiştir.²²⁹ 11 üyeden oluşan bir Yürütme Kurulu oluşturulmuştur. Temsilciler Meclisi ve Cemaat Meclisi üyeleri Yönetim Meclisi adıyla tek bir meclise dönüştürülmüştür.²³⁰ Ayrıca, Türkiye Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Zeki Kunalalp ve Baş Hukuk Danışmanı Suat Bilge ile Kıbrıs Türk Toplumunun önde gelen üyelerinin katıldığı toplantıda, Geçici Türk Yönetimi'nin, 1960 Anayasası'nın öngördüğü düzen sağlanıncaya kadar görevde kalacağı kararına varılmıştır.²³¹ Bir süre sonra Geçici Türk Yönetimi ismindeki "geçici" ifadesi kaldırılarak, kurulan yönetim Kıbrıs Türk Yönetimi adını almıştır. Kurulan bu devlet yapılanması sayesinde Türk

²²³ M. Fırat, B. Oran (ed.), *a.g.e.*, 2001, s.737-738.

²²⁴ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 800.

²²⁵ A. Olgun, *a.g.e.*, 1975, s. 27.

²²⁶ Halil Fikret Alasya, "*Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*", Ankara 1987, s. 41.

²²⁷ A. Çay, *a.g.e.*, s. 87.

²²⁸ Y. Güler, *a.g.m.*, s. 108.

²²⁹ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 115.

²³⁰ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 85.

²³¹ A. H. Çay, *a.g.e.*, s. 87.

toplumunun yasama, yürütme ve yargı işleri düzenlenmiş ve tam anlamıyla bir federe devlet teşkilâtı oluşturulmuştur.²³²

1967 Kıbrıs Krizi, Kıbrıs'ta Rumlar ve Türklerin bir arada yaşamasının imkânsız olduğunu dünya kamuoyuna göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca bu krizden sonra, her iki toplum iki ayrı bölge ve yönetim içinde yaşamaya başlamıştır.²³³

3.3. 1967-1974 Arasında Yaşanan Gelişmeler

3.3.1. Toplumlar Arası Görüşmeler

Kıbrıs'taki son gelişmeler ile ilgili olarak U-Thant, Güvenlik Konseyi'ne özel bir rapor sunmuştur. Bu raporda Geçici Türk Yönetimi'nin kurulmasına eleştiri yapılmıştır. Ayrıca tarafların Güvenlik Konseyi kararlarına uyması gerektiği vurgulanmıştır.²³⁴

1967 Krizi'nin çözüme kavuşturulmasından bir süre sonra 13 Nisan 1968 tarihinde Rauf Denktaş, 4 yıllık bir sürgün hayatından sonra Kıbrıs'a dönmüştür. Önceden varılan antlaşma gereği Haziran 1968'de toplumlar arası görüşmeler başlamıştır.²³⁵ Görüşmeler, Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş ve Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides arasında yürütülmüştür.²³⁶ Bu görüşmeler önce Denktaş, Klerides ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Kıbrıs Özel Temsilcisi B.F.Osorio-Tafall'in gözetiminde üçlü şekilde başlamıştır.²³⁷ Daha sonra görüşmelere Türkiye adına Orhan Aldıkaçtı ve Yunanistan adına da Mihail Dekleris'in katılımıyla beşli şekilde devam edilmiştir.²³⁸

1968 yılında görüşmeler başladığında Rum tarafında iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, ani bir askeri operasyonla Kıbrıs Türklerinin direnişinin kırılarak Enosis ilan edilmesidir. Bu görüş, eski EOKA'cılar ve Cunta taraftarı güçler tarafından desteklenmekteydi. İkinci görüş ise, uzun süreli bir program kapsamında Kıbrıs Türklerine karşı uygulanacak ekonomik ve siyasi baskılar sayesinde Kıbrıs

²³² Y. Güler, a.g.m., s. 108.

²³³ U. Arık, a.g.m., s. 14.

²³⁴ Rauf R. Denktaş, "*Rauf Denktaş'ın Hatıraları*", İstanbul 1997, c. 5, s. 8-10'dan aktaran A. Aydoğdu, a.g.e., s. 99.

²³⁵ S. İsmail, a.g.e., 1998, s. 115-116.

²³⁶ Rauf R. Denktaş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, İstanbul 2004, s. 46'dan aktaran A. Aydoğdu, a.g.e., s. 101-102.

²³⁷ Necati Ertekün, "*The Cyprus Dispute and The Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*", Oxford 1981, s. 25'den aktaran U. Arık, a.g.m., s. 13.

²³⁸ S. İsmail, a.g.e., 1998, s. 116.

Türkleri'nin direnişinin kırılarak Enosis'e ulaşma düşüncesi idi. Bu görüşü Makarios savunmaktaydı.²³⁹

Bu ilk toplumlar arası görüşmelerde, Türk toplumunun özerk yönetim isteği ve federal sistem tezi tartışılmıştır. Makarios, Türk toplumunun bu isteklerini Taksim'e neden olabileceğini ileri sürerek kesin olarak reddetmiş ve Enosis isteğinde ısrarcı olmuştur. Görüşmelerin amacı Zürih Antlaşması'nın uygulamadaki uyuşmazlık sebebi olan konularının belirlenmesi ve belirlenen bu konularda bir anlaşma zemini aranmasıydı.²⁴⁰

Toplumlararası görüşmeler yaklaşık üç yıl devam etmiştir. Genel olarak bu görüşmelerde, yürütme, yasama, seçim yöntemi, polis, mahkemeler, bölge idareleri, tazminat ve anayasanın uzlaşmazlık yaratan kısımları ele alınmıştır. Görüşmelerden sonuç çıkmamış ve BM Genel Sekreteri U-Thant'ın 15 Eylül 1970'de Genel Kurul'a sunduğu raporda taraflara Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunması için çaba göstermeleri çağrısında bulunması nedeniyle 21 Eylül 1970'de görüşmelere Denктаş ve Klerides arasında devam edilmiştir.²⁴¹ Ancak 9 Temmuz 1974 tarihindeki son görüşmeye kadar devam eden temaslar 15 Temmuz 1974 günü Makarios'a karşı yapılan darbe sonucu son bulmuştur. Dolayısıyla görüşmelerden bir sonuç elde edilememiştir.²⁴²

Toplumlar arası görüşmeler devam ederken Fazıl Küçük, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı ve Türk Yönetimi Başkanlığından çekilmiş yerine bu görevlere 16 Şubat 1973'te yapılan seçimle Türk Cemaat Meclisi Başkanı ve Türk Yönetimi Başkan Yardımcısı görevlerini yürüten Rauf Denктаş seçildi.²⁴³ Ayrıca Kıbrıs'ta yapılan bu seçimler sırasında Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na yeniden Makarios seçilmiştir.²⁴⁴

3.3.2. Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan Arasındaki İç Çekişme

Özellikle 1967 Krizi sonrasında, Rum ve Yunan tarafı arasındaki bazı anlaşmazlıklar daha belirgin bir şekilde ortaya çıktı. Makarios ve Yunan Cunta'sı arasında artan gerilim Ada'da hem Rumlar hem de Türkler açısından önemli sonuçlar

²³⁹ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 118.

²⁴⁰ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 86.

²⁴¹ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 109-110.

²⁴² Kâmuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara 1983, s. 421.

²⁴³ A. Olgun, *a.g.e.*, 1975, s. 29.

²⁴⁴ K. Gürün, *a.g.e.*, s. 421.

doğurmuştur. Zaten Enosis'e ulaşma yönteminde Makarios liderliğindeki Rumlar ve Yunanistan arasında farklılıklar vardı. Bu Rum ve Yunan tarafı arasındaki farklılıklar Ada'da tekrar bir şiddetin tırmanmasına neden olmuştur.

Başpiskopos Makarios'un uluslararası alanlarda başarı elde edememesi, Rum toplumunda önemli ölçüde tepkilere yol açtı. Ayrıca, Makarios'un kendisine bağlı özel polis birlikleri kurması ve Rum toplumunu anayasa ve demokrasiden uzaklaşmış bir diktatör gibi baskıcı bir şekilde idare etmesi başta din adamları olmak üzere halkın büyük bir kesiminde Makarios aleyhine cephe alınmasına yol açmıştır.²⁴⁵

Diğer yandan, Yunan Cuntası ve Makarios arasındaki iç çekişme 1970 yılı Mart ayında Makarios'a yapılan suikast girişimi ile başka bir boyuta gelmiştir. Makarios'un helikopterine makinalı tüfekle ateş açılmış; ancak Makarios bu saldırıdan kurtulmuştur.²⁴⁶ Bu olay üzerine 11 eski EOKA'cı tutuklanmıştır. Ayrıca İçişleri Eski Bakanı Yorgacis'te bu olay sonrasında şüpheli bir biçimde öldürülmüştür.²⁴⁷

28 Ağustos 1971'de Kıbrıs'a gizlice dönen Grivas, Ada'daki silahlı grupları merkezi bir örgüt altında toplamaya çalışmıştır. Bu merkezi örgütün adı ise EOKA-B'dir. EOKA-B kurulduktan sonra terör eylemleri yaygınlaşmıştır.²⁴⁸

Makarios, kendisinden izin almadan Ada'ya dönen Grivas ve Ada'daki diğer Kilise Metropolitleri ile bir iktidar mücadelesine girmiştir. Bir şekilde Makarios iktidarını koruyabilmiştir. Metropolitlerle olan mücadelesini Yunanistan Sen Sinod²⁴⁹'unun sayesinde kazanan Makarios, Grivas'ın EOKA-B aracılığıyla yaptığı faaliyetlerden de rahatsız olmuştur.²⁵⁰ Makarios, Grivas'ı yaptığı görüşmelerde ikna edememiş ve aralarındaki mücadele Grivas'ın öldüğü 1973 yazına kadar aralıksız bir şekilde devam etmiştir.²⁵¹ Bu süreçte ve sonrasında Makarios ile Yunan Cunta'sı arasındaki mücadele sürmüştür.

Yunanistan'daki Cunta Yönetimi, askeri yöntemleri kullanarak Enosis'i gerçekleştirmek istemekteydi. Ancak Makarios, böyle bir yöntemle girişilmesi

²⁴⁵ A. Olgun, *a.g.e.*, 1991, s. 31.

²⁴⁶ A. Gevgili, *a.g.e.*, s. 374.

²⁴⁷ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s.118.

²⁴⁸ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 140.

²⁴⁹ Sen Sinod, Yunanistan Kilisesi'nin karar organı konumundaki Ruhani Meclis'in adıdır. Bkz: <http://www.megarevma.net/patrikhane.htm>

²⁵⁰ A. Olgun, *a.g.e.*, 1991, s. 31.

²⁵¹ A. Olgun, *a.g.e.*, 1975, s. 31.

durumunda Türkiye'nin müdahalesi nedeniyle Enosis'in gerçekleştirilemeyeceğini düşünmekteydi.²⁵² Zaten EOKA-B'nin kurulma amacı da Yunan Cuntası'nın Makarios'u devre dışı bırakarak Ada'da bir oldubitti ile Enosis'i ilan etmektir.

Yunanlı subayların yönettiği Rum Milli Muhafız Ordusu'nun lojistik desteği ile gittikçe artan şiddet olayları karşısında Makarios, kendisine bağlı kişilerden bir yedek polis birliği oluşturma gereği duymuştur. Bu birlikler ile EOKA-B üyeleri arasında şiddetli çarpışmalar olmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken Makarios hazırladığı bir mektubu 2 Temmuz 1974'de Yunanistan'daki Cunta Yönetimi'ne iletmiştir.²⁵³

“Makarios, bu mektubunda, EOKA-B örgütünün kendisi aleyhinde çalıştığını; Atina'dan finanse edildiğini; direktiflerini de Atina'dan aldığını; Atina'daki askeri rejimin örgütü resmen desteklediğini; ele geçen bazı belgelerin bu hususu açık şekilde ortaya koyduğunu; bu belgelerle el yazısı ile yazılmış bazı kısımların a mevcut olup el yazısının kime ait olduğunun bilinmediğini; Milli Muhafız birliklerinin, örgütün gayri meşru faaliyetlerinin merkezi haline geldiğini belirttikten sonra, Milli Muhafız Birliklerinde görev yapan Yunanlı subayların geri çağrılmasını istemekteydi.”²⁵⁴

10 Temmuz 1974 tarihindeyse yaptığı bir basın toplantısında Makarios, EOKA-B ile işbirliği yapan 650 Yunan subayının Yunanistan'a geri çağrılmadığı takdirde, RMMO'yu dağıtacağını açıklamıştır.²⁵⁵

Ancak Makarios'un bu çabaları sonuç vermemiş ve 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a bir darbe gerçekleştirilmiştir.²⁵⁶ “EOKA'cı Nikos Sampson, “Kıbrıs Elen Cumhuriyeti”ni ilan etti ve kendisi de bu Cumhuriyet'in başkanı oldu.”²⁵⁷ Bu darbeyi, Yunan Cuntası'nın denetimindeki EOKA-B ve Nikos Sampson gerçekleştirmiştir. Nikos Sampson, darbeyi gerçekleştirirken öncelikle Makarios'u devirmek sonrasında da Türkleri Ada'dan temizleyerek Enosis'i gerçekleştirmeyi amaçlamaktaydı.²⁵⁸ Darbe sırasında öldüğü düşünülen Makarios, Yunan Cuntacı'larından kaçıp önce İngiliz üssüne sığınmıştır.²⁵⁹ Sonra da bir İngiliz helikopteri ile Kıbrıs'tan ayrılmıştır.²⁶⁰ Makarios,

²⁵² H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 87.

²⁵³ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s.119.

²⁵⁴ K. Gürün, *a.g.e.*, s. 421-422.

²⁵⁵ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 141.

²⁵⁶ K. Gürün, *a.g.e.*, s. 421.

²⁵⁷ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 89.

²⁵⁸ E. Manisalı, *a.g.e.*, s. 60.

²⁵⁹ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 123.

²⁶⁰ E. Manisalı, *a.g.e.*, s. 60.

Malta üzerinden İngiltere'ye kaçmıştır.²⁶¹

15 Temmuz 1974 darbesi, Kıbrıs'a yapılan bir Yunan müdahalesiydi. Böylelikle Ada'daki anayasal düzen ortadan kalkmış ve gayrı meşru bir askerî yönetim iktidarı ele geçirmişti. Bu, Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın ihlal edildiği anlamına gelmekteydi. ABD dışında bütün devletler, Kıbrıs'ta oluşan yeni yönetimi tanımadıklarını açıklamışlardır.²⁶²

Nikos Sampson, yedi gün süren iktidarı boyunca, binlerce Makarios taraftarını öldürmüş, Türk toplumuna karşı bir soykırım hareketine girişmeye hazırlanmıştır. Ancak bu girişimi Türkiye'nin müdahalesi ile karşılaşmış ve sonuçsuz kalmıştır.²⁶³

3.4. Kıbrıs Harekâtları ve Cenevre Konferansları

3.4.1. I. Kıbrıs Harekâtı

Türkiye, Sampson'un darbe sonucu Kıbrıs'ı ele geçirip Enosis'i gerçekleştirmesine tepkisiz kalmamıştır.²⁶⁴ Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, darbe sonucu oluşan Kıbrıs'taki yönetimi kesinlikle tanımayacağını açıklamıştır.²⁶⁵ Başbakan Bülent Ecevit, Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından işgal edilmesini önlemek için müdahale kararını aldıktan sonra garantör devletlerden biri olan İngiltere ile durumu değerlendirmek için 17 Temmuz'da bir görüşme yapmıştır.²⁶⁶ Bu görüşmede İngiltere, Türkiye'nin ortak müdahale teklifini reddetmiştir.²⁶⁷ Başbakan Ecevit'in fazla kan dökülmemesi için en azından İngiliz üslerinin kullanımına izin verilmesi isteği de İngiltere tarafından kabul görmemiştir.²⁶⁸ Ardından 19 Temmuz'da ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco, Atina ve Ankara'ya yaptığı ziyaretlerde müdahaleyi önlemek için çaba göstermiş; ancak bu girişiminden bir sonuç elde edememiştir.²⁶⁹ Türkiye, 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Harekâtı'nı başlatmıştır.²⁷⁰

Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalede bulunurken bazı amaçları vardı. Bunlar, Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından ilhakını önlemek, Kıbrıs Türk toplumunu Türkiye'nin

²⁶¹ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 123.

²⁶² Y. Güler, *a.g.m.*, s. 109.

²⁶³ A. Olgun, *a.g.e.*, 1975, s. 34.

²⁶⁴ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 89.

²⁶⁵ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 142.

²⁶⁶ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 129.

²⁶⁷ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 142.

²⁶⁸ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 129.

²⁶⁹ <http://www.mustafatarakci.com/wp-content/uploads/2012/04/kibrisbarisharekati.pdf> (18.03.2016)

²⁷⁰ K. Gürün, *a.g.e.*, s. 423.

doğrudan güvencesi altına almak, Kıbrıs'taki Yunan ve Rum askeri varlığına karşılık olarak Ada'da askeri bir dengenin sağlanmasını gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.²⁷¹

Türkiye'nin başlattığı Kıbrıs Harekâtı, Garanti Antlaşmasınının 4. maddesine dayanmaktaydı. Barış Harekâtı'na Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yanı sıra Ada'daki Türk mücahitleri de katılmıştır.²⁷² 20 Temmuz günü sabah erken saatlerde Türk Silahlı Kuvvetleri, hava kuvvetlerinin gözetiminde Girne plajlarına çıkmış, aynı zamanda, Lefkoşe-Girne yolu üzerinde ve Lefkoşe yakınlarında bulunan Gönyeli'ye de havadan indirme yapmıştır. Rum ve Yunan kuvvetlerinin sert direnişi nedeniyle şiddetli çarpışmalar olmuştur. 22 Temmuz akşamında ateşkes yürürlüğe girdiği zaman Türk askeri birlikleri, Girne-Lefkoşe yolunu kontrol altına almışlar ve Girne kıyılarında da geniş bir şekilde yayılmışlardı.²⁷³ 20-22 Temmuz günleri arasında şiddetli bir direniş sonucunda ancak Girne-Gönyeli-Lefkoşa üçgeni kontrol altına alınabilmiştir. Türkiye, Kıbrıs'ın sadece %7'sini ele geçirebilmiştir. Fakat Kıbrıs'taki Türk nüfusun %65'i Rumların denetimindeki bölgede ve EOKA B'nin tehdidi ile karşı karşıya bulunmaktaydı. Diğer yandan, 40.000 kişilik Türk kuvvetleri ve 300 tank ise 348 km²'lik dar bir alanda sıkışık bir pozisyondaydı. Bu arada Yunan gemisi olduğu düşünülerek Kocatepe savaş gemisi de Türk jetleri tarafından yanlışlıkla batırılmıştır. Aktarılan gelişmeler dikkate alındığında bunların önemli askeri olumsuzluklar olduğu söylenebilir.²⁷⁴ Ada'da Türkiye'nin durumunun askeri açıdan tehlikeli ve yetersiz olduğu belli olmuştu. Bu yüzden, 22 Temmuz'da yapılan ateşkes ile I. Barış Harekâtı sonrasında, Türkiye 40.000 kişilik bir kuvvet ile 300 tankı Kıbrıs'a gönderme gereği duymuştur.²⁷⁵ I. Barış Harekâtı'nın sonunda, Kıbrıs'ın kuzeyindeki çıkarma plajı ile Girne arasında bulunan kıyı şeridi ve Girne'den Lefkoşa'ya kadar uzanan yolun her iki tarafı Türk kuvvetlerinin kontrolüne geçmiştir.²⁷⁶

BM Güvenlik Konseyi, I. Kıbrıs Harekâtı'nın daha ilk gününde, aldığı 353 sayılı kararda, tarafları ateşkese davet ederek Ada'daki tüm yabancı kuvvetlerin buradan çekilmesi ve bütün ülkelerin Kıbrıs'ın egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeleri gerektiği çağrısında bulunmuştur. Hem Amerika'nın Türkiye ve Yunanistan nezdinde yürüttüğü çabalar hem de Kıbrıs'taki çıkarmanın askeri durumu

²⁷¹ E. Manisalı, *a.g.e.*, s. 61.

²⁷² H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 89.

²⁷³ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 803.

²⁷⁴ M. Fırat, B. Oran (ed.), *a.g.e.*, 2001, s. 742-743.

²⁷⁵ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 803.

²⁷⁶ Y. Güler, *a.g.m.*, s. 109.

nedeniyle, Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararını kabul etmiş ve 22 Temmuz günü saat 17.00'den itibaren ateşkes kararına uymuştur.²⁷⁷

I. Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra sağlanan ateşkes sonrasında Nikos Sampson yönetimden çekilmiş ve onun yerine Kıbrıs Rum Cemaat Meclisi Başkanlığı görevinde bulunan Glafkos Klerides geçmiştir. Ayrıca bu esnada istifa eden Yunan Cunta Yönetimi'nin yerini Fransa'dan dönen Karamanlis'in başında olduğu bir ulusal birlik hükümeti almıştır.²⁷⁸

Türkiye'nin bu müdahaledeki yasal dayanağı Garanti Antlaşması'nın 4. Maddesidir. Ayrıca, hukuki açıdan Kıbrıs sorunu hakkında çalışan bazı uzmanların görüşlerine göre, BM Antlaşması'nın 51. Maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkına yönelik doğrudan harekete geçme yetkisini düzenleyen ifade de bu müdahalenin yasal temelini oluşturmaktadır.²⁷⁹ Türkiye'nin 20 Temmuz 1974'teki müdahalesi, baskı altında bulunan bir halkın haklarını korumayı amaçlamıştır. Bu koşullar altında BM Antlaşması'nın 2(4). Maddesinin kuvvet kullanma yasağı yorumlandığında Türkiye'nin bu müdahalesi için bu maddenin bir geçerlilik taşımadığı görülmektedir.²⁸⁰

BM Kıbrıs temsilcisi Rossides²⁸¹ ise, bu harekâtı farklı bir şekilde yorumlamış ve görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: Bir saldırı bir başka saldırıyı haklı gösteremez. Türkiye'nin Ada'ya yönelik müdahalesi, Garanti Antlaşması ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ilgili hükümlerine uymamaktadır. Garanti Antlaşması, garantör devletlere, Kıbrıs Devleti'nin ülke bütünlüğüne ve bağımsızlığına karşı dışarıdan gelecek müdahalelere karşı harekete geçme hakkını tanımaktadır. Bu hak, barışçı yöntemlere başvurulması anlamına gelmektedir. Ayrıca bu hak, BM Antlaşmasına göre meşru müdafaa durumu dışında üye devletlere yasaklanmış olan silahlı saldırı eylemini içermemektedir.²⁸²

²⁷⁷ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 804.

²⁷⁸ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 129.

²⁷⁹ Albrecht Randelzhofer, Bruno Simma (ed.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Oxford 1995, p. 675.'den aktaran Füsün Türkmen, "Cyprus 1974 Revisited: Was It Humanitarian Intervention?", *Perceptions*, 2005, S. 10, 79-80.

²⁸⁰ F. Türkmen, *a.g.m.*, s. 80.

²⁸¹ BM Kıbrıs temsilcisi olan Rossides, Yunanistan ve Rum tarafının görüşlerini benimsemiş ve Türkiye'nin Kıbrıs harekâtları hakkındaki değerlendirmelerini bu taraflar lehinde olacak şekilde yapmıştır. Bkz: S. Toluner, *a.g.e.*, s. 318.

²⁸² UNSC, S/PV.1781 (English), s. 73-75, 92; UN Monthly Chronicle, 1974, vol. XI, no. 8, s. 21, 23'den aktaran S. Toluner, *a.g.e.*, s. 273-274.

3.4.2. Cenevre Konferansları

Ada'da ateşkes sağlandıktan sonra 25-30 Temmuz günleri arasında I. Cenevre Konferansı toplandı.²⁸³ Konferansa Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları düzeyinde, ABD, SSCB ve BM de gözlemci statüsünde katılmıştır.²⁸⁴ “Türkiye'nin Konferanstaki tutumunun amaçları, hem ateşkes hem Kıbrıs'ta yeni bir düzen kurulması hususunda bağlayıcı karar alınması, bağlayıcı kararın federasyon tezine uygun olması, Kıbrıs Türklerinin bir Kıbrıs Türk polis gücüne güvence altına alınması, Türk askerinin Kıbrıs'tan çekilişine dair bir tarih belirlenmemesi, birliklerin etrafında on kilometrelik bir tampon bölge oluşturulması, hiçbir BM gücü kordonu ile sözkonusu Türk birliklerinin çevrilmemesi, Denктаş'ın Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevine derhal başlaması ve iki Toplumun da katılacağı büyük bir Kıbrıs toplantısının bir hafta içinde toplanması olarak özetlenebilir.”²⁸⁵

30 Temmuz 1974'te sona eren görüşmelerden sonra, isteklerinin büyük bir kısmının kabul edilmesi ve bir protokol imzalanmasıyla konferans sonuçlanmıştır.²⁸⁶ Buna göre:

“1) 1960 Anayasa düzenini yeniden tesisi hususunda üç dışişleri bakanı mutabık kalmakla beraber, bundan önce alınması gereken bazı acil tedbirler vardır.

2) Kıbrıs'ta taraflar, 31 Temmuz 1974 günü Türkiye saati ile 24.00'de kontrolleri altında buldukları alanları genişletmeyeceklerdir. Yani, bu deklarasyona göre, Kıbrıs'ta ateş-kes çizgisi, 22 Temmuz saat 17:00'deki çizgi değil, 30 Temmuz gece yarısı mevcut olan çizgidir. Çünkü, 22 Temmuzdan sonra rumların saldırıları devam ettiği için, çatışmalar yeniden devam etmiş ve Türk kuvvetleri kontrolleri altındaki alanı genişletmiştir.

3) 30 Temmuz ateş-kes çizgisinde, sadece Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin kontrolü altında olacak bir güvenlik bölgesi tesis edilecektir.

4) Kıbrıs rum ve yunan kuvvetlerinin muhasarası altında olan bütün Türk bölgelerinden bu kuvvetler çekilecek ve bu Türk bölgeleri Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin koruması altına girecektir.

²⁸³ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 143.

²⁸⁴ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 136.

²⁸⁵ U. Arık, *a.g.m.*, s. 18.

²⁸⁶ Y. Güler, *a.g.m.*, s. 109-110.

5) Kıbrıs'ta anayasa düzeninin yeniden tesisi için üç dışişleri bakanı 8 Ağustosta Cenevre'de yeniden biraraya gelecektir. Fakat anayasa düzeni tesis edilinceye kadar, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Rauf Denktaş, 1964 Anayasası gereğince, Cumhurbaşkanı görevlerini yürütecektir. Fakat bu durum, Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin devamına engel olmayacaktır.”²⁸⁷

I. Cenevre Konferansı sonunda uzlaşılan protokolde, Rum ve Yunan tarafı ateşkese uyacağını, işgal ettiği ve kuşattığı bölgelerden çekileceğini kabul etmesine rağmen Rum Milli Muhafız Ordusu bu karara uymamıştır. Böyle bir ortamda 8 Ağustos günü, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları ile Kıbrıs Türk toplumunu temsilen Denktaş ve Rum toplumunu temsilen Glafkos Klerides'in katılımıyla II. Cenevre Konferansı yapılmıştır.²⁸⁸

Bu konferansın toplanma amacı, Kıbrıs'ın anayasal durumu ile ilgili konuları görüşmekti. Türkiye, bu konferansta federasyon tezini önermiştir. Buna göre merkezi hükümetin yetkileri sınırlı olacağı, yetkilerin çoğunun Kıbrıs'taki iki toplumu temsil eden iki federe devlete bırakılacağı bir federal sistem önerisinde bulunulmuştur.²⁸⁹ Türkiye, burada önceden anlaşmaya varılan Cenevre Protokolü'nün uygulanması konusunda da ısrarcı olmuştur. Rum ve Yunan tarafı ise yapılan tekliflere olumsuz karşılık vermiş ve konferansı zaman kazanmaya çalışarak askeri hazırlık yapmak için kullanmaya çalışmıştır.²⁹⁰ Ancak bu konferanstan bir sonuç alınamamıştır.

3.4.3. II. Kıbrıs Harekâtı

Cenevre Konferanslarındaki önerilerde bir uzlaşma sağlanamaması ve Rum/Yunan tarafının Cenevre Protokolünü uygulamaması II. Kıbrıs Harekâtı'na neden olmuştur. 14 Ağustos 1974 sabahında Türk kuvvetleri Kıbrıs'ta önceden kontrol ettikleri bölgelerin doğu ve batı yönünde ilerlemeye başlamıştır.²⁹¹ Bu harekât, doğuda Mağusa ve batıda Lefke'ye kadar olan bölge Türk kuvvetlerince kontrol altına alınarak bu bölgelerin ve işgal edilen Türk köylerinin kurtarılması için yapılmıştır.²⁹² Bu harekât sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri önceden hazırlanan planın öngördüğü şekilde, Magosa-Lefkoşa-Omorfo hattını denetim altına almıştır. I. Kıbrıs Harekâtı'nda elde

²⁸⁷ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 804-805.

²⁸⁸ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 138.

²⁸⁹ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 91.

²⁹⁰ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 145.

²⁹¹ K. Akmaral, *a.g.e.*, s. 145.

²⁹² S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 130.

edilen 130 km²'lik bölge II. Barış harekâtı sonucunda 4000 km²'lik bir alana ulaşmıştır.²⁹³ 16 Ağustos 1974'te Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'nin aynı gün aldığı 360 sayılı ateşkes kararına uyarak II. Kıbrıs Harekâtı'nı sonuçlandırmıştır.²⁹⁴ Bu harekât sonucunda Türklerin yerleşim bölgeleri açıkça belirlenmiştir. Böylece Türk kuvvetlerinin elde ettiği topraklar Kuzey'de kurulacak bir Türk devletinin sınırlarını da belirlemiştir.²⁹⁵

II. Kıbrıs Harekâtı esnasında, BM Güvenlik Konseyi, 357, 358, 359 ve 360 sayılı kararları alarak, taraflara ateşkes sağlanması ve görüşmelere yeniden başlanması yönünde çağrılar yapmıştır.²⁹⁶ Ayrıca, II. Kıbrıs Harekâtı başlayınca Yunanistan NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıklamıştır.²⁹⁷ Bu harekât sonrasında da tarafların harekâta yönelik farklı değerlendirmeleri olmuştur.

Türkiye, II. Kıbrıs Harekâtı'nın yasal dayanağını, 353 (1974) sayılı Güvenlik Konseyi Kararının ve 30 Temmuz tarihli Cenevre Antlaşması'nın ihlâl edilmesi ve bu ihlâl sonucunda Kıbrıs Türklerinin temel bazı haklarının ihlâl edilmesi veya ihlâl edilme tehdidi altında bulunması gerekçelerine dayandırmıştır. Türkiye, garantör devletlerin bir görevi ve sorumluluğu olan Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak ve kendi garantörlüğü çerçevesinde Türk toplumunun hak ve çıkarlarını korumak amacıyla bu harekâtın yapıldığını kaydetmiştir.²⁹⁸

BM Kıbrıs temsilcisi Rossides, bu konuda bazı görüşler ileri sürmüştür. Bu görüşler şu şekildedir: Garanti Antlaşması'nın garantör devletlere silahlı kuvvet yoluyla Ada'ya müdahale etme hakkını vermemektedir. Böyle bir hakkın olduğu kabul edilse dahi, bu hak ancak Anayasa'nın korunmasına yönelik olması ile mümkün olabilir. Ancak Türkiye zaten anlaşmaya varılmış değişikliklerle 1960 Anayasası'na dönülmesini kabul etmemiştir. Kıbrıs halkına zorla kabul ettirilen ve genel uluslararası hukuk bakımından baştan itibaren batıl durumdaki bu Andlaşma Türkiye tarafından ihlâl edildiğinden artık geçerliliği kalmamıştır. Herhangi bir siyasi ittifak içerisinde yer almamasından dolayı kendisini savunma gücü bulunmayan bir devletin kuvvetli bir devletin müdahalesiyle ortadan kaldırılmasına BM tepkisiz kalmamalı ve bu sorunun

²⁹³ A. Olgun, *a.g.e.*, 1975, s. 40.

²⁹⁴ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 805-806.

²⁹⁵ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 91.

²⁹⁶ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 130.

²⁹⁷ K. Gürün, *a.g.e.*, s. 430.

²⁹⁸ S. Toluner, *a.g.e.*, s. 316.

çözümünde etkin bir rol almalıdır. Ayrıca Türkiye, azınlığı korumak gerekçesi ile Kıbrıs'ın bir kısmını ilhak etmek ve silahlı tehdit altındaki Kıbrıs'ın içinde bir devlet yaratılması durumunu kabul ettirmeye hedeflemiştir. Güvenlik Konseyi'nin bu duruma tepkisiz kalması da sorumluluk dışı bir davranış olmuştur.²⁹⁹

II. Kıbrıs Harekâtı sonrasında 25 Ağustos 1974'te BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim Kıbrıs'a gelmiş ve her iki toplumun temsilcileriyle görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerin sonunda Rum temsilcisi Klerides ve Türk temsilcisi Denктаş'ın insani konuları görüşmek üzere Lefkoşa'da haftada bir kez görüşme yapmaları kararına varılmıştır. BM Kıbrıs Özel temsilcisi gözetiminde yapılan bu görüşmeler sonucunda ekim ayı sonuna kadar bütün savaş esirleri serbest bırakılmıştır.³⁰⁰

3.4.4. Kıbrıs Harekâtları Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı iki harekâttan sonra bazı önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Türkiye tarafından yapılan bu müdahaleler Kıbrıs'ın geleceğine doğrudan etki etmiştir. Enosis ihtimali ortadan kalktığı gibi Türkiye'nin yaptığı iki harekât sonrasında Ada'daki terör ortamı son bulmuştur. Öte yandan Soğuk Savaş Dönemi'nde yapılmış olan müdahaleler, bu çerçevede bazı sonuçları doğurmuştur.

II. Kıbrıs Harekâtı'nın ardından SSCB, 23 Ağustos 1974 tarihinde yayımladığı deklarasyonda Kıbrıs sorununun garantör devletler ve Ada'daki toplumlar arasında ele alınmasının yerine Güvenlik Konseyi üyelerinin de katıldığı geniş tabanlı katılımın olduğu bir ortamda ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Yunanistan ve Rum tarafı bu talebi olumlu karşılarken Türkiye ve ABD reddetmişlerdir.³⁰¹ SSCB'nin bu deklarasyonu yayımlama amacı; Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çıkması³⁰² sonrası Kıbrıs'ı NATO etkisinden uzaklaştırarak kendi politikalarına uygun bir pozisyona getirmektir.³⁰³

Kıbrıs Harekâtları sonrasında ciddi bir tepki de ABD'den gelmiştir. Ancak daha önce meydana gelen bazı gelişmelerden dolayı zaten Türkiye ve ABD arasında bir gerginlik söz konusuydu. 1969'dan itibaren ABD, ülkesinde artan uyuşturucu

²⁹⁹ S/PV.1792 (English), s. 23-28, 37-47, 71-77; S/PV.1793 (English), s. 31-42; S/PV.1794 (English), s. 51,56'den aktaran S. Toluner, *a.g.e.*, s. 318.

³⁰⁰ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 145.

³⁰¹ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 807-808.

³⁰² Yunanistan ABD'nin Türkiye'nin II. Kıbrıs Harekâtı'nı önleyememesine tepki olarak 15 Ağustos 1974'te NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıklamıştır. Bkz: M. Fırat, B. Oran (ed.), *a.g.e.*, s. 750.

³⁰³ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 807.

kullanımında Türkiye’den gelen haşhaşın kullanıldığı iddiasıyla Türkiye’ye haşhaş ekiminin yasaklanması için baskı yapmıştır.³⁰⁴ ABD’nin yaptığı bu baskılar sonucunda, Türkiye 1971’de haşhaş ekimini yasaklamıştır. Daha sonra 1974’te Türkiye, haşhaş ekimine yaptığı yasağı kaldırmıştır. Bu gelişme, Türkiye ve ABD ilişkilerinde gerginliğe neden olmuştur.³⁰⁵ Bu olayların ardından ABD, Türkiye’nin Kıbrıs’a yaptığı harekâtlarda Amerikan silahlarını kullandığı iddiasıyla 5 Şubat 1975’ten itibaren Türkiye’ye karşı bir silah ambargosu uygulama kararı almıştır.³⁰⁶ Türkiye de bu ambargoya karşılık 25 Temmuz 1975’ten itibaren Amerikan üslerini kendi denetimi altına almıştır. ABD’nin Türkiye’ye karşı uyguladığı bu ambargo 1978 Eylül ayına kadar devam etmiştir.³⁰⁷

Bir diğer önemli gelişme ise, 7 Aralık 1974’te Makarios’un Kıbrıs’a geri dönüşü olmuştur.³⁰⁸ Beş ay boyunca Kıbrıs’ta Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Glafkos Klerides, Makarios’un geri dönmesi sonucu bu görevini Makarios’a devretmiştir.³⁰⁹

3.5. KKTC’nin Kuruluş Süreci ve Bu Süreçte Meydana Gelen Gelişmeler

Kıbrıs Türk Yönetimi, bir süredir Kıbrıs’ta Türklerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş bir devlet yapılanması olmasına rağmen Kıbrıs Türklerinin ihtiyaçlarını gerektiği ölçüde karşılamaya yetmemiştir.³¹⁰ Kıbrıs Harekâtı sonrasında Türkler Ada’nın kuzey kesiminde toplanmıştır.³¹¹ Kıbrıs’ta ortaya çıkan bu durum karşısında Ada’da huzur, güven ve düzeni sağlama gerekliliğinin yanı sıra yeni durumun hukuki bir nitelik taşıması için 13 Şubat 1975’te Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs Türk Federe Devleti³¹², ni ilan etmiştir.³¹³ Bu devlet, hem Türklerin siyasal, sosyal, ekonomik ve idari ihtiyaçlarını karşılamak hem de ileride kurulabilecek iki kesimli federal bir cumhuriyete de zemin hazırlamak amacıyla kurulmuştur.³¹⁴

KTFD’nin kuruluşundan bir süre sonra BM Genel Sekreteri Waldheim’in

³⁰⁴ Nasuh Uslu, “1947’den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi”, *Avrasya Dosyası*, 2000, 6/2, s. 217.

³⁰⁵ <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/28398.pdf> (20.03.2016)

³⁰⁶ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 147.

³⁰⁷ N. Uslu, *a.g.m.*, s. 217.

³⁰⁸ K. Gürün, *a.g.e.*, s. 430.

³⁰⁹ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 135.

³¹⁰ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 151.

³¹¹ H. F. Alasya, *a.g.e.*, s. 75.

³¹² KTFD’nin ilanı hakkında detaylı bilgi için bkz: <http://www.kktcb.org/upload/pdf/87966.pdf>

³¹³ Y. Güler, *a.g.e.*, s. 110.

³¹⁴ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 151.

gözetiminde Viyana’da Rum ve Türk tarafı biraraya gelmiştir. İki taraf arasındaki bu görüşmeler 28 Nisan 1975’ten 17 Şubat 1976’ya kadar devam etmiştir.³¹⁵ Bu görüşmelerde Türk tarafını Rauf Denктаş, Rum tarafını ise Glafkos Klerides temsil etmiştir.³¹⁶ Görüşmeler 17 Şubat 1976’da kesintiye uğramış olsa da nüfus mübadelesi konusunda taraflar anlaşmaya varmıştır.³¹⁷ Nüfus Mübadelesi Antlaşması 2 Ağustos 1975’te Denктаş ve Klerides tarafından imzalanmıştır. Ayrıca bu antlaşmanın uygulanması esnasında BM Barış Gücü’nden destek alınmıştır.³¹⁸ Bu antlaşmada, Ada’nın güneyindeki bütün Türklerin kuzeye geçmelerine izin verileceği vurgulanmıştır. Bu nüfus mübadelesinin 1975 Eylül ayı sonundan önce gerçekleştirilmesi de belirtilmiştir. Bu geçiş sırasında BM Barış Gücü de yardımcı olmuştur. Ayrıca kuzeydeki Rumların da isterlerse güneye geçebilecekleri hükmü antlaşmada yer almıştır. Güneydeki 65.000 Türk bu mübadele kapsamında kuzeye geçmiştir.³¹⁹ Bu nüfus mübadelesi kuzeyde ve güneyde iki ayrı federe devletin oluştuğunu kanıtlayan somut bir gösterge olmuştur. Çünkü artık her iki toplum fiili açıdan coğrafi anlamda tamamen ayrılmış ve iki ayrı devlet içinde yaşamaya başlamışlardır.

Rauf Denктаş, 9 Ocak 1977’de Makarios’a gönderdiği bir mektupta, kendisiyle BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi’nin yanında bir görüşme yapabileceklerini ifade etmiştir.³²⁰ Makarios, Denктаş’ın bu isteğine olumlu yanıt vermiş ve iki lider BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar’ın bulunduğu bir toplantıda 27 Ocak 1977’de biraraya gelmiştir. Ardından 12 Şubat 1977’de Genel Sekreter Kurt Waldheim’in da katılımıyla ikinci bir görüşme gerçekleşmiştir.³²¹ Bu görüşmede iki lider dört madde üzerinde anlaşmaya varmıştır.³²²

“1. Biz, bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu bir Federal Cumhuriyet istiyoruz.

2. Her bir toplumun yönetimi altındaki topraklar, ekonomik yaşayabilirlik veya verimlilik ve toprak mülkiyeti göz önünde tutularak tartışılacaktır.

³¹⁵ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 155.

³¹⁶ K. Gürün, *a.g.e.*, s. 431.

³¹⁷ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 155-156.

³¹⁸ <http://www.mfa.gov.tr/kibris-tarihce.tr.mfa> (22.03.2016)

³¹⁹ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 94-95.

³²⁰ Necati Münir Ertekün, *“In Search of A Negotiated Cyprus Settlement”*, Nicosia 1981, s. 289’dan aktaran Soyalp Tamçelik “Kıbrıs’ta BM Tarafından Gerçekleştirilen Toplumlararası Görüşmelerin Safhaları ve Analitik Özellikleri”, *Turkish Studies*, Ankara 2013a, s. 741.

³²¹ *“Yearbook of The United Nations”*, New York 1977, s. 344’dan aktaran S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013a, s. 741.

³²² F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 815.

3. *Dolaşım özgürlüğü, yerleşme özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve diğer özel konular gibi ilke sorunları, iki toplumlu bir federal sistemin asli temeli ve Kıbrıs Türk toplumu için ortaya çıkabilecek belirli pratik güçler dikkate alınmak suretiyle tartışmaya açıktır.*

4. *Merkezi federal hükümetin yetki ve görevleri, devletin iki toplumlu özelliği dikkate alınmak suretiyle, ülkede birliğin korunmasına yönelik olacaktır”³²³*

Bu antlaşma, çözüm için bir temel oluştursa da bu ilkelerin geçerlilik kazanması için müzakerelerin yapılması gereği ortaya çıkmıştır.³²⁴ 12 Şubat'ta taraflar arasında görüşmeler yapılırken kararlaştırıldığı üzere 31 Mart 1977 tarihinde taraflar tekrar biraraya gelmiştir.³²⁵

Bu görüşmede Rum tarafı, Türklerin bulunacağı bölgeye dair bir harita sunmuştur. Rum tarafı bu haritanın yanında açıklayıcı bir metin ve sorunun çözümü için öngörülen bazı çözüm önerilerini içeren bir metin de sunmuştur.³²⁶ Rum tarafının sunmuş olduğu önerilerin önceki önerilerden fazla bir değişiklik içermediği görülmüştür. Bu teklifte Türk tarafına %20'lik bir bölge ayrılmıştır. İki kesimli federasyon yapısı ise sözlü olarak bir harita üzerinde net bir şekilde kabul edilmiştir. Türk tarafı bunun üzerine anayasal önerilerini sunmuş ancak taraflar birbirlerinin önerileri üzerinde bir anlaşmaya varamamıştır.³²⁷

3 Ağustos 1977'de Makarios'un ölümü nedeniyle taraflar arasındaki görüşmelere ara verilmiştir.³²⁸ Bu gelişmenin ardından Rum tarafı Demokratik Parti lideri Spyros Kyprianou'yu Kıbrıs Cumhurbaşkanlığı'na seçmiş ancak Türkiye ve KTFD Yönetimi, Kyprianou'nun sadece Rum tarafını temsil edebileceğini Kıbrıs'ın tamamını temsil edemeyeceğini belirtmiştir.³²⁹

Eylül-Kasım 1978 tarihinde ABD, Kanada ve İngiltere, Kıbrıs sorunu üzerine bir çözüm sağlanması için taraflara bir plan önerilmiştir. “Amerikan Planı” adı ile tanınan bu plan, 12 Şubat 1977'de Denktaş-Makarios arasında varılan antlaşmadan, 1960 Kıbrıs Anayasası'ndan ve bazı Birleşmiş Milletler kararlarından hareketle hazırlanmış ve BM

³²³ H. S. Türk, *a.g.e.*, s. 167.

³²⁴ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 157.

³²⁵ S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013a, s. 742.

³²⁶ “*Keesing's Contemporary Archives, 1977*”, S. XXIII, New York 1977, s. 28579-28580'den aktaran S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013, s. 742.

³²⁷ S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013a, s. 742.

³²⁸ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 158.

³²⁹ A. Çay, *a.g.e.*, s. 101.

Genel Sekreterinin Maraş'a yönelik önerilerini de içeren bir plan olarak taraflara sunulmuştur. KTFD Yönetimi'nin bu planı inceleme fırsatı olmamış çünkü Rum tarafınca plan reddedilmiştir.³³⁰

Daha sonra 19 Mayıs 1979 tarihinde gerçekleşen Rauf Denктаş ve Spiros Kyprianou arasındaki görüşme sonucunda 10 madde üzerinde bir anlaşmaya varılmıştır.³³¹ Bu anlaşmaya göre:

“1. Toplumlararası görüşmelere 15 Haziran 1979'da yeniden başlaması kararlaştırılmıştır.

2. Görüşmelerin temelini 12 Şubat 1977 tarihli Makarios-Denктаş ilkeleri ile Kıbrıs sorununa ilişkin BM kararları oluşturacaktır.

3. Cumhuriyetin bütün vatandaşlarının insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilecektir.

4. Görüşmelerde bütün toprak ve anayasa sorunları ele alınacaktır.

5. Görüşmeciler kapsamlı bir uzlaşmanın anayasa ve toprak sorunlarını incelemeye başlarken öncelik, BM gözetiminde Maraş'ın yeniden yerleşime açılması konusunda anlaşmaya varılmasına verilecektir. Maraş konusunda anlaşmaya varıldıktan sonra bu, Kıbrıs sorununun diğer yönleri üzerindeki tartışmaların sonucu beklenmeksizin uygulanacaktır.

6. Görüşmelerin sonucunu tehlikeye atabilecek her türlü hareketten kaçınılması ve her iki tarafça iyi niyet ve karşılıklı güveni geliştirmeye, normal koşullara dönüşü kolaylaştırmaya yönelik pratik tedbirler alınması kararlaştırmıştır.

7. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin askerden arındırılması amaçlanmaktadır; buna ilişkin sorunlar tartışılacaktır.

8. Cumhuriyetin bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığı, başka bir ülke ile kısmen veya tamamen birleşmeye ve herhangi bir biçimde bölünme ve ayrılmaya karşı yeterli güvence altına alınacaktır.

9. Toplumlararası görüşmeler, herhangi bir gecikmeye meydan vermeksizin

³³⁰ SİSAV Vakfı Araştırma Grubu, “Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler”, Sisav Yayın No: 15, İstanbul 1990, s. 39'dan aktaran A. Aydoğdu, a.g.e., s. 162.

³³¹ H. Tuncer, a.g.e., s. 96.

sürekli ve kesintisiz bir biçimde yürütülecektir.

*10. Toplumlararası görüşmeler Lefkoşa'da yapılacaktır*³³²

15 Haziran 1979 tarihinde antlaşmada öngörüldüğü üzere taraflar biraraya gelmiştir. Bu görüşmelerde, Türk tarafını Ümit Süleyman Onan ve Rum tarafını ise İonnides temsil etmiştir. Görüşmeler 18, 20 ve 22 Haziran tarihlerinde de devam etmiş; ancak görüşmelerden herhangi bir sonuç elde edilememiştir. Rum tarafının hiçbir konu görüşülmeden önce Maraş konusunda bir sonuca varılması yönündeki ısrarlı tutumu, iki bölgeliliğe yönelik ana ilkeleri tanınamaları ve ekonomik ambargoyu kaldırmamaları görüşmelerin olumsuz sonuçlanmasına neden olmuştur.³³³ Ayrıca Türk tarafının önemseydiği güvenlik konularında yaşanan uyumsuzluklar da görüşmelerden bir sonuç elde edilememesinde etkili olmuştur.³³⁴

9 Ağustos 1980'de Kıbrıs Türk ve Rum tarafı arasındaki görüşmeler tekrar başlamıştır. Bu görüşmelerde, Türk tarafı iki toplumlu ve iki bölgeli federal devlet önerilerinde bulunmuş buna karşılık Rum tarafı ise iki toplumluluğu kabul ederken iki bölgeliliği kabul etmemiştir. Federe devletlerin yetkileri konusunda bir anlaşmaya varılamamıştır. Bu görüşmeler de Rum ve Yunan tarafının Enosis yönündeki çabaları nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır.³³⁵

Daha sonra 5 Ağustos 1981'de Türk tarafının iki harita ile toprak konusunu da içeren anayasal konular hakkında bir anayasa taslağı önerilmiştir.³³⁶ Ayrıca önerilerin üzerinde tartışılabileceği ve sonuçta bir anlaşmaya varılması durumunda bu önerilerin geçerlilik kazanacağı da belirtilmiştir. Fakat bu önerilerin Rum tarafınca reddedilmesi sonucunda bir sonuç elde edilememiştir.³³⁷

Bu gelişmelerin ardından Waldheim'in yerine gelen Perez de Cuellar'ın soruna çözüm bulmak amacıyla çabaları olmuş; ancak bu çabalarda sonuçsuz kalmıştır.³³⁸

1980-1983 yılları arasında süren iki toplum arasındaki görüşmelerden bir sonuç alınamamasının başlıca sebebi Rumların Türkleri kendileri ile eşit statüde görmek

³³² H. S. Türk, *a.g.e.*, s. 167-168.

³³³ SİSAV Vakfı Araştırma Grubu, *a.g.e.*, s. 40'dan aktaran A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 165-166.

³³⁴ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 166.

³³⁵ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 98.

³³⁶ Zaim M. Necatigil, "The Cyprus Conflict: A Lawyer's View", Nicosia 1982, s. 165-174'den aktaran S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013, s. 744.

³³⁷ S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013a, s. 744.

³³⁸ S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013a, s. 744-745.

istememeleridir. Buna karşın Türklerin istekleri ise, iki bölge ve iki kesimli federasyon, kendi güvenlikleri için TSK'nın KTFD içerisinde görevine devam etmesi, Türklerin Rum denetimine sokulmaması ve göçe zorlanmamaları, Enosis'in önlenmesi olmuştur.³³⁹

1983 yılına gelindiğinde Kıbrıs ile ilgili çok önemli bir gelişme olmuştur. Bağılantısız ülkeler grubunun yedi üyeli temas grubu tarafından hazırlanan bir tasarı 11 Mayıs 1983 tarihinde Genel Kurul'a bir tasarı olarak sunulmuştur. Bu tasarinın Rum Yönetimi'nin görüşlerine yönelik bir içeriği vardır.³⁴⁰ Tasarı 103 oyla³⁴¹ 13 Mayıs 1983 tarihinde BM Genel Kurul'unun 37/253 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.³⁴² Bu kararda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'ın tamamında egemenlik ve denetim kullanma hakkı olduğu, Kıbrıs'tan bütün işgal güçlerinin çekilmesi talebi ve Kıbrıs Cumhuriyeti halkı ifadesi yer almaktadır. Bunlara ek olarak Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs sorununda sorumluluk alması ve iki toplumun BM Genel Sekreter'inin denetimi altında sorunun çözümüne yönelik görüşmeler yapması öngörülmüştür.³⁴³

Bu kararı KTFD ve Türkiye kesinlikle reddetmiştir.³⁴⁴ Bu gelişmenin ardından KTFD Meclisi, 17 Haziran 1983 tarihinde aldığı bir kararla Kıbrıs Türk toplumunun self-determinasyon hakkı olduğunu ilân etmiştir. Kısa bir süre sonra KTFD Meclisi, 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti³⁴⁵'nin kurulduğunu beyan etmiştir.³⁴⁶ Rauf Denktaş, KKTC'nin Cumhurbaşkanı seçilmiştir.³⁴⁷

³³⁹ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 99.

³⁴⁰ Mustafa Bostancı, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlânı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34/57, Ankara 2015, s. 327.

³⁴¹ H. F. Alasya, *a.g.e.*, s. 76.

³⁴² <http://www.halkinsesikibris.com/Yazar-13-mayis-1983-tarih-ve-37253-sayili-bm-genel-kurulu-kararlari--ve-onemi-2996.html> (25.03.2016)

³⁴³ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 99.

³⁴⁴ M. Bostancı, *a.g.m.*, s. 329.

³⁴⁵ KKTC'nin kuruluş bildirgesi için bkz: <http://www.kktcb.org/upload/pdf/73124.pdf>

³⁴⁶ <http://www.halkinsesikibris.com/Yazar-13-mayis-1983-tarih-ve-37253-sayili-bm-genel-kurulu-kararlari--ve-onemi-2996.html> (25.03.2016)

³⁴⁷ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 99.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KKTC’NİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE KADAR YAŞANAN SÜREÇTE KIBRIS SORUNUNDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

4.1. KKTC’nin Kuruluşuna Yönelik Tepkiler

KKTC’nin kuruluşu çok önemli bir gelişme olmuştur. Çünkü KKTC’nin ilanı artık Kıbrıs’ta resmen iki farklı devlet yapılanmasını ortaya çıkarmıştır. Böylece Kıbrıs’ta bir dönemdir süre gelen fiili bölünme bir anlamda resmîyet kazanmıştır. Ancak KKTC’nin ilanına farklı tepkiler olmuştur. Bu tepkiler sonrasında KKTC, varlığını koruma ve kendisini kabul ettirme çabasına girmiştir.

KKTC’nin bağımsızlık ilanından sonra sadece Türkiye, KKTC’nin bağımsızlığını tanımıştır.³⁴⁸ KKTC’nin yapmış olduğu bağımsızlık ilânına, Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan, birçok devlet ve BM tepki göstermiştir.³⁴⁹ Bu bağımsızlık ilanı sonrasında BM Güvenlik Konseyi 18 Kasım 1983’te 541 sayılı kararı alarak tepkisini ortaya koymuştur.³⁵⁰ Bu kararda, Kıbrıslı Türk Yönetimi tarafından yapılmış olan KKTC’nin bağımsızlık ilanının endişe verici olduğu belirtilmiştir. Bu gelişmenin, 1960’ta imzalanmış olan Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran antlaşmalar ve Garanti antlaşmasına uygun olmadığı ifade edilmiştir. Bu ilanının geçerlilik taşımadığı ve Kıbrıs’taki durumun kötüleşmesine katkıda bulunacağı ifade edilmiştir. Bu kararda, KKTC’den bağımsızlık bildirgesinin geri çekilmesi istenmiş ve bütün devletlere çağrı yapılarak Kıbrıs’ta Kıbrıs Cumhuriyeti’nden başka hiçbir devletin tanınmaması isteğinde bulunulmuştur.³⁵¹ BM Güvenlik Konseyi bir süre sonra 11 Mayıs 1984’te de 550 sayılı kararı almıştır.³⁵² BM Güvenlik Konseyi bu kararda, Türkiye ve KKTC arasında yapılan büyükelçi değişimini kınamıştır. Ayrıca, KKTC’nin kontrolündeki toprakları ise işgal altındaki topraklar olarak nitelemiş ve Kıbrıs’ta ayrılıkçı eylemlerden kaygı duyduğunu ifade etmiştir. Güvenlik Konseyi’nin bu kararında, KKTC’nin hukuken geçersiz bir devlet olduğu belirtilmiş ve bu devletin tanınmaması isteği bir önceki kararda olduğu

³⁴⁸ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 105.

³⁴⁹ M. Bostancı, *a.g.m.*, s. 341.

³⁵⁰ <http://www.un.org/Docs/scres/1983/scres83.htm>’den aktaran Hasan Duran, “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21, Kütahya 2008, s. 127.

³⁵¹ Enver Bozkurt, Havva Demirel, “*Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*”, Ankara 2004, s. 106-114’den aktaran H. Duran, *a.g.m.*, s. 127.

³⁵² BM Güvenlik Konseyi’nin 550 sayılı kararı için bkz:

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/550\(1984\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/550(1984))

gibi yinelenmiştir.³⁵³

Türkiye ise BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 541 sayılı kararı tanımadığını beyan etmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, BM'nin önceden tanımadığı Çin ve Doğu Almanya'yı daha sonra tanıdığını, bu devletlerin BM üyesi olduklarını belirtmiş ve KKTC'nin bağımsızlık kararını savunmuştur.³⁵⁴

Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan bağımsızlık ilanını tanımamıştır. Rum ve Yunan tarafı, uluslararası kuruluşlar aracılığı ile bu bağımsızlık ilanının tanınmaması için uğraş vermiştir. Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi BM ve AET kanalıyla girişimlerde bulunmuştur.³⁵⁵ Rum ve Yunan tarafının girişimlerinin hem AET'nin görüşlerinde hem de BM'nin almış olduğu 541 ve 550 sayılı kararlarda belirtilen ifadelerden anlaşılacağı üzere etkili olduğu görülmüştür.

AET, bağımsızlık kararının kaygı verici olduğunu belirtmiş ve bu kararın Türkiye-AET ilişkilerinde dolaylı da olsa olumsuz etkileri olacağını ifade etmiştir.³⁵⁶ AET, Kıbrıs'ta kurulmuş olan Türk devletinin bağımsızlık ilanını kabul etmemiştir. NATO ise, bağımsızlık ilanı konusunun NATO'nun yetki alanına girmediğini belirterek bağımsızlık kararı hakkında olumlu ya da olumsuz bir yargıda bulunmamıştır.³⁵⁷

İngiltere, KKTC'nin bağımsızlık ilanı üzerine Başbakan Margaret Thatcher ile, Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e mektup yazıp, bu bağımsızlığın iptal edilmesi isteğinde bulunarak tepkisini ortaya koymuştur. ABD'de ise Kongre, KKTC için kınama kararı alarak KKTC'nin bağımsızlığının karşısında olduğunu göstermiştir. Öte yandan BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar da Kıbrıs'ta kurulan yeni devletin ilanından büyük üzüntü duyduğunu ifade etmiş ve bu bağımsızlık kararının BM Güvenlik Konseyi kararlarına ters düştüğünü ifade ederek görüşünü belirtmiştir.³⁵⁸

³⁵³ "Commission of the European Communities 2001 Regular Report on Cyprus' Progress Toward Accession (Brussels, 13.11.2001)", http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2001/cy_en.pdf'den aktaran Nejat Doğan, "Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs", Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Antalya 2002, s. 90.

³⁵⁴ Melek Fırat, "KKTC'nin İlanı: Tepkiler ve Tartışmalar", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. 2., İstanbul 2004, s. 108.

³⁵⁵ Milliyet, 16 Kasım 1983, s. 3., Cumhuriyet, 16 Kasım 1983, s. 1.'den aktaran M. Bostancı, a.g.m., s. 342.

³⁵⁶ Cumhuriyet, 16.11.1983, s. 1.'den aktaran M. Bostancı, a.g.m., s. 342.

³⁵⁷ Hürriyet, 17 Kasım 1983, s. 13.'den aktaran M. Bostancı, a.g.m., s. 342.

³⁵⁸ Milliyet, 16 Kasım 1983, s. 1., Milliyet, 18 Kasım 1983, s. 1.'den aktaran Hande Erol, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 17, İstanbul 2015, s. 309.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, KKTC'nin ilânı üzerine Kıbrıs'ta meydana gelebilecek bir gerginlik durumunda ABD'nin bundan kendisine fayda sağlayabileceği ve Kıbrıs'ın adeta bir ABD ve NATO üssü haline gelebilme ihtimalinin yüksek olduğu şeklinde bir görüş bildirmiştir. Ayrıca SSCB resmi haber ajansı olan TASS bağımsızlık ilanının kaygı verici olduğunu duyurmuştur. SSCB, Rauf Denктаş'tan bağımsızlık ilânını geri çekmesini istemiş ve bunun yanı sıra Rum tarafına da BM aracılığıyla görüşmelere başlamaları yönünde çağrıda bulunmuştur.³⁵⁹

Bu dönemde tüm gelişmelere rağmen, Türkiye ve KKTC, KKTC'nin tanınması için çaba göstermiştir. “Ankara ve Denктаş arasında gizlilikle yürütülen bu süreçte, 12 Eylül darbesi sonucu iktidara gelen Türkiye'deki askeri yönetimin lideri cumhurbaşkanı Kenan Evren, Tunus, Libya, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Ürdün, Pakistan, Bangladeş, Endonezya, Malezya ve Suudi Arabistan gibi Müslüman ülkelerin liderlerine mektup yazarak ilan edilecek KKTC'nin tanınmasını istemiştir. Hepsi Müslüman olan bu ülkelerden sadece Bangladeş, KKTC'yi tanımış ancak İngiltere'nin baskısıyla, 2 gün sonra kararını değiştirmiştir. Diğer ülkelerin de KKTC'yi tanımamasının nedeni İngiltere ve ABD'nin baskısıdır. Çünkü bu ülke vatandaşlarının birçoğu İngiltere ve ABD'de çalışmaktaydı.”³⁶⁰ Ayrıca Pakistan Büyükelçisi de KKTC'yi tanıma kararı alacaklarını ifade etmiş; ancak ABD ve İngiltere'nin baskıları sonucunda Pakistan KKTC'yi tanıma kararından vazgeçmek durumunda kalmıştır.³⁶¹

4.2. 1984-1990 Dönemi Kıbrıs Sorununda Çözümeye Yönelik Girişimler, Çabalar ve Müzakereler

KKTC'nin kurulması sonrasında Ada'da gerginlik bir süre için artmış olsa da taraflar görüşmelere devam etmiştir. Bu dönemde, Birleşmiş Milletler'in girişimleriyle taraflar arasında görüşmeler yürütülmüştür. Görüşmeler sürerken, Kıbrıs Türkleri ve Rumlara ana vatanları destek vermiştir. Taraflar arasında görüşmelerin başlaması için ilk girişim Rauf Denктаş'tan gelmiştir.

2 Ocak 1984 tarihinde KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş, Rum tarafına eşitlik temeline dayanan ve Türk tarafının çözüme karşı olmadığını göstermek adına bir iyi niyet önerisi sunmuştur.³⁶² Bu iyi niyet önerilerinde dört önemli ilke yer

³⁵⁹ Milliyet, 18.11.1983, s. 5.'den aktaran M. Bostancı, a.g.m., s. 346.

³⁶⁰ İnal Batu, İstanbul, 21 Mart 2013, kişisel görüşmeden H. Erol, a.g.m., s. 309.

³⁶¹ Milliyet, 16 Ocak 1984, s. 7.'den aktaran H. Erol, a.g.m., s. 309.

³⁶² <http://www.pro.gov.ct.tr-tr/yanmenu/tarih/19832002.aspx> (30.03.2016)

almaktadır.³⁶³ Bunlar:

- “1. Maraş’ın Birleşmiş Milletler yönetiminde yerleşime açılması.
2. Lefkoşe Uluslararası Hava Alanının gene Birleşmiş Milletler yönetiminde Türk ve Rum taraflarınca ortak olarak kullanılması.
3. Kayıp şahıslar komitesinin yeniden çalıştırılması.
4. İki toplum arasında güvenlik hisleri yaratıcı tedbirlerin alınması konusunda çalışmaların başlatılması.”³⁶⁴

Kıbrıs Rum Yönetimi, Denktaş’ın bu önerilerine olumsuz yanıt vermiştir. Böylece bu iyi niyet girişimi sonuç vermemiştir.³⁶⁵

Fakat Rum tarafı, 16 Ocak 1984’te kendi önerilerini sunmuş ve görüşmelerin başlatılması isteğinde bulunmuştur. Rum tarafının sunduğu bu öneriler, ön şartları içermektedir. Bunlar, Mağusa ve Güzelyurt bölgelerinin Rumlara verilmesi ve Türkiye’nin garantörlüğünün kaldırılması gibi taleplerden anlaşılmaktadır. Sözü edilen önerilerin kabul edilmesi durumunda Rum ve Türk liderleri arasında bir zirve toplantısı yapılacağı belirtilmiştir.³⁶⁶

Türk ve Rum taraflarının bu önerilerinden sonra BM Genel Sekreteri 1984 yılı mart ayında beş maddeden oluşan önerilerini taraflara iletmiştir.³⁶⁷ Ardından Denktaş, Türk tarafının bu öneriler üzerine görüşlerini iletmiştir.³⁶⁸ Ancak Rum tarafı Türk tarafının tek taraflı bağımsızlığını gerekçe göstererek görüşme isteğini kabul etmemiştir.³⁶⁹

Bu girişimlerin ardından BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar’ın 1984 Ağustos ayında da bir girişimi olmuştur. Perez de Cuellar, Kıbrıs Türk ve Rum tarafını ayrı ayrı olacak şekilde Viyana’da görüşmelere davet etmiştir. Genel Sekreter, burada Türk ve Rum tarafına Viyana Çalışma Noktaları adıyla tanınan belgeyi sunmuştur³⁷⁰ Cuellar’ın

³⁶³ Aydın Olgun, “*Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu*”, İstanbul 1999, s. 34.

³⁶⁴ A. Olgun, *a.g.e.*, 1999, s. 34.

³⁶⁵ A. Olgun, *a.g.e.*, 1999, s. 34.

³⁶⁶ S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013a, s. 748.

³⁶⁷ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 191.

³⁶⁸ Zaim. M. Necatigil, “*The Turkish Republic of Northern Cyprus in Perspective*”, Nicosia 1985, s. 138-140’dan aktaran S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013a, s. 748.

³⁶⁹ S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013a, s. 748.

³⁷⁰ Atilla Sandıklı, “Yeni Kıbrıs Stratejisi “Tanınma””, *Bilge Strateji Dergisi*, 2./2., İstanbul 2010, s. 5.

çabaları sonuç vermiş ve taraflar Cuellar'ın bu girişimine olumlu cevap vermiştir. Böylece taraflar arasında “Dolaylı Görüşmeler” başlamıştır.³⁷¹

“Dolaylı Görüşmeler”, 10 Eylül 1984'te New York'ta başlamıştır. Bunların ilki 10 Eylül 1984-20 Eylül 1984 arasında devam etmiştir. Ancak bir sonuç elde edilememiştir. Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Kyprianou'nun KKTC'nin bağımsızlık ilanını geri alana kadar doğrudan görüşmeleri kabul etmemiş olmasından dolayı BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın taraflarla ayrı ayrı görüşmesinden dolayı bunlara “Dolaylı Görüşmeler” denilmektedir.³⁷²

Bu kapsamda yapılan ikinci görüşmeler 15-26 Ekim 1984'te yapılmış; ancak herhangi bir sonuç çıkmamıştır. Üçüncü görüşmeler ise 26 Kasım'da başlamıştır. Görüşmelerin üçüncüsünde Rum ve Türk tarafına bir ön anlaşma taslağı sunulmuştur. Bu taslakta; federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti öngörülmüştür. Bu federal cumhuriyetin, iki toplumdun oluşacağı, iki tane resmi dilinin olacağı (Türkçe ve Rumca) belirtilmiştir. Ayrıca önerilerde belirtilen parlamento; Rum ve Türklerin eşit; Senato ve Türklerin yüzde 30; Rumların yüzde 70 ile temsil edildiği bir yapıdan oluşacaktı. Türk Federe Devleti'ne Kıbrıs'ın yüzde 29'u oranında toprak bırakılacaktı. Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı'nın Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın ise Türk olması önerilmiştir. Diğer yandan Kıbrıs'taki “yabancı güçlerin”³⁷³ Ada'dan ayrılması da öneri taslağında yer almıştır.³⁷⁴

Taraflar 17 Ocak 1985 tarihinde New York'ta tekrar biraraya gelmiştir. Önceki görüşmelerin sonunda Perez de Cuellar tarafından sunulan anlaşma taslağını, Rauf Denктаş onaylayacağını belirtmiş; fakat Kyprianou bu anlaşma taslağını kabul etmemiştir. BM Genel Sekreteri'nin bu girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.³⁷⁵ Bu gelişmenin ardından Cuellar'ın 12 Nisan 1985'te bir girişimi daha olmuştur. 12 Nisan'da Cuellar'ın sunduğu yeni öneri taslağı, 17 Ocak'ta sunulan taslağın Rum tarafının isteğiyle değiştirilmiş şeklidir. Rauf Denктаş'ın bu öneriyi reddetmesi sonucunda bu girişim sonuçsuz kalmıştır.³⁷⁶

Böylelikle KKTC'de 5 Mayıs 1985'te KKTC Anayasası'nın referandumu

³⁷¹ S. Tamçelik, a.g.m., 2013a, s. 748.

³⁷² H. Tuncer, a.g.e., s. 109.

³⁷³ Buradaki yabancı güçler ile Türkiye'nin ve Yunanistan'ın silahlı güçleri kastedilmiştir.

³⁷⁴ H. Tuncer, a.g.e., s. 109-110.

³⁷⁵ E. Bozkurt, H. Demirel, a.g.e., s. 111-112.

³⁷⁶ E. Bozkurt, H. Demirel, a.g.e., s. 112.

yapılmış ve bu referandumun sonucunda KKTC Anayasası kabul edilmiştir. Anayasa referandumundan sonra 9 Mayıs'ta gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda ise Rauf Denktaş tekrar Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiştir.³⁷⁷ 23 Haziran'da Cumhuriyet Meclisi için genel seçimler yapılmıştır. Bu genel seçim sonucuna göre Ulusal Birlik Partisi Meclis'te çoğunluğu elde etmiş ve Ulusal Birlik Partisi Genel Başkanı Dr. Derviş Eroğlu Başkanlığında I. Eroğlu Hükümeti 19 Temmuz 1985'te kurulmuştur.³⁷⁸

BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın 29 Mart 1986 tarihinde taraflara sunduğu bir antlaşma taslağı ile taraflar tekrar biraraya gelmiştir. Sunulan bu antlaşma taslağında iki toplumlu, iki kesimli federal bir sistem kabul edilmekle birlikte toplumların eşitliğinden söz edilmemiştir. Bu taslakta, merkezi hükümetin yetkilerinin, toplumlara 3/7 oranında dağıtılması belirtilmiştir. "İki toplum" ise ilçe veya devlet şeklinde tasarlanmış, hangi ifadenin kullanılacağı konusundaki tercih Rumlara bırakılmıştır. İki toplum arasındaki toprak paylaşımı ise Türk tarafının 5 Ağustos 1981'de verdiği taksim çizgisi esas alınmıştır. Hem federal devletin hem de federe devletlerin bayraklarının olacağı hususu da taslakta yer bulmuştur. Ayrıca yabancı askerlerin çekilmesi konusu taraflar arasındaki müzakerelere bırakılmıştır.³⁷⁹

Rauf Denktaş 21 Nisan 1986 tarihinde, Türk tarafı açısından önem teşkil eden temel konuları belirten ve antlaşma taslağını bir bütün olarak onayladığını bildiren mektubu Genel Sekreter Cuellar'a göndermiştir. Ayrıca Rauf Denktaş, 27 Nisan 1986 tarihinde ikinci bir mektupla da antlaşmayı imzalamaya hazır olduğunu açıklamıştır. Buna karşın, Kyprianou ise önce antlaşma taslağındaki önerilere yanıt vermemiş ve uluslararası bir konferans çağrısı yapmıştır.³⁸⁰ Ancak daha sonra 10 Haziran'da bu antlaşma taslağını reddetmiştir.³⁸¹

21 Şubat 1988'de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimi sonrasında Kyprianou seçimi kaybetmiş ve yerine Yorgo Vasiliu seçilmiştir.³⁸² Rum lideri Vasiliu seçildikten sonra bir müddet Rauf Denktaş'ı muhatap olarak görmeyip bunun yerine Türkiye Cumhuriyeti hükümetini muhatap kabul etme eğilimindedir. Bu dönemde Vasiliu, Rauf Denktaş'ın diyalog önerilerini geri

³⁷⁷ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 177-178.

³⁷⁸ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 195.

³⁷⁹ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 962.

³⁸⁰ A. Sandıklı, *a.g.m.*, s. 5.

³⁸¹ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 197.

³⁸² A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 200.

çevirmiştir.³⁸³ Vasiliu'nun Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Özal ile görüşme talebi olmuş; ancak bu talep Türkiye tarafından karşılık bulmamıştır.³⁸⁴

BM Genel Sekreteri Cuellar'ın arabuluculuğuyla taraflar arasında 1988 Eylül ve 1989 yazı arasında bir görüşmeler dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde, Eylül 1988'de Cenevre'de Kasım 1988'de ise New York'ta Denктаş ve Vasiliu arasında bir zirve toplantısı yapılmıştır. Bu toplantılarda, Denктаş dolaşım özgürlüğünü kabul etmiş; ancak yerleşim ve mülk edinme özgürlüğünü bazı kısıtlamalarla kabul etmiştir. Ayrıca Denктаş, İsviçre sistemine uygun bir federal sistem teklifinde bulunmuştur. Buna karşın Vasiliu, Kıbrıs'ın askerden arındırılarak Güvenlik Konseyi güvencesine alınmasını talep etmiştir. Taraflar, herhangi bir görüş üzerinde uzlaşmamış ve görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır.³⁸⁵

25 Temmuz 1989'da Cuellar taraflara bir çözüm planı daha sunmuştur.³⁸⁶ Bu çözüm planı, 1986 yılında Cuellar'ın hazırlamış olduğu antlaşma taslağındaki önerilerin geliştirilmiş halidir. Bu planda, federal devlet tezi savunulmuş, iki bölgelilik ise Rum tarafının isteğine uygun olarak ifade edilmiştir. Yani iki federe devletin tek bir toplum tarafından idare edilmesi ve bu toplumun kendi yönetim bölgesinde çoğunluğa sahip olacağı belirtilmiştir. Bu ifade, Türkler açısından uygun değildir. Çünkü bununla Rumlara Türk yönetim bölgesinde yaşama ve federatif devletin idaresine katılma olanağı sağlanmış olmaktadır. Federal devletin sınırlı yetkilere sahip olması belirtilmiştir. Bu ifade Türk tarafının isteklerine uygun düşmüştür. Federal devlette yetki dağıtımını konusu ise eşit katılımı öngörmüş; ancak Türk tarafının isteği oransal ifade şeklindedir. (Genellikle %70-%30 oranı esas alınmıştır.)³⁸⁷

Rauf Denктаş, planın kendisinin fikirleri sorulmadan hazırlanması nedeniyle Cuellar'ın sunduğu bu planı kabul etmemiştir. Ayrıca Denктаş, Genel Sekreter Cuellar'a 11 Ekim 1989'da verdiği bir belgede Kıbrıs'ta iki ayrı halkın olduğunu ve iki halkın da ayrı ayrı self-determinasyon hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir. Vasiliu ise Türk toplumuna self-determinasyon hakkının verilmesini kabul etmediği için görüşmeler

³⁸³ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 962.

³⁸⁴ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 201.

³⁸⁵ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 112.

³⁸⁶ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 112.

³⁸⁷ Ertan Efeğil, Ayşe Mine Olcay, "Tarafların Kıbrıs Sorunu'na Yaklaşımları" *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, Ankara 2004, s. 119.

kesintiye uğramıştır.³⁸⁸

Bu sürecin ardından Şubat 1990'da New York'ta Denктаş ve Vasiliu biraraya gelmiştir. Bu görüşmede de Vasiliu, Kıbrıs Türklerine self-determinasyon hakkının tanınmasını istememiş, siyasi eşitlik ve Türkiye'nin garantörlüğü konularında da Türk tarafının görüşlerini kabul etmemiştir. Bu görüşme, tarafların anlaşmaya varamaması nedeniyle sonuç vermemiştir.³⁸⁹

4.3. 1990-2002 Döneminde Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Ekseninde Kıbrıs Sorunu ve Bu Dönemde Taraflar Arasındaki Müzakereler

4.3.1. BM Güvenlik Konseyi'nin 649 Sayılı Kararı

Şubat 1990'daki Denктаş-Vasiliu görüşmelerinden bir sonuç çıkmaması üzerine BM Güvenlik Konseyi durumu tekrar ele almıştır. Genel Sekreter Cuellar, 5 Mart 1990'da BM Güvenlik Konseyi'ne bir rapor sunmuştur. Bu raporda, Kıbrıs'ta iki toplumun eşitliği vurgulanmıştır. Güvenlik Konseyi de bu rapora onay vermiş ve 12 Mart 1990 tarihinde 649 sayılı kararı almıştır.³⁹⁰

Bu kararda 367 (1975) sayılı kararın teyit edildiği, 1977 ve 1979 antlaşmalarının öngördüğü şekilde, Kıbrıs'ın bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğünü güvence altına alacak, Enosis ve Taksim'i dışarda bırakan bir federal Kıbrıs Cumhuriyeti'ne değinilmiştir. BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet görevi desteklenmiş, ilgili taraflara duruma olumsuz etki edecek davranışlardan uzak durma çağrısı yapılmıştır.³⁹¹

“Bu kararda en azından çözüm bulma çabaları çerçevesinde Kıbrıs Türk halkının siyasal eşitliğine, iki kesimlilik ve iki toplumluluğa vurgu yapılması KKTC ve Türkiye tarafından son derece olumlu karşılanmıştır.”³⁹²

4.3.2. BM Güvenlik Konseyi'nin 716 Sayılı Kararı

“BM Güvenlik Konseyi, 11 Ekim 1991 tarihinde 716³⁹³ sayılı kararını almıştır.”³⁹⁴ Bu karar ile Genel Sekreter Cuellar'ın önceden yapmış olduğu çabalar

³⁸⁸ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 112.

³⁸⁹ A. Olgun, *a.g.e.*, 1999, s. 35.

³⁹⁰ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 224.

³⁹¹ E. Bozkurt, H. Demirel, *a.g.e.*, s. 81-82. Kararın tam metni için bkz: S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 224-225.

³⁹² A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 207.

³⁹³ Kararın tam metni için bkz: <http://www.kktcb.org/upload/pdf/15051.pdf>

³⁹⁴ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 114.

desteklenmiş ve Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs hakkında önceden almış olduğu kararlar onaylanmıştır.³⁹⁵

716 sayılı kararda siyasi bakımdan eşit olan iki toplumun oluşturacağı tek bir Kıbrıs Devleti vurgusu yapılmıştır. Bu devletin Kıbrıs'ta her iki toplumun huzur ve güvenliğini sağlama amacı taşıyacağına değinilmiştir.³⁹⁶

Bu karar, görüşmelerin çerçevesi ile uyuşmayan egemenlik gibi yeni öğelerin dile getirilemeyeceği düşüncesinin ifade edilmesinden dolayı Türkiye ve KKTC tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir.³⁹⁷

4.3.3. BM Güvenlik Konseyi'nin 750 Sayılı Kararı³⁹⁸

Perez de Cuellar'dan sonra BM Genel Sekreterliği görevine getirilen Boutros-Boutros Ghali 3 Nisan 1992'de BM Güvenlik Konseyi'ne ilk raporunu sunmuştur.³⁹⁹ “Gali, Güvenlik Konseyi'ne verdiği raporda, Kıbrıs'ta tarafların birçok konuda benzer görüşlere sahip olduklarını, ancak toprak paylaşımı ve mülteciler konusunda ilerleme kaydedilmesi gerektiğini ifade etmiştir.”⁴⁰⁰

Bu kararda, önceden alınmış kararlar doğrulanmıştır. Genel Sekreterin gayretlerinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Fakat sorunun çözümüne yönelik bir sonuca ulaşılamamış olmasından dolayı endişe duyulduğu ifade edilmiştir.⁴⁰¹

BM Güvenlik Konseyi'nin 750 sayılı kararında ilk kez Kıbrıs Devleti'nde tek bir egemenliğin olacağı ve uluslararası kişilik bakımından tek bir vatandaşlığın olacağı düşüncesi ifade edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 716 sayılı kararda belirtmiş olduğu siyasi eşitlik prensibine bu kararda da değinilmiştir. Yüksek düzeyli toplantı fikri tekrar vurgulanmıştır. Ayrıca bu kararda, çözüme daha kolay ulaşabilmek amacıyla toprak düzenlemeleri ve yerlerinden edilen kişiler konularında çalışmalar yapılması üzerinde görüş bildirilmiştir. Fikirler Dizisinin mümkün olduğunca çabuk bitirilmesinin

³⁹⁵ E. Bozkurt, H. Demirel, *a.g.e.*, s. 84.

³⁹⁶ Sisav Yayınları, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararı Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye, İstanbul 1993, s. 19.'dan aktaran E. Bozkurt, H. Demirel, *a.g.e.*, s. 84.

³⁹⁷ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 213.

³⁹⁸ Kararın tam metni için bkz: S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 228-229.

³⁹⁹ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 228.

⁴⁰⁰ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs'ta Gali Fikirler Dizisi'nde Müzakere Süreci ve Temel Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/36, 2015b, s. 396.

⁴⁰¹ E. Bozkurt, H. Demirel, *a.g.e.*, s. 86.

lüzumuna dikkat çekilmiştir.⁴⁰²

4.3.4. Ghali Fikirler Dizisi⁴⁰³

BM Güvenlik Konseyi'nin 750 sayılı kararı kapsamında BM Genel Sekreteri Ghali, Denктаş ve Vasiliu arasında görüşmeleri yeniden başlatmıştır.⁴⁰⁴ Bu görüşmeler, 1992 yılının Haziran ve Kasım ayları süresince devam etmiş ve görüşmeler sonucunda "Ghali Fikirler Dizisi"⁴⁰⁵ ortaya çıkmıştır.⁴⁰⁶

Ghali Fikirler Dizisinde iki federe devletin oluşturacağı bir federal devlet yapısı çözüm için temel alınmıştır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunda olduğu gibi, 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları korunmuş ve ayrıca Federal Kıbrıs Devleti'nin Türkiye'ye ve Yunanistan'a her konuda "en çok gözetilen ulus" statüsünü tanyacağı ifade edilmiştir. Çerçeve Antlaşmasının, iki tarafın uzlaşmasını izleyerek yapılacak bir Dörtlü Konferans'ta son şeklini alması ve otuz gün içinde de Kıbrıs Türk ve Rum halklarının katılacağı bir referandum ile bu Fikirler Dizisinin oylanacağı ifade edilmiştir.⁴⁰⁷

Kıbrıs Türk tarafı 100 paragraflık Fikirler Dizisinin 91'ine onay vermiş, kalan 9 paragrafı ise müzakereye hazır olduğunu beyan etmiştir. Buna karşın Rum tarafı ise, Kıbrıs Türklerinin, federe bir idare şeklinde dahi ayrı bir yapı içinde olmaları durumunu ve Garanti Antlaşması'nın devamını öngören kararını reddetmiştir.⁴⁰⁸

Bu gelişmeler olurken diğer yandan KKTC Meclisi, Kıbrıs Türklerine Ghali Haritası ve Ghali Planı'nın dayatılmak istenmesi durumu üzerine 31 Temmuz 1992'de bir karar almıştır. Bu kararda Kıbrıs Türkleri'nin egemenlik hakkı ve siyasal eşitliği, toprak sınırları ve iki kesimlilik gibi savunduğu ilkelerden vazgeçemeyeceği vurgulanmıştır. Ayrıca Genel Sekreter Ghali'nin BM Güvenlik Konseyi tutumuna aykırı bir şekilde öneri dayatmasında bulunmasının adil olmayan, dengesiz ve haksız bir metod olduğu ve bu metodla Kıbrıs'ta bir antlaşmaya ulaşılmamasının imkânsızlığı ve bu yaklaşım içinde dayatılan bir çözümün Kıbrıs Türklerinin özgür iradesini

⁴⁰² SİSAV, *a.g.e.*, s. 19-20'den aktaran E. Bozkurt, H. Demirel, *a.g.e.*, s. 86.

⁴⁰³ Gali Fikirler Dizisinin tam metni için bkz: <http://www.kktcb.org/upload/pdf/5795.pdf>

⁴⁰⁴ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 229.

⁴⁰⁵ Ghali Fikirler Dizisi hakkında detaylı bilgi için bkz: S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2015b.

⁴⁰⁶ S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013a, s. 756.

⁴⁰⁷ A. Sandıklı, *a.g.m.*, s. 6

⁴⁰⁸ A. Sandıklı, *a.g.m.*, s. 6.

yansıtmayacağından dolayı bunun reddedileceğini belirtmiştir.⁴⁰⁹

4.3.5. BM Güvenlik Konseyi'nin 774 Sayılı Kararı⁴¹⁰

21 Ağustos 1992'de Genel Sekreter Ghali BM Güvenlik Konseyi'ne görüşmelerle ilgili bir rapor sunmuştur.⁴¹¹ Genel Sekreter Ghali'nin hazırlayıp Güvenlik Konseyi'ne sunduğu bu rapor, Genel Sekreter'in iyi niyet görevi kapsamında oluşturulmuştur. Bu rapor 101 maddeden oluşmaktadır ve BM Güvenlik Konseyi'nin 774 sayılı kararının çıkmasına sebep olmuştur.⁴¹² Bu kararda BM Güvenlik Konseyi, daha önceden almış olduğu kararları doğrulamış ve bunların tam olarak uygulanmamasından dolayı endişe duyduğunu ifade etmiştir.⁴¹³ 716 sayılı karardaki siyasi eşitlik prensibi de bunun içerisinde yer almıştır. Yüksek Düzeyli Toplantı düşüncesinin çözümü daha kolay bir hale getireceği de yine belirtilmiştir. Mevcut durumun kabul edilemez olduğu fikri burada belirtilmiştir. Fikirler Dizisinde, tarafların kapsamlı bir anlaşmaya varmasına imkân verecek yeterli seviyede ilerleme sağlandığı bu karar içerisinde yer almıştır.⁴¹⁴

4.3.6. BM Güvenlik Konseyi'nin 789 Sayılı Kararı⁴¹⁵

BM Genel Sekreteri Ghali, 19 Kasım 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne bir rapor sunmuştur.⁴¹⁶ Ghali, bu raporda görüşmeler sonunda Rauf Denktaş'ın 100 paragraflık Fikirler Dizisi'nin 91 paragrafını kabul etmiş olmasına rağmen çözüme ulaşılamamasında Türk tarafını baş sorumlu olarak nitelendirmiş ve taraflar arasında derin bir güvensizlik olduğunu ifade etmiştir.⁴¹⁷ BM Güvenlik Konseyi 25 Kasım 1992 tarihinde 789 sayılı kararı almıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin bu kararında, tarafların siyasi eşitliğini onaylayan 649 sayılı kararına değinilmemiştir. Ghali'nin sunduğu haritaya resmiyet kazandırılmış ve görüşmeler için bir temel olarak kabul edilmiştir.⁴¹⁸

⁴⁰⁹ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 116-117.

⁴¹⁰ Kararın tam metni için bkz: E. Bozkurt, H. Demirel, *a.g.e.*, s. 86-87. Ayrıca kararın tam metni için bkz: Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İstanbul 2000, s. 353-354.

⁴¹¹ Soyalp Tamçelik, "BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirilmesi (1964-1992)", *Turkish Studies*, 8/12, Ankara 2013b, s. 1259.

⁴¹² S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2015a, s. 736.

⁴¹³ E. Bozkurt, H. Demirel, *a.g.e.*, s. 88.

⁴¹⁴ SİSAV, *a.g.e.*, s. 19-20'den aktaran E. Bozkurt, H. Demirel, *a.g.e.*, s. 88.

⁴¹⁵ Karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: S. Tamçelik, *a.g.m.*, 2013b, s. 1261-1262.

⁴¹⁶ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 117.

⁴¹⁷ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 234.

⁴¹⁸ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 118.

4.3.7. Kıbrıs-AB İlişkilerinin Tarihçesi

Kıbrıs'ın AB ile ilişkileri ilk olarak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan iki yıl sonra başlamıştır. Bu dönemde Türkleri dışarda bırakarak yönetimde tek söz sahibi olan Rum tarafı Kıbrıs ile olan müzakereleri tek başlarını yürütmüş ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Ortaklık Antlaşması imzalanması için girişimlerde bulunmuştur. Aralık 1972'de de Kıbrıs Cumhuriyeti ve AET arasında Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır. 1 Ocak 1973'te ise bu antlaşma yürürlüğe girmiştir.⁴¹⁹ Bu antlaşmada, taraflar arasında gümrük birliğine ulaşma amacına yönelik olarak gümrük tarifelerinin ve diğer sınırlamaların kademeli bir şekilde kaldırılması öngörülmüştür.⁴²⁰

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin idaresini tek başına elinde bulunduran Rum tarafını AET ile bir ortaklık antlaşması imzalamaya yönelten birkaç neden vardır. Bunlardan biri Rum tarafının, Batı Avrupa'da kurulmakta olan ve içinde Yunanistan'ın da yer aldığı siyasal bir birliğin içinde yer almak isteğidir. Ayrıca Rum tarafı, bu birliğin içinde yer alarak birtakım ticari imtiyazlardan Kıbrıs Cumhuriyeti adına tek başına faydalanmayı amaçlamıştır.⁴²¹

Ancak Rum tarafının tüm Kıbrıs'ı temsilen AET ile ilişkiye girme çabaları ve ardından imzalamış olduğu Ortaklık Antlaşması, hukuki bakımdan sorunlu bir durum arz etmektedir. Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 Garanti Antlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası gereğince Türkiye'nin üye olmadığı hiçbir uluslararası kuruluş ve ittifak içerisinde yer alamayacağı açıkça belirtilmiştir.⁴²² Rum Yönetimi'nin tek başına Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsilen AET ile bir ilişkiye girmesi ve bir antlaşma imzalaması hem uluslararası hukuk açısından hem de o dönem yürürlükteki Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalar ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası bakımından hukuka uygun olmayan bir durum ortaya çıkarmıştır. Ancak Kıbrıs ve AET/AT/AB arasındaki ilişkiler gelişme göstermeye devam etmiştir.

AT, Kıbrıs ile 19 Ekim 1987'de Gümrük Birliği Anlaşması'nı imzalamış ve 1 Ocak 1988'den itibaren de bu antlaşma yürürlüğe girmiştir. Bu gelişmeden bir süre

⁴¹⁹ Hasan Mor, "Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenme Süreci", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/1-2, Ankara 2008, s. 988.

⁴²⁰ <http://www.eucoordination.org/kkct-ab.html> (02.05.2016)

⁴²¹ Nesrin Demir, "Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/1, Elazığ 2005, s. 354.

⁴²² İbrahim Orkun Atalay, Ali Rıza Töngür, "Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliğinin Devletler Hukuku Açısından Değerlendirilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Bakımından Doğuracağı Sonuçlar", *EÜHFD*, 2007, 11/3-4, s. 217.

sonra da Rum tarafı Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla 4 Temmuz 1990⁴²³, da AT'ye tam üyelik için başvuru yapmıştır.⁴²⁴ AT Bakanlar Konseyi 17 Eylül 1990 tarihinde Rum tarafının Kıbrıs adına yaptığı başvuruyu normal süreç içerisinde ele alma kararı almıştır.⁴²⁵ AT, KKTC'nin yaptığı tüm itirazlara karşın Rum Yönetimi'nin Kıbrıs adına yaptığı başvuruyu olağan bir başvuru olarak değerlendirerek hukuka uygun hareket etmemiştir.⁴²⁶ Çünkü Rum Yönetimi, Türk tarafının müdahil olmadığı bir süreç sonunda 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalara aykırı bir şekilde Ada'nın tamamı adına bu başvuruyu yapmıştır. Bu başvuru hukuka ters düştüğü halde AT'nin de bunu değerlendirmeye alması hukuka aykırı bir durumdur.

Kıbrıs Rum Yönetimi AT'ye üyelik başvurusu yaptığı zaman Türkiye ve KKTC bu başvurunun hukuki açıdan temelsiz ve geçersiz olduğunu ifade etmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş ise 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin her iki toplumun siyasi eşitliğine dayanan bir yapı olması nedeniyle Kıbrıs Türk toplumunu temsil etmeyen Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs'ın tamamı adına üyelik başvurusunda bulunamayacağına dikkat çekmiştir. Ayrıca bu başvurunun 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ve Garanti Antlaşması'na ters düştüğünü de belirtmiştir. Aynı şekilde Rum Yönetimi'nin yapmış olduğu bu başvurunun 649 sayılı BM kararına uymadığını da söylemiştir.⁴²⁷ Ancak Türkiye ve KKTC'nin yaptığı bu itirazlar bir sonuç vermemiştir.

Avrupa Komisyonu, 30 Haziran 1993 tarihinde Rum Yönetimi'nin tam üyelik başvurusunun uygun olduğunu açıklamıştır.⁴²⁸ “Böylece Kıbrıs sorununun AB⁴²⁹ sürecine taşınmasında Kıbrıs Rum yönetimi sonuç elde etmiştir.”⁴³⁰ Ayrıca 1981 yılında Yunanistan'ın AET'ye tam üye olması da Kıbrıs sorusunda çözüm konusunda olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Çünkü Yunanistan Kıbrıs konusunda AB'nin karar mekanizmalarında etkili olarak kendi lehine kararların çıkmasında etkili olmuştur. Diğer yandan Yunanistan, Kıbrıs'ı Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmıştır. Türkiye'nin AB'ye üye olma sürecinde Kıbrıs konusunda

⁴²³ Bazı kaynaklarda bu tarih 3 Temmuz 1990 olarak verilmektedir. Bkz: H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 130; E. Manisalı, *a.g.e.*, s. 85.

⁴²⁴ <http://www.eucoordination.org/kkctc-ab.html> (02.05.2016)

⁴²⁵ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 130.

⁴²⁶ İ. Reşat Özkan, *Türkiye'nin Dış Politika Sorunları*, Ankara 1999, s. 204'den aktaran E. Bozkurt, H. Demirel, *a.g.e.*, s. 204.

⁴²⁷ K. Kasım, *a.g.m.*, s. 61.

⁴²⁸ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 133.

⁴²⁹ Aktarılan döneme uygun olarak AET, AT ve AB şeklinde ifade edilmiştir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105> (03.05.2016)

⁴³⁰ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 240.

Yunanistan, Türkiye'nin taviz vermesi için girişimlerde bulunmuştur.⁴³¹

Hem Yunanistan'ın AB üyesi olması hem de AB'nin önce Kıbrıs'ın tam üyelik başvurusunu değerlendirmeye alması ve sonrasında bu başvuruyu kabul etmesi Kıbrıs sorununda gidişatı değiştirmiştir. Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi AB üzerinden Türkiye ve KKTC'ye baskı yaparak lehlerine kararlar çıkartma çabası içine girmişlerdir. Bu da Kıbrıs sorununda çözüme yönelik çabalara zarar vermiştir.

Nitekim 26 Haziran 1990'da Dublin'deki AT Zirvesi'nin bildirisinde Kıbrıs sorununun Türkiye ile AT arasındaki ilişkileri etkileyeceği yönünde bir görüş açıklanmıştır.^{432 433}

4.3.8. Güven Artırıcı Önlemler Paketi

5 Şubat 1993'teki seçimlerde Ghali Fikirler Dizisine eleştirilerde bulunan Glafkos Klerides seçimi kazanmış ve Vasiliu'nun yerine Rum Yönetimi liderliğine seçilmiştir.⁴³⁴ Glafkos Klerides, göreve geldikten sonra Ghali'nin Fikirler Dizisi'nin AB prensipleriyle uyuşmaması nedeniyle uygulanabilirliğinin olmadığını ileri sürmüştür. Bu gelişme üzerine BM Genel Sekreteri Ghali, taraflar arasındaki güvensizliği gidermek amacıyla Güven Artırıcı Önlemler Paketinin hazırlanmasını uygun görmüştür. Bu sebeple Rauf Denктаş ve Glafkos Klerides arasında Şubat 1993 tarihinden itibaren dolaylı görüşmeler başlamış ve devam etmiştir.⁴³⁵

BM Genel Sekreteri Ghali 1 Temmuz 1993 tarihinde Türk ve Rum tarafına 14 maddeden oluşan "Güven Artırıcı Önlemler Paketi" adıyla bir takım öneriler sunmuştur.⁴³⁶ Bu önerilerde Türk ve Rum tarafı arasında işbirliği ve temasın geliştirilmesi, Lefkoşa Uluslararası Havaalanı'nın, Birleşmiş Milletler denetiminde tarafların ortak kullanımına açılması teklif edilmiştir.⁴³⁷ Ayrıca, eğitim, spor, ticaret, sağlık ve çevre gibi alanlarda işbirliği yapılması da bunlar içerisinde yer almaktadır.⁴³⁸

31 Mart 1994'te Rauf Denктаş, BM'ye "Güven Artırıcı Önlemler Paketi"ni

⁴³¹ Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, *Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Avrupa Birliği'ne Üye Olabilir mi? Hukuki Durum ve Siyasi Değerlendirmeler*, Ankara 2001.

⁴³² Rauf Raif Denктаş, *"Milli Vizyon"*, İstanbul 2009, s. 163.

⁴³³ Türkiye-AB ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.ab.gov.tr/files/rehber/03_rehber.pdf (03.05.2016)

⁴³⁴ Rauf R. Denктаş, *a.g.e.*, İstanbul 2004, s. 110'dan aktaran A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 235.

⁴³⁵ E. Bozkurt, H. Demirel, *a.g.e.*, s. 114-115.

⁴³⁶ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 118.

⁴³⁷ S. İsmail, *a.g.e.*, 1998, s. 255.

⁴³⁸ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 118.

onayladığını iletmiştir.⁴³⁹ Ancak Glafkos Klerides, Mayıs 1994'te ve Rum Ulusal Konseyi de 8 Haziran 1994'te bu öneriler paketini reddettiği için böylece bunlar bir sonuç vermemiştir.⁴⁴⁰ Rum tarafının bu paketi reddetmelerindeki önemli bir etken de Rum tarafının tek taraflı olarak tam üyelik konusunda AB'den olumlu işaretler almasıdır. Bu durum, Rum tarafını müzakere ve çözümden yana bir tavır takınmamaya itmiştir.⁴⁴¹

4.3.9. 1994-2002 Döneminde Kıbrıs Sorununda Yaşanan Gelişmeler

Kıbrıs'ın AB gündemine girmesiyle Kıbrıs sorunu daha karmaşıklaşmıştır. Rum Yönetimi ve Yunanistan AB'nin sorunun bir parçası haline gelmesiyle birlikte KKTC ve Türkiye'ye karşı oldukça avantajlı bir konuma gelmişler ve çözüm iradesinden uzak bir tutum içerisine girmişlerdir. 1990 yılında Rum Yönetimi'nin AB'ye tam üyelik başvurusu yapması ile başlayan AB'nin Kıbrıs sorununa taraf olma hali ilerleyen yıllar içinde gerek alınan kararlar gerekse de AB'nin politikaları ile Kıbrıs sorunu açısından oldukça önemli bir hale gelmiştir.

AB, 1994 yılındaki Korfu Zirvesi'nde "Beyaz Sayfa" adlı bir bildiri yayınlamış ve bu bildiride, Kıbrıs'ın genişleme programına dâhil ettiğini açıklamıştır. Kıbrıs ile yürütülecek müzakerelerin başlama tarihinin ise, Ocak 1995'te AB Dışişleri Bakanları toplantısında belirleneceğini karara bağlamıştır.⁴⁴² Bunun üzerine KKTC Meclisi 29 Mayıs 1994 tarihinde aldığı 47 sayılı kararla yeni bir politikaya başladığını açıklamıştır. Bu kararda, Kıbrıs'ta siyasal ve hukuksal bakımdan iki eşit halkın olduğu kabul edilmedikçe güven artırıcı önlemler üzerine görüşmelere devam etmenin bir anlam ifade etmeyeceği açıklanmıştır. Ayrıca bununla KKTC Meclisi, federasyon şeklinin tek çözüm yolu olacağı yönündeki önceki kararlarını yürürlükten kaldırdığını da belirtmiştir.⁴⁴³

6 Mart 1995 tarihinde Türkiye ve AB arasındaki Gümrük Birliği Antlaşmasından önce 24 Şubat 1995'te Brüksel'de AB Komisyonu Başkanı, Kıbrıs Cumhuriyeti (Kıbrıs Rum Yönetimi) ile tam üyelik için görüşmelere başlanacağını beyan etmiştir. Türkiye ise bu açıklamaya herhangi bir resmi tepki vermemiştir. Çünkü Yunanistan, Türkiye'nin AB'nin bu kararına tepki vermemesine karşılık olarak Türkiye ve AB arasında

⁴³⁹ R. R. Denктаş, *a.g.e.*, s. 111'den aktaran A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 246.

⁴⁴⁰ A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 246

⁴⁴¹ H. Mor, *a.g.m.*, s. 993.

⁴⁴² H. Mor, *a.g.m.*, s. 993.

⁴⁴³ N. Demir, *a.g.m.*, s. 358.

imzalanacak Gümrük Birliği Antlaşması'nın imzalanması konusunda Türkiye'ye karşı uyguladığı vetosunu kaldıracaktır.⁴⁴⁴

Bu gelişmenin ardından Haziran 1995'te Kıbrıs Rum Yönetimi ve AB arasında Brüksel'de Ortaklık Konseyi toplanmış ve tam üyelik için görüşmeler başlamıştır. Bu gelişmeler sonrasında Türkiye MGK kararı sonucunda 28 Aralık 1995 tarihinde Demirel-Denktaş deklarasyonu ile AB ve Rum Yönetimi arasında tam üyelik konusunda başlayan müzakerelere yönelik tepkisini ortaya koymuştur.⁴⁴⁵

Bu deklarasyonda, Türkiye'nin üyesi olmadığı AB'ye Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (GKRY) üye olamayacağı, AB'nin Rum Yönetimi ile bütünleşmesi ve ilişkilerini ilerletmesine karşılık Türkiye'nin de KKTC ile bütünleşeceği ve Türkiye'nin KKTC'ye olan desteğinin devam edeceği ifade edilmiştir.⁴⁴⁶

24 Şubat 1997 tarihinde AB, Kıbrıs'a yönelik alışılmış tutumundan dönerek, Kıbrıs'ın AB'ye tam üye olabilmesi için Kıbrıs'ta önce siyasi bir çözümün olmasının şart olduğu şeklinde bir açıklama yapmıştır. AB, ilk kez AB'ye üyelik konusunda Kıbrıs Türkleri'nin de göz önünde bulundurulmasını ve tam üyelik görüşmelerine Kıbrıs Türklerinin de katılması gerektiğini ifade etmiştir. Yunanistan, bu açıklamaya tepki göstermiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Pangalos, bu söylemlere karşılık AB'nin Doğu yönündeki genişlemesini kendilerinin veto edeceğini söyleyerek Yunanistan'ın tepkisini ortaya koymuştur.⁴⁴⁷ Ancak AB'nin bu tutumu kalıcı olmayacak ve çok geçmeden AB'nin Rum tarafı ve Yunanistan merkezli Kıbrıs politikası devam edecektir.

16 Temmuz 1997'de AB Komisyonu'nun açıkladığı "Gündem 2000" raporunda Kıbrıs ile (GKRY) tam üyelik görüşmelerinin başlatılmasının zaten kararlaştırıldığı belirtilmiş; ancak başlamış olan toplumlararası görüşmelerde ilerleme sağlanmasıyla tam üyelik görüşmelerinin de kolaylaşacağı ifade edilmiştir. Bu raporda Türkiye'nin AB üyeliği dışlanırken, Kıbrıs'ın AB'ye tam üye olmasının önü açık olduğu görüşü yer almaktadır.⁴⁴⁸

12-13 Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesi'nde ise AB'nin genişlemesi karara

⁴⁴⁴ E. Manisalı, *a.g.e.*, s. 87.

⁴⁴⁵ E. Manisalı, *a.g.e.*, s. 87

⁴⁴⁶ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 132.

⁴⁴⁷ H. Duran, *a.g.m.*, s.128-129.

⁴⁴⁸ Tuncer Topur, *Dünya ve Türkiye-AB-Kıbrıs Üçgeni*, Ankara 2002, s. 384-385'den aktaran K. Kasım, *a.g.m.*, s. 63.

bağlanmıştır. Bu zirvede, AB'ye tam üyelik başvurusu yapan 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi ile Kıbrıs Cumhuriyeti'ni (GKRY) de içine alan bir katılım sürecinin olacağı kararlaştırılmıştır. Bu genişleme kararında, AB'ye tam üyelik başvurusu yapmış olan ülkeler arasında sadece Türkiye yer almamıştır.⁴⁴⁹ Türkiye, buna sert tepki göstermiş ve alınan bu kararı protesto etmiştir ve AB ile bu konuda veya Kıbrıs ve Yunanistan konuları hakkında temas ve görüşmenin olmayacağı açıklamasını yapmıştır. AB, Türkiye'nin bu açıklamasını çok sert bulmuştur. Fransa ve İtalya bu konuda girişimlerde bulunsa da bunlar hiçbir sonuç vermemiştir.⁴⁵⁰ Ancak AB, Kıbrıs ile ilgili tarafsız bir tutum takınmamıştır.

AB'nin, Lüksemburg Zirvesi'nde aldığı Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararı 31 Mart 1998 tarihinde fiilen başlamıştır.⁴⁵¹

Öte yandan, bu dönemde BM'nin Kıbrıs sorununa yönelik girişimleri devam etmiştir. BM Güvenlik Konseyi 29 Haziran 1999'da 1250 ve 1251 sayılı kararlarını almıştır. Bu kararlarda, tek egemenlik ve tek uluslararası kimliği olan bir Kıbrıs devletinin olması gerektiği ve bu devletin tamamının ya da bir parçasının başka bir devletle birleşmesi, herhangi bir şekilde bölünmesi veya ayrılması gibi bir durumun olamayacağı şeklinde birtakım öneriler yer almıştır. Bu karara KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ve Türk Dışişleri Bakanlığı tepki göstermiştir. Türkiye'nin ve KKTC'nin kararlara itirazları, bu kararların Rum ve Yunan tarafının tezlerine uygun bir şekilde alınmış olması, Kıbrıs'ın meşru temsilcisi olarak Rum Yönetimi'nin görülmesi ve iki ayrı devlet durumunun kabul edilmemesinden kaynaklanmıştır.⁴⁵²

Diğer taraftan AB ile ilgili gelişmeler hız kesmeden devam etmiştir. 10-11 Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB ilişkileri açısından oldukça önemli bir gelişme olmuştur.⁴⁵³ Bu zirve, aynı şekilde Kıbrıs açısından da önem taşımaktadır.

1999 yılındaki Kosova Harekâtı ve Balkanlarda yaşanan gelişmelerle birlikte Türkiye ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılması projeleri açısından da Türkiye'nin önemi artmıştır. İşte böyle bir ortamda Helsinki zirvesi gerçekleşmiş ve Türkiye bu zirvede adaylık

⁴⁴⁹ Özgür Tonus, Rıdvan Karluk, "Türkiye-AB İlişkileri Çıkmaz Sokakta", *Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 15/1-2, 1999, s. 344-364'den aktaran E. Bozkurt, H. Demirel, a.g.m., s. 175.

⁴⁵⁰ A. Olgun, a.g.e., 1999, s. 40.

⁴⁵¹ N. Doğan, a.g.m., s. 93.

⁴⁵² H. Tuncer, a.g.e., s. 122-123.

⁴⁵³ E. Bozkurt, H. Demirel, a.g.e., s. 178.

statüsü kazanmıştır. Fakat Helsinki Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi'nde siyasi bir çözümün Kıbrıs'ın AB'ye girişini kolaylaştıracağı belirtilmiş; bu konuda bir çözüm sağlanamasa dahi AB Konseyi'nin üyelik hakkındaki kararını vereceği de ifade edilmiştir. Ancak Kıbrıs sorununda çözüme ulaşılmasının Kıbrıs'ın AB üyeliği açısından bir sorun teşkil etmediği de bu kararda net bir şekilde gözükmektedir.⁴⁵⁴ Ayrıca bu bildirmede, aday ülkelerin AB'ye üye ülkeler ile aralarındaki sorunlarını çözmeleri yönünde dile getirilen bir görüş ile Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki durumunun da bir anlamda ifade edildiği görülmektedir.⁴⁵⁵

Bu dönemde bir yandan da Kıbrıs'ta taraflar arasında müzakerelerin canlandırılmasına yönelik girişimler olmuştur. 3 Aralık 1999-10 Kasım 2000 tarihleri arasında Cenevre ve New York'ta 5 tur süren dolaylı görüşmeler olmuştur. Görüşmelerin son turunda Cenevre'de BM Genel Sekreteri Kofi Annan 8 Kasım'da taraflara "Sözlü İfadeler" adını taşıyan bir belge sunmuştur.⁴⁵⁶ Bu belgedeki ifadelerin sürecin içeriğine uygun olmadığı görülmüştür. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Kıbrıs'ta iki farklı halk ve devletin olduğundan bahsetmiş, dolaylı görüşmelerin hedefinin kapsamlı görüşmelere evrilmesi için temel oluşturması gerektiğini; ancak bunun bu görüşmelerde sağlanamadığını belirtmiştir. Ayrıca Denktaş, görüşmelerin geldiği durum sebebiyle, Kıbrıs Türk tarafının ileri sürdüğü akla yatkın ve gerçekçi değişkenlerin onaylanmadıkça dolaylı görüşmelerin sürdürülmesinde bir fayda görmediğini de ifade etmiştir.⁴⁵⁷

Bu gelişmelerden sonra Kıbrıs sorunu açısından oldukça önemli bir döneme girilmiştir. Kıbrıs'ın AB'ye üye olma süreci hızlanmış ve Ada'da çözüme yönelik girişimler de bu durumdan etkilenmiştir.

12-13 Aralık 2002'de Türkiye'yi ve Kıbrıs'ı da ilgilendiren önemli kararların alındığı Kopenhag Zirvesi gerçekleşmiştir. Bu zirvede Türkiye'nin üyeliği hakkındaki görüşmenin 2004 yılının aralık ayında olacağı belirtilmiş ve Türkiye'nin yapması gereken görevleri yerine getirmesi halinde müzakerelere yönelik bir tarih verilebileceği kararı alınmıştır. Kıbrıs'ın ise 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye tam üye olacağı kararı

⁴⁵⁴ K. Kasım, *a.g.e.*, s. 63-64.

⁴⁵⁵ N. Doğan, *a.g.m.*, s. 94-95.

⁴⁵⁶ Atilla Sandıklı, "Tarihsel Bir Perspektif İçinde Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği", *Harp Akademileri Bülteni*, S. 200, İstanbul 2001, s. 16-17'den aktaran A. Sandıklı, *a.g.m.*, s. 7-8.

⁴⁵⁷ A. Sandıklı, *a.g.m.*, s. 7-8.

açıklanmıştır.⁴⁵⁸

4.4. Annan Planı

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (GKRY) AB'ye tam üye olmasından önce bir Annan Planı süreci yaşanmıştır. Annan Planı, kronikleşen Kıbrıs sorununa nihai bir çözüm bulunması amacıyla hazırlanmıştır. Her ne kadar bir çözüm getiremese de bu plan, Kıbrıs sorunu açısından oldukça önem taşımaktadır. Çünkü Kıbrıs sorununda yıllardır yaşanan çözümsüzlük sürecinin de tespit edilebilmesi açısından dikkatle irdelenmesi gereken bir plandır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından hazırlanan bu belgelerin incelenmesi Ada'daki çözümsüzlüğün nedenlerini ve soruna taraf olan aktörlerin tezlerini ortaya koymak açısından elzemdir.

Türkiye, Kıbrıs konusundaki müzakere ve görüşmelerde AB'nin müdahil olmasını istememiş bunun yerine BM'nin dâhil olduğu bir süreci tercih etmiştir. AB'nin Kıbrıs'a yönelik tutumuyla Kıbrıs konusunda bir gelişme sağlanamayacağı ortaya çıkmıştır. AB, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (GKRY) AB'ye Kıbrıs'ın kuzeyi olmadan üye olmasının sonucunda çıkabilecek sorunların farkına varmıştır. Bundan dolayı AB, BM'nin mümkün olduğunca çabuk bir şekilde duruma müdahale etmesini ve soruna yönelik bir plan hazırlamasını da destekler bir tutum içerisinde olmuştur.⁴⁵⁹

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıs Türk ve Rum tarafları arasında yapılan dolaylı ve doğrudan görüşmeler sırasında tarafların ifade ettikleri tezleri göz önüne alarak hazırlamış olduğu "Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli" adını taşıyan belgeyi, ilk kez 11 Kasım 2002'de Kıbrıs Türk ve Rum liderlerine ve garantör devletlere sunmuştur. Fakat daha sonra bu belgenin gözden geçirilmiş şeklini 10 Aralık 2002'de taraflara yeniden iletmıştır. Plan için yapılan takvim işletemeyince, 26 Şubat 2003'te planın değiştirilmiş üçüncü şekli hazırlanmıştır. Daha sonra Genel Sekreter Annan, İsviçre'nin Burgenstock şehrinde görüşen tarafların öne sürdüğü görüşleri göz önüne alınarak 29 Mart 2004'te dördüncü Annan Planı'nı sunmak durumunda kalmıştır. Fakat bununla kalınmamış ve 24 Nisan'da referanduma götürülmesi tasarlanan nihai belge olan beşinci Annan Planı, 31 Mart 2004'te taraflara

⁴⁵⁸ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul 2003, s. 877-889'dan aktaran E. Bozkurt, H. Demirel, *a.g.e.*, s. 191.

⁴⁵⁹ K. Kasım, *a.g.m.*, s. 64.

tekrar sunulmuştur.⁴⁶⁰

24 Nisan 2004 tarihinde, Kıbrıs'ta hem Türk hem de Rum tarafında Annan Planı için referandum yapılmıştır. KKTC'de halk yüzde 64,9'luk oy oranıyla Annan Planı için evet oyu kullanmış ve plan kabul edilmiştir. Rum halkı ise bu plana yüzde 74,8'lik oy oranıyla hayır oyu kullanmış ve planı reddetmiştir. Bu yüzden Annan Planı hukuki açıdan geçersiz sayılarak uygulama imkânı elde edememiştir.⁴⁶¹

“Annan Planı; çok kısa bir ifade ile sorunun tarafı olan Kıbrıs Türkleri ve Kıbrıs Rumları arasında büyük ölçüde Birleşmiş Milletlerin arabuluculuğunda veya gözetiminde kırk yılı aşan görüşmelerin sonucunda ortaya çıkmış esasların büyük ölçüde bir bileşkesi olup *her iki tarafa da dayatma* niteliğinde ek çözüm önerileri getiren, son derece kapsamlı ve girift hukuksal bir metindir.”⁴⁶²

Referanduma götürülen Annan Planı'nın⁴⁶³ özetle temel maddeleri şu hükümleri içermekteydi:

Planda, iki kurucu devlete sahip olan tek bir uluslararası kişiliğin ve egemenliğin olacağı bir Kıbrıs devleti öngörülmüştür. Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın sadece federal parlamentoda onaylanması ve GKRY ile KKTC seçmenlerinin çoğunluğunun ayrı ayrı yapılacak referandumlarda kabul etmesiyle değiştirilebileceği bu planda yer almıştır. Anayasanın iki ana maddesinin de değiştirilemeyeceği ifade edilmiştir. (Burada ana maddeler ile Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti ve iki kurucu devleti tanımlayan maddeler kastedilmiştir.) Ayrıca bu anayasanın uygulanmasının ise Yüksek Mahkeme tarafından denetleneceği ve oluşturulacak düzenin tek taraflı olarak değiştirilemeyeceği de belirtilmiştir. Bu husus dile getirilirken Kıbrıs'ın bütününe veya bir kesiminin başka bir ülke ile birleşmesinin yasaklandığı vurgulanmıştır. Bu planda, Kurucu Antlaşma'nın, Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nın yürürlükte kalması ancak bunların gereken değişiklikler ile yeni devlet ilişkilerinde uygulanması düşünülmüştür.⁴⁶⁴

Annan Planı, birçok açıdan Kıbrıs Türkleri için sorunlu bir belgedir. Aslında

⁴⁶⁰ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs'ta Çözüm İçin Ortaya Çıkan Gali ve Annan Planlarının Temel Özellikleri”, *International Journal of Social Science*, S. 32, 2015c, s. 72.

⁴⁶¹ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 174.

⁴⁶² A. Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 343.

⁴⁶³ Annan planının tam metni için bkz: <http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/3142/annan.pdf> (07.05.2016)

⁴⁶⁴ <http://www.abbulteni.org/pdf/ANNANPLANitrOZET.pdf> (07.05.2016)

genel içeriği Rum tezlerine daha yakındır. İçeriğe yönelik olarak yapılacak bir değerlendirme ile tarafların plana bakış açıları da çok daha net anlaşılacaktır.

Annan Planı'nda federal idare şekli kabul edilmiş olmasına karşın KKTC yönetiminin istediği şekilde federal devleti oluşturucu devletlere self-determinasyon hakkını kapsayan egemenlik verilmemiştir. Kıbrıs tek bir halktan oluşmadığı için adanın bütününe self-determinasyon hakkının verilmesi uygun olmamıştır.⁴⁶⁵

Plandaki bir diğer unsur olan iki kesimlilik ve iki toplumluluk kavramlarının ana hukuki ve siyasal zemini, AB hukuki müktesebatına ters düşmektedir. Çünkü AB birincil hukuku kapsamındaki serbest dolaşım, yerleşme, seçme ve seçilme, mülk edinme gibi haklar AB hukuki müktesebatının garanti altına aldığı önemli unsurlarıdır. Bu yüzden Annan Planı kapsamında Kıbrıs için tasarlanan iki toplumluluğun ve iki kesimliliğin gerçekleşebilmesi adına yapılan kısıtlamalar mevcut şekliyle AB birincil hukuki müktesebatına aykırı bir durum oluşturmaktaydı.⁴⁶⁶

Bu planda bir diğer mesele olan toprak konusunda ise Türk tarafını memnun edecek öneriler yoktur. Bu konuda yapılan düzenlemeler Türk tarafı açısından güvenlik, ekonomi ve kalkınma bakımından oldukça sakıncalı ve insan haklarını da ihlal eden bir içeriğe sahiptir.⁴⁶⁷ Çünkü Rumlara kısıtlı da olsa kuzeye dönüş hakkının verilmesi durumunda iki kesimlilik için oldukça sıkıntı yaratacak bir durum oluşacaktır. Ayrıca Annan Planı'na göre Türk tarafına bırakılması düşünülen topraklar tarım faaliyetleri, yerleşme, sosyal yaşam, ekonomik üretkenlik ve verimlilik açısından uygun değildir.⁴⁶⁸

Annan Planı'nda yer verilen güvenlik meselesi de çok önemlidir. Bu planda Türkiye, AB'ye üye olana kadar hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın Ada'da en fazla 6000 asker bulundurabileceği belirtilmiştir. Bu plana göre, Türk ve Rum askeri birliklerinin feshedileceği ve sportif amaca uygun ruhsatlı silahlar dışındaki bütün silahların yasaklanacağı ifade edilmiştir. Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nde uluslararası askeri operasyonlar konusunda devletin topraklarını açma durumunda kurucu iki devletin de onayının alınacağı hükmü yer almıştır. Ayrıca Türkiye, AB üyesi olana kadar bu konuda Türkiye'den ve Yunanistan'dan da onay alınması planın önemli

⁴⁶⁵ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 169.

⁴⁶⁶ H. Mor, *a.g.m.*, s. 1014.

⁴⁶⁷ Ahmet Zeki Bulunç, "Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları", *Akademik Bakış*, 1/1, 2007, s. 86.

⁴⁶⁸ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 169-172.

unsurlarındandır. Garanti Antlaşması'nın hem Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hem de kurucu devletlerin toprak bütünlüğünü, anayasal düzenini ve güvenliğini kapsayacağı ifadesine de planda değinilmiştir.⁴⁶⁹

Annan Planı, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ni üzerine temellendiği antlaşmalar sonucunda kurulan düzeni reddeden bir belgeydi. İki halkın varlığını yok sayması planın reddedilmesi için yeterli bir sebeptir. Ulusal çıkarlara ve Kıbrıs Türk halkı ile KKTC'nin geleceğine yönelik adeta bir tehdit içeren bu plan, kabul edilebilecek ve düzeltilebilecek bir belge değildi. Bu açıdan KKTC ve Türkiye Hükümetlerinin Annan Planı temelindeki çözüm çabaları yanlış ve hatalı olmuştur.⁴⁷⁰

Türkiye'nin, AB'ye üyelik yolunda Kıbrıs'ın olumsuz etkide bulunmaması için Annan Planı'nı onaylayan bir tutum içinde bulunması sorunlu bir bakış açısı olmuştur. Çünkü Rum tarafının AB'ye üyelik tarihi belli iken Türkiye'nin plana yönelik olumlu tutumlarının Rum tarafına bir etkide bulunabilmesi mümkün değildi. Ayrıca Kıbrıs, Rum tarafına tamamen verilse dahi Türkiye'nin AB üyeliğinin garanti olacağı bir durum söz konusu değildi.⁴⁷¹ Rum tarafının planı reddetmesi aslında hem KKTC hem de Türkiye açısından olumlu bir sonuç doğurmuştur. Böylece hem KKTC'nin bu plan yüzünden adeta bir azınlık statüsüne düşmesi engellenmiş hem de KKTC var olan konumunu muhafaza etmiştir. Annan Planı'nın uygulamaya geçmemesi durumuna Türkiye açısından bakıldığında Türkiye'nin Kıbrıs'taki varlığı devam etmiş ve Doğu Akdeniz'deki Türk-Yunan dengesi de korunmuştur.

Kıbrıs Türklerinin Annan Planı'nı yüksek bir oranda kabulünün birkaç nedeni vardır. Kıbrıs Türkleri, Annan Planı'nın kabulü sonucunda Türk ve Rum tarafının birleşmesi ile Türk tarafına yapılan ambargonun kaldırılacağı öngörüsüyle ekonomik açıdan Türklerin durumunun düzeleceğini düşünmüştür. Ayrıca Kıbrıs Türkleri, AB üyeliğini bu birleşme sonucunda doğrudan elde edecek olmalarından dolayı AB üyeliğinin kendi sosyo-ekonomik durumlarına katkıda bulunacağını düşünerek plana onay vermiştir.^{472 473} Ancak bu düşünceler her ne kadar haklı olsa da plan ile Türklerin kaybı kazancından fazla olacaktır. Çünkü birleşik devlette yeteri kadar yönetim

⁴⁶⁹ S. Tamçelik, a.g.m., 2015c, s. 79.

⁴⁷⁰ A. Z. Bulunç, a.g.m., s. 86-87.

⁴⁷¹ Hasan Mor, a.g.e., s. 1015.

⁴⁷² http://file.setav.org/Files/Pdf/20140618233323_birlesik-kibris-icin-son-sans-federal-cozum-muzakereleri-pdf.pdf (07.05.2016)

⁴⁷³ Ayrıca bkz: George Kyris, "The European Union and the Cyprus Problem: A Story of Limited Impetus", *Eastern Journal of European Studies*, 3/1, 2012, s. 91.

düzeyinde Türklerin temsil kabiliyeti olmayacak ve ayrı ayrı self-determinasyon hakkını kullanma imkânı kalmayacaktır. Bunlara ek olarak Türkler hem toprak kaybına uğrayacak hem de Türkiye'nin garantörlüğünü kaybetmeleri sonucunda güvenlik konusunda da sorunlarla karşılaşabilecekti.

Annan Planı'nda hayır oyu lehinde bir tutum takınan Rauf Denktaş ise, bu planı reddetmesindeki nedenleri şöyle sıralamaktadır: Denktaş'a göre, bu planın kabulü ile KKTC'nin varlığı, egemenliği, antlaşmalardaki Türk-Yunan eşitliği, Türkiye'nin müdahalesinin temelini teşkil eden garanti ortadan kalkacaktı. Ayrıca Denktaş iki kesimliliğin sulandırılacağını ve KKTC'nin "karma vilayete mahkûm olacağını"⁴⁷⁴ da dile getirmiştir. Denktaş, bu plana evet denilmesi sonucunda Türk tarafının ayrı devlet, ayrı egemenlik istemediğinin kanıtlanacağını iddia eden "Weston'ların, Lord Hannay'lerin ve De Soto'ların"⁴⁷⁵ KKTC'nin geleceğini de ipoteğe alacaklarını vurgulamıştır.⁴⁷⁶

Ancak, Türkiye'nin Annan Planı'nı kabul yönündeki tutumu bahsedilen tüm olumsuzluklara rağmen bazı noktalarda olumlu sonuçlar da doğurmuştur. Öncelikle Türkiye'nin çözüm yanlısı tavrı dünya kamuoyunda Türkiye'nin imajına olumlu katkı yapmış ve Türklerin çözüme engel olan taraf olmadığını, bu plana yönelik yüksek evet oyu oranı ortaya koymuştur. Çözumsuzlüğün adresinin referandumdaki netice ile Rum tarafı olduğu ortaya çıkmıştır.⁴⁷⁷ Rum lideri Papadopoulos'un referanduma ilişkin görüşleri ise Rumların referandumdaki tavrına dair fikir vermektedir.

Tassos Papadopoulos, 7 Nisan 2004'te referandum hakkındaki görüşlerini açıkladığı halka açık olarak yaptığı ilk konuşmasında Rumlara Annan Planı'na hayır oyu vermeleri yönünde bir çağrı yapmıştır. Ayrıca bu konuşmada Papadopoulos, Kıbrıslı Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti'ne olan bağlılığını vurgulamıştır. Papadopoulos, uluslararası alanda tanınmış bir devlet devraldığını, bunu uluslararası alanda söz sahibi olmayan ve vesayet arayışı içinde olan bir halk olarak geri veremeyeceğini

⁴⁷⁴ Denktaş burada karma vilayete mahkûm olunması sözü ile Rumların çoğunluğuna atıfta bulunarak Kıbrıs Türklerinin birçok konuda hak kaybına uğrayacağını ifade etmektedir.

⁴⁷⁵ Annan Planı sürecinde; Thomas Weston, ABD Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs özel temsilcisidir. Lord Hannay ise bu dönemde İngiltere'nin Kıbrıs özel temsilcisidir. Alvaro De Soto da BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kıbrıs özel temsilcisidir.

⁴⁷⁶ Rauf R. Denktaş, "Son Çağrı", İstanbul 2007, s. 80.

⁴⁷⁷ Kemal İnat, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Dönüşümü", *Bilgi Dergisi*, 11/2, 2005, s. 62.

belirtmiştir.⁴⁷⁸

Rum tarafının Annan Planı'nı reddetmesi her ne kadar onları çözümsüzlüğün adresi olarak gösterse de kendi açılarından bazı haklı sebepleri vardır. Rumlar, yönetimde Türkler ile yetki paylaşımını kabul etmeyi istememiştir. Ayrıca Rumlar, Ada'daki statükonun devam etmesini ve Kıbrıs'ı sadece Rumların temsil etmeye devam etmesinden yana bir tutum içindedir.⁴⁷⁹ Bir diğer sebep ise, Rumlar, AB üyeliğinin garanti olmasından dolayı AB üzerinden elde edecekleri kazanımları Türklerle paylaşmak istememiştir. Diğer yandan AB kanalıyla Yunanistan ile birlikte Rum tarafının Türkiye ve KKTC'ye baskı yaparak Türkiye ve Kıbrıs Türklerini tezlerinde geri adım attırma planları da hayır oyunu açıklayan önemli bir unsurdur.⁴⁸⁰ Bu gibi nedenler Rumları referandumda hayır oyu lehinde bir tavır almaya itmiştir.

Yunanistan ise, Annan Planı'nı desteklemiş ve bu planın esas alınarak yapılan görüşmeleri ve çözüm çabalarına olumlu yaklaşmıştır. Ayrıca Yunanistan, Rum Yönetimi ile bu plan hakkında görüşmeler de yapmıştır. Ancak Yunanistan'ın Annan planları sürecinde, bazı konularda itirazları olmuştur. Bunlar, Türkiye'nin De Soto'nun değiştirilmesi önerisi ve Annan'ın Şubat 2004'te kendisinin hakemliğinin kabul edilmesi şartı gibi konular olmuştur.⁴⁸¹

4.5. 2004-2016 Döneminde Kıbrıs Sorunu

Referandum sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye tam üye olmuştur. Rum tarafı ve Yunanistan tarafından KKTC'ye yapılan ambargo artık AB üyesi devletler tarafından da uygulamaya koyulmuştur.⁴⁸²

Kıbrıs ile birlikte dokuz yeni üye ülke AB'ye tam üye olduktan sonra, Türkiye 12 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs dışında dokuz yeni üye ülkeyi Gümrük Birliği Kararı'na dâhil ettiğini Resmi Gazete'de yayımlamıştır. Bu kararın ardından Türkiye'ye yapılan yoğun baskılar sonucunda Türkiye 2 Ekim 2004 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile Kıbrıs Cumhuriyeti'ni (GKRY) de Gümrük Birliği Kararı'na dâhil etmek zorunda

⁴⁷⁸ Cyprus News Agency 8 April 2004'den aktaran Neophytos G. Loizides, "Ethnic Nationalism and Adaptation in Cyprus", *International Studies Perspectives*, 2007, S. 8, s. 184.

⁴⁷⁹ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 175.

⁴⁸⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/rumlar-neden-hayir-diyor-218023> (08.05.2016)

⁴⁸¹ Duygu Doluca, *Kıbrıs Sorununun Çözümüne İlişkin Hazırlanan Annan Planı'nın ve Referandum Sürecinin Kapsamlı Analizi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2011, s. 84-85.

⁴⁸² Atilla Sandıklı, Emine Akçadağ, "Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri", *Bilge Strateji Dergisi*, 2/4, 2011, s. 5.

kalmıştır. Bu noktada Kıbrıs sorunu, artık hem Kıbrıs Türkleri ve Rumlar arasında hem de Türkiye ve Yunanistan arasında olan bir sorun olmaktan çıkmıştır. Bu durum, AB ve Türkiye arasında bir sorun haline dönüşmüştür ve Türkiye'nin AB üyeliğiyle de ilişkili bir durum ortaya çıkarmıştır.⁴⁸³

17 Aralık 2004'te AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının katılımıyla Brüksel Zirvesi gerçekleşmiştir. Bu zirvede, Türkiye'ye 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren AB'ye katılım müzakerelerinin resmen başlatılması doğrultusunda bir karar alınmıştır.⁴⁸⁴ Böylece Türkiye ve AB ilişkileri yeni bir boyut kazanmış ve Türkiye açısından AB'ye üyelik yolunda oldukça önemli bir adım atılmıştır. Ancak AB'ye üyelik yolunda Kıbrıs konusu Türkiye'nin karşısına çıkmaya devam etmiştir.

Türkiye, müzakere tarihinin verildiği 17 Aralık 2004'teki Brüksel Zirvesi kararında, Kıbrıs'ın da içinde bulunduğu on yeni AB üyesi ülkeyi Ortaklık Antlaşması'nın kapsamına alma konusunda AB tarafından baskı görmüş. Bundan dolayı Türkiye, 29 Temmuz 2005'te Ortaklık Antlaşması Ek Protokol'ünü imzalamıştır. Diğer yandan Türkiye, aynı gün içinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (GKRY) de Ortaklık Antlaşması'na alınması ile Türkiye'nin bilinen Kıbrıs politikasından dönüş yapmadığı ve bu antlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (GKRY) tanındığı anlamına gelmeyeceğini belirten bir deklarasyon yayımlamıştır. AB de bu durum karşısında bir karşı deklarasyonla Türkiye'nin yayımladığı deklarasyonda belirtilen hükümleri kabul etmediğini açıklamıştır.⁴⁸⁵ Artık, Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası olduğu görülmüştür.

Diğer yandan bu dönemde KKTC siyasetinde de önemli bir gelişme olmuştur. Annan Planı sürecinde “Evet” kampanyasında başı çeken Başbakan Mehmet Ali Talat 20 Nisan 2005'te KKTC'nin Cumhurbaşkanı olmuştur. Rauf Denktaş, bu seçimde aday olmamıştır.⁴⁸⁶

Bu dönemde, 24 Ocak 2006'da Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül, Kıbrıs sorunu hakkında 10 maddeden oluşan “Eylem Planı” adıyla birtakım önerilerde bulunmuştur.⁴⁸⁷

⁴⁸³ H. Mor, a.g.m., s. 1017-1018.

⁴⁸⁴ http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=41 (09.05.2016)

⁴⁸⁵ H. Mor, a.g.m., s. 1019.

⁴⁸⁶ <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-mehmet-ali-talat> (09.05.2016)

⁴⁸⁷ http://www.mfa.gov.tr/kibris-konusunda-turkiye_nin-yeni-acilimi-.tr.mfa (09.05.2016)

“1. Türkiye'nin deniz limanlarının, AT-Türkiye Gümrük Birliği kapsamındaki malların ticareti çerçevesinde Kıbrıs Rum gemilerine açılması;

2. Kıbrıs Rum havayolu taşıyıcılarının üst uçuşlar için Türk hava sahasını kullanmalarına ve Türk havaalanlarını kullanmalarına, ilgili uluslararası kurallar ve usuller çerçevesinde izin verilmesi;

3. Gazimagosa, Girne ve Gemikonağı dahil, Kuzey Kıbrıs'taki limanların, Kıbrıs Türk yönetimi altında malların, kişilerin ve hizmetlerin uluslararası dolaşımına açılması;

4. Ercan Havaalanı'nın Kıbrıs Türk yönetimi altında doğrudan uçuşlara açılması;

5. Kuzey Kıbrıs'ın ekonomik bir varlık olarak AB gümrük birliğine pratik açıdan dahil edilmesi amacıyla, özel düzenlemelerin yürürlüğe girmesi. Ada'daki taraflar arasında ve taraflar ile dünyanın geri kalanı arasında ticaretin engelsiz biçimde yapılmasının sağlanması;

6. Kıbrıs Türk tarafının uluslararası sportif, kültürel ve sosyal alanlardaki diğer faaliyetlere serbestçe katılabilmesi;

Uygulama için şu adımların atılmasını öneriyoruz:

7. Üzerinde mutabık kalınacak bir takvim çerçevesinde bir bütün olarak uygulanacak eylem planına nihai şeklini vermek amacıyla, BM Genel Sekreteri'nin himayesinde ve Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk tarafı ve Kıbrıs Rum tarafının katılımıyla en geç Mayıs/Haziran 2006'ya kadar bir üst düzey toplantı gerçekleştirilmesi;

8. Eylem planı ve toplantının sonuçlarının BM Genel Sekreteri tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne sunulması; BM Genel Sekreteri'nin ayrıca, gelişmeleri Güvenlik Konseyi'ne rapor etmek amacıyla, planın uygulanmasını sürekli gözetim altında tutacak bir mekanizma kurulması hususunu da değerlendirmesi;

9. BM'nin ve AB Komisyonu'nun özellikle Kıbrıs Türk tarafına sağlayacağı destek, önerilen tedbirlerin uygulanmasını kolaylaştırmaya yardımcı olacaktır.

10. Eylem planı hiçbir şekilde ilgili tarafların hukuki ve siyasi pozisyonlarına halel getirmeyecektir. Eylem planı, Kıbrıs sorununa kapsamlı çözüm perspektifinden,

Ada'da gerçek bir işbirliği ve karşılıklı güven ortamı yaratmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Kıbrıs sorununa BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesinde ve BM Genel Sekreteri'nin planı temelinde kapsamlı bir çözüm bulunmasına yönelik çabalara bağlılığını korumaktadır. Türkiye, 2006 yılı içinde kapsamlı bir çözüme ulaşılmasını içtenlikle ümit etmektedir.⁴⁸⁸

Bu "Eylem Planı" Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan tarafından kabul edilmemiştir.⁴⁸⁹ Böylece Türkiye'nin Kıbrıs sorununun çözümüne katkı sağlama amacıyla yaptığı bu girişim sonuçsuz kalmıştır.

Ocak 2006'da BM Genel Sekreteri tarafından Kıbrıs Özel Temsilcisi ve UNFICYP Misyon Şefi olarak göreve getirilen Michael Möller, 13 Şubat 2006 tarihinde KKTC Cumhurbaşkanlığı Müsteşarı Raşit Pertev ile yapmış olduğu görüşme esnasında, Kıbrıs Türk ve Rum tarafının ortak ilgi alanları kapsamında ortak komiteler oluşturulması önerisinde bulunmuştur. Aslında bu öneriler Türk tarafınca geliştirilmiş ve günlük hayatı kolaylaştırmayı amaçlayan Türk ve Rum tarafları arasında eşitlik esasına dayanan teknik komiteler toplanması hakkındaki önerilerdir. Möller, Türk ve Rum taraflarına 17 Şubat günü gönderdiği mektupta tarafların bu komitelerin kuracağı alanlarla ilgili bir liste belirtmiş ve tarafların önerinin geliştirilmesi konusunda görüşlerini istemiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Talat ise bu konu hakkında BM Genel Sekreteri Annan'a bir mektup göndermiştir. Talat, bu mektupta Möller'in önerilerinin kapsamlı bir çözümün yerini dolduramayacağını belirterek görüş bildirmiştir.⁴⁹⁰

KKTC Cumhurbaşkanı Talat, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a 15 Haziran 2006'da gönderdiği mektubunda Teknik Komiteler'in kurulmasını Kıbrıs Türk tarafının kabul ettiğini söylemiş, Genel Sekreter'in bu komitelerin hemen çalışmaya başlaması için girişimde bulunması isteğini dile getirmiştir. Ayrıca Talat, bu konuda GKRY liderliğinin olumsuz tutumuna değinerek Kıbrıs sorununda Genel Sekreter'in iyi niyet görevi kapsamında ve Annan Planı esasında çözüme yönelik Kıbrıs Türk tarafının sözünü tekrar etmiştir.⁴⁹¹

"BM Genel Sekreter Siyasi İşler Yardımcısı İbrahim Gambari'nin 7-8 Temmuz 2006 tarihlerinde Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ve GKRY lideri

⁴⁸⁸ http://www.mfa.gov.tr/kibris-konusunda-turkiye_nin-yeni-acilimi-.tr.mfa (09.05.2016)

⁴⁸⁹ K. Kasım, a.g.m., s. 68.

⁴⁹⁰ <http://www.mfa.gov.tr/2002-2008-yillarindaki-gelismeler.tr.mfa> (10.05.2016)

⁴⁹¹ H. Tuncer, a.g.e., s. 185-186.

Papadopoulos arasında yürüttüğü temaslar çerçevesinde, iki lider 8 Temmuz 2006 Cumartesi günü bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Görüşmede, “İlkeler Dizisi” ve “İki Liderin Kararı” başlıklı iki kağıt kabul edilmiştir. 8 Temmuz’da varılan mutabakat doğrultusunda Kıbrıs’ta Türk ve Rum tarafları 31 Temmuz 2006 tarihinde Kıbrıs sorununun özünü ilgilendiren konulara ilişkin kâğıtlarını teati etmişlerdir.”⁴⁹² Mutabakata varılan bu belgelerde, teknik komitelerin kurulması ve iki liderin; iki toplumlu, iki bölgeyi federasyon ve siyasi eşitlik esasına dayanan bir çözüme bağlı olacakları beyan edilmiştir. Ayrıca var olan durumun kabul edilemeyeceği ve bir an önce çözüme yönelik adımların atılması gerekliliği de bu belgelerde yer almaktadır.⁴⁹³ Fakat BM sürecini dışlamak isteyen Rum Yönetimi’nin engellemesinden dolayı bu girişim de sonuç vermemiştir.⁴⁹⁴

Bu sürecin ardından 3 Eylül 2008 ve 30 Mart 2010 tarihleri arasında KKTC Cumhurbaşkanı Talat ve GKRY Cumhurbaşkanı Christofias arasında BM Genel Sekreteri’nin iyi niyet görevi çerçevesinde bir kapsamlı görüşmeler süreci olmuştur. Bu görüşmelerde, yönetim, güç paylaşımı, mülkiyet, ekonomik konular, toprak, güvenlik ve garantiler gibi konular ele alınmıştır. Ancak bu görüşmelerden de bir sonuç çıkmamıştır.⁴⁹⁵

23 Nisan 2010’da yapılan seçimlerde Derviş Eroğlu, KKTC Cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁴⁹⁶ Kıbrıs’ta iki devletli bir çözüm çerçevesinde hareket eden Eroğlu, BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon’a taraflar arası görüşmelere Talat’ın bıraktığı noktadan devam edeceğini belirten bir mektup göndermiştir. Bu gelişmeden sonra Eroğlu ve Christofias 2010-2012 yılları arasında toplam 76 görüşme gerçekleştirmiştir. Ancak taraflar herhangi bir uzlaşmaya varamamıştır.⁴⁹⁷

GKRY’de Şubat 2013’te yapılan seçimler sonucunda Nikos Anastasiadis Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu gelişmeden yaklaşık bir yıl sonra liderlerin ortak açıklaması ile 11 Şubat 2014’te taraflar arasında görüşmeler tekrar başlamıştır. Bu metinde, yerleşmiş BM göstergeleri, temel hak ve özgürlükler konusunda saygı, kurulacak ortaklığın iki kesimlilik ve iki toplumluluk temelinde ve bu ortaklığın Kıbrıs

⁴⁹² <http://www.mfa.gov.tr/2002-2008-yillarindaki-gelismeler.tr.mfa> (10.05.2016)

⁴⁹³ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 186.

⁴⁹⁴ <http://www.mfa.gov.tr/2002-2008-yillarindaki-gelismeler.tr.mfa> (10.05.2016)

⁴⁹⁵ H. Tuncer, *a.g.e.*, s. 193-196.

⁴⁹⁶ <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-mehmet-ali-talat> (10.05.2016)

⁴⁹⁷ <http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2015/10/KIBRIS-1.pdf> (10.05.2016)

Türkleri ve Rumlar tarafından eşit bir şekilde paylaşılacak tek egemenliğe sahip olacağı ifade edilmiştir.⁴⁹⁸

Ancak daha sonra yaşanan doğal gaz krizi sonucunda görüşmeler kesintiye uğramıştır. Anastasiadis, Türkiye'nin sondaj çalışmaları için bölgeye gemi göndermesinden dolayı Yunanistan'ın desteği ile görüşmelerden çekildiğini açıklamıştır.⁴⁹⁹

19 Nisan 2015'te ilk turu 26 Nisan 2015'te ise ikinci turu yapılan seçimler sonucunda Mustafa Akıncı, KKTC Cumhurbaşkanı olmuştur. Akıncı, göreve geldikten sonra taraflar arasında görüşmeler tekrar başlamıştır. 15 Mayıs 2015'te KKTC lideri Akıncı ve GKRY lideri Anastasiadis arasında BM gözetiminde görüşmeler başlamıştır.⁵⁰⁰ İki liderin sorunun çözümüne yönelik görüşmeleri devam etmektedir.

---

⁴⁹⁸ http://www.mfa.gov.tr/kibris_ta-2008-yilinda-baslayan-muzakere-sureci-ve-guncel-durum.tr.mfa
(10.05.2016)

⁴⁹⁹ <http://www.milliyet.com.tr/rumlar-muzakere-masasindan-kalkti/dunya/detay/1951431/default.htm>
(10.05.2016)

⁵⁰⁰ http://www.mfa.gov.tr/kibris_ta-2008-yilinda-baslayan-muzakere-sureci-ve-guncel-durum.tr.mfa
(10.05.2016)

SONUÇ

Kıbrıs sorunu günümüzde henüz bir çözüme varılamayan önemli bölgesel sorunlardan birisidir. Bu sorunda kalıcı bir çözümün sağlanamamasında birkaç faktör etkilidir. Kıbrıs sorunu sadece Ada'da yaşayan iki halkın ortak bir paydada buluşarak bir uzlaşmaya varmaları sonucunda çözülebilecek bir sorun değildir. Çünkü bu sorunun çözümünde başta Türkiye ve Yunanistan olmak üzere İngiltere'nin de katkı sağlaması gerekmektedir. Bu devletler sorunun başlangıcından beri sorunun önemli aktörlerinden olmuştur. Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk taraflarının ortak bir uzlaşmaya varmaları ve bu uzlaşmanın da İngiltere açısından uygun bir çözüm olması önem taşımaktadır. Ancak bu şekilde kalıcı bir çözüm mümkün olabilir. Ayrıca Kıbrıs sorunu direkt olarak AB'yi de ilgilendirmektedir. Çünkü Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) AB üyesidir. Bunun yanında Türkiye'nin AB üyelik süreci ve Ada'nın kuzeyindeki tanınmamış KKTC devletinin AB dışında kalması önemli bir husustur. Bu bakımdan Kıbrıs sorunu AB'yi doğrudan ilgilendirmektedir. Şüphesiz ABD liderliğindeki NATO, bu konu üzerinde daima görüş bildirmiştir. NATO'nun güneydoğu kanadı açısından Kıbrıs sorununda kalıcı bir çözüm oldukça önemlidir.

Kıbrıs, 1878 yılında Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında bir savunma ittifakı çerçevesinde ele alınmıştır. Bu ittifak kapsamında Ada'nın İngiltere'ye kiralanması ile Kıbrıs fiili olarak İngiliz İdaresi'ne geçmiştir. Daha sonra 1914 yılında İngiltere önce Kıbrıs'ı ilhak etmiş daha sonra 1923 yılında Lozan Antlaşması ile bu ilhakı hukuksal bir dayanağa kavuşturmuştur. Böylece Kıbrıs'taki İngiliz egemenliği kesinleşmiştir. Bu tarihten sonra Ada'nın mevcut durumundan memnun olmayan Kıbrıs Rum toplumunun yönetime karşı bazı itirazları ve eylemleri olmuştur. Zaman zaman Yunanistan'ın Kıbrıs'a yönelik açıklamaları ile Kıbrıs bir sorun olmaya başlamıştır. Bu süreçte Kıbrıs Türklerinin, Türkiye'nin ve İngiltere'nin Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumunun Ada hakkındaki görüşlerine itirazları olmuştur. Bu şekilde Kıbrıs çok taraflı bölgesel bir sorun haline gelmiştir.

1923-1960 arası dönem Kıbrıs sorunu açısından oldukça kayda değer gelişmelere sahne olmuştur. Bu dönemde özellikle Kıbrıs Rum toplumu ve Yunanistan Kıbrıs'ın statükosunda değişikliğe gidilmesi yönünde bazı girişimlerde bulunmuştur. Kıbrıs Rum toplumu ve Yunanistan'ın amacı Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesidir. Bu görüş Kıbrıs Rum toplumu ve Yunanistan tarafından savunulan Kıbrıs'ın Yunanistan

tarafından ilhakı yani Enosis tezini ortaya çıkarmıştır.

Kıbrıs Rum toplumu ve Yunanistan bu dönemde Enosis tezini bazı gerekçeler ve dayanaklar ileri sürerek dünya kamuoyunda ve taraflar nezdinde kabul ettirmeye çalışmıştır. Rum/Yunan tarafının Enosis tezine temel oluşturdukları kaynaklar, Lozan Antlaşması ve self-determinasyon ilkesi olmuştur. Rum/Yunan tarafının bu konular hakkındaki görüşleri şu şekildedir: Yunanistan Lozan Antlaşması'nı doğrudan doğruya tanımamıştır. Dolayısıyla Yunanistan Kıbrıs'tan vazgeçmemiştir. Antlaşmanın Kıbrıs ile ilgili hükümleri Yunanistan'ı bağlamamaktadır. Self-determinasyon ilkesi bakımından ise Kıbrıs halkı bu ilkenin gerekliliklerine sahiptir. BM Antlaşması'nın ilgili hükmü gereğince Kıbrıs halkına self-determinasyon ilkesi kapsamında bağımsız bir devlet kurma hakkı tanınmalıdır.

Rum ve Yunan tarafının Lozan Antlaşması ve self-determinasyon konusundaki dayanakları temelsizdir. Öncelikle self-determinasyon konusunda şu hususun altını çizmek gerekir. Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumu, bağımsız Kıbrıs devletini amaçlamamış sadece bağımsız Kıbrıs'ı Enosis'e giden yolda bir amaç olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ta homojen bir toplum yapısı bulunmamaktadır. Bu açıdan tek bir Kıbrıs halkı olamayacağından Kıbrıs halkı adı altında tüm Kıbrıs'a self-determinasyon hakkı tanınmaz. Diğer yandan Lozan Antlaşması'nın Kıbrıs ile ilgili hükümlerinde Yunanistan'ın bizzat adının geçmesi gerekmemektedir. Çünkü bu çok taraflı antlaşmaya imza atan her devlet antlaşmanın bütün hükümlerini tanıdıklarını kabul etmişlerdir. Ayrıca ahde vefa ilkesi gereği Yunanistan ve Kıbrıs toplumu bu antlaşmanın tüm hükümlerine uymak ve saygı duymak durumundadır. Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumunun Lozan Antlaşması hakkındaki görüşleri bu açıdan hukuken geçersizdir.

İngiltere ve Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumunun Enosis tezine bazı gerekçelerle karşı çıkmıştır. İngiltere Kıbrıs'ın Lozan Antlaşması ile kendisi tarafından idare edilmesi durumunun değişmesi için bir sebep görmemiştir. İngiltere Lozan Antlaşması hükümlerine dayanarak bu antlaşmayı Yunanistan'ın tanıdığını ve bu antlaşmaya uyması gerektiğini ifade etmiştir. İngiltere self-determinasyon hakkının kullanılarak BM üyesi bir devletin egemenliğinde bulunan bir toprağın başka bir devletin egemenliğine geçmesinin amaçlandığını belirtmiştir. Bu ise, BM Antlaşması'na aykırıdır. Ayrıca İngiltere, Kıbrıs'ta Kıbrıs Türkleri'nin varlığına

ve Türkiye'ye atıfta bulunarak Yunanistan ve Rum tarafına karşılık vermeye çalışmıştır.

Bu teze ve görüşlere karşılık olarak Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumunun ortak olarak paylaştıkları görüşler şu şekildedir: Özellikle 1950'lere dek yaşanan süreçte Türkiye, Kıbrıs diye bir sorunun bulunmadığını ifade etmiştir. Kıbrıs'ın Lozan Antlaşması hükümleri çerçevesinde İngiliz egemenliğine vurgu yapılarak bunun İngiltere'nin bir iç sorunu olduğu görüşünü savunmuştur. Ancak daha sonra bu statükocu politikanın, Yunanistan ve Kıbrıs toplumu tarafından kabul edilmemesi ve ısrarcı Enosis tezi karşısında Türkiye bazı önemli politika değişikliklerine gitmiştir. Bu süreçte İngiltere'nin Türkiye ve Kıbrıs Türklerini öne sürerek Kıbrıs'taki hâkimiyetini koruma çabası da Türkiye'nin politika değişikliğinde önemli bir etki yapmıştır. Türkiye, bu sefer şu noktalar üzerinde Enosis tezine karşı çıkmıştır:

Kıbrıs'ta birbirinden ayrı iki farklı ulus bulunmaktadır. Rum ve Türk toplumlarından birisi istemediği diğer toplum idaresine tabi tutulamaz. Ayrıca, self-determinasyon ilkesi her iki halk açısından da geçerlilik taşımaktadır. Tek bir halk adı altında Kıbrıs'a self-determinasyon hakkı tanınmaz. Lozan Antlaşması değerlendirildiğinde bu antlaşmanın Kıbrıs ile ilgili hükümlerinde Türkiye ve İngiltere taraf konumundadır. Kıbrıs'ın statüsünde bir değişiklik yapılacaksa bu ancak Ada'nın önceki sahibi olan Türkiye'ye verilmesi ile mümkün olabilir. Türkiye daha sonra 1956, 1957 ve 1958 yıllarında Ada'nın taksimi tezini savunmuştur. Bu teze göre, Kıbrıs'ın Yunanistan ve Türkiye tarafından paylaşılması öngörülmüştür. Ancak bu tez ne dünya kamuoyunda ne taraflar nezdinde kabul görmüştür.

Bu dönemde Yunanistan öncülüğünde Kıbrıs Rum toplumu ve Türkiye öncülüğünde Kıbrıs Türk toplumu tezlerini ve politikalarını güçlendirmek amacıyla diplomatik araçları kullanmanın yanı sıra şiddeti de araçsallaştırmıştır. Ancak taraflar bir sonuç elde edememiştir. Daha sonra taraflar arasında yaşanan görüşmeler sonrasında, hem Türkiye taksim tezinde geri adım atmış hem de Yunanistan Enosis tezinde geri adım atmıştır.

İngiltere, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları, Yunanistan ve Türkiye aralarında yürütmüş oldukları müzakereler sonucunda bir uzlaşmaya varmıştır. Bu uzlaşma 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti düzenini ortaya çıkarmıştır. Türkiye ve Yunanistan tezlerinde geri adım atarak Kıbrıs'ta bir çözüme varılması politikalarından taviz vermiştir. İngiltere'nin de Kıbrıs'ta kendisine edindiği üslerle yetinmesi ve artık Ada üzerindeki tam

hâkimiyetinden vazgeçmesiyle bir çözüm mümkün olmuştur. Tarafların uzlaşması sonucunda uluslararası antlaşmalara dayanan bir Anayasa temelinde iki toplumlu birleşik bir Kıbrıs devleti kurulmuştur. Ancak daha sonra meydana gelen gelişmeler Kıbrıs Cumhuriyeti'nde bazı sorunları ortaya çıkarmıştır. Taraflar yine Kıbrıs'taki statükonun değişimi konusunda sorunlar yaşamaya başlamıştır.

1960-1974 arasında Kıbrıs sorununda kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. Önce basit anayasal antlaşmalar temelinde gerçekleşen tartışmalar, şiddet unsurunun Ada'da tekrar baş göstermesiyle daha ciddi bir hal almıştır. Bu süreçte tarafların Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ve bu devletin kuruluş ve işleyiş düzenine karşı olan farklı bakış açıları bir sorun teşkil etmeye başlamıştır.

Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumu antlaşmalar ve anayasa temelinde bazı görüşler ileri sürmüştür. Buna görüşe göre, bir azınlık konumundaki Türklere olması gerekenden fazla imtiyaz tanınmış ve hak verilmiştir. Bu şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sağlıklı bir şekilde devam etmesinin mümkün olmadığı dile getirilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti Makarios'un 1963 yılındaki Anayasa değişiklik önerileriyle bu görüş somut bir hal almıştır. Ancak Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafının görüşleri ise, Türklere sağlanan hakların yerinde olduğu ve Kıbrıs Cumhuriyeti içerisinde Türklerin yaşayabilmesi açısından bu hakların gerekli ve zorunlu haklar olduğu şeklinde ifade edilmiştir.

1974'teki Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtları'na kadar olan süreçte Rum/Yunan tarafı anayasal düzeni ileri sürerek tekrar Enosis tezine yönelik politikaları gündemlerine almıştır. Türk tarafı ise buna karşı çıkarak Kıbrıs'ta var olan düzenin devamından yana bir tavır sergilemiştir. Ancak Rum idarecilerin Türkleri yönetimden uzaklaştırma çabaları Rum ve Türklerin ortak idaresi altındaki Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bir Rum devletine dönüştürmüştür. Türkler ise bu dönemde fiili durumlar yaratmak durumunda kalmış ve federatif örgütlenmelere girerek bazı devlet yapılanmalarına yönelmiştir. 1974'te önce Yunanistan'ın ve EOKA-B'nin darbe ile yönetimi ele geçirip Enosis gerçekleştirme çabası ardından Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtları sonrasında Ada'da manevi olarak ayrılan Rum ve Türkler fiziki olarak ayrılmıştır. Bu noktada tarafların Kıbrıs Harekâtlarına yönelik farklı değerlendirmeleri olmuştur. Türkiye Kıbrıs Harekâtları'nı meşru müdafaa ve Garanti Antlaşmaları temelinde hukuka uygun olarak değerlendirirken Yunanistan ve Rum tarafı bunun uluslararası hukuk ve Garanti

Antlaşması'na aykırı olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

1974 Kıbrıs Harekâtları ile birlikte BM aldığı kararlar ve Kıbrıs sorununda çözüme yönelik girişimleriyle ön plana çıkmaya başlamıştır. BM ilk olarak 1954'te Yunanistan tarafından Kıbrıs'ın Genel Kurul gündemine getirilmesi ile sürece dahil olmuştur. BM, bu dönemden itibaren Kıbrıs soruna dair gerek Genel Kurul gerekse Güvenlik konseyi kararları ile konu hakkındaki görüşlerini ifade etmekle yetinmiştir. Ayrıca Genel Sekreterler düzeyinde çözüme yönelik birtakım girişimler olmuştur. Ancak BM Kıbrıs sorununun çözümü noktasında bir katkı sağlayamamıştır. BM 1974'te Ada'nın fiilen ikiye bölünmesi sonrasında bazı arabuluculuk faaliyetleri ile Kıbrıs Rum ve Türk toplumları arasında görüşmeler yoluyla uzlaşmaya varılması için çaba göstermiştir.

Kıbrıs Rum ve Türk taraflarının BM gözetiminde gerçekleşen görüşmelerde soruna kendi açılarından geliştirdikleri politikalar temelinde çözüm bulunması için girişimlerde bulunmuştur. Ancak tarafların bir uzlaşmaya varmaları mümkün olmamıştır. Bir uzlaşmaya varılamamasında bazı nedenler etkili olmuştur. Rum tarafı üniter devlet temelinde bir çözüm olmasını savunmuştur. Kıbrıs Türk tarafı ise federatif önerilerle bir çözümün sağlanabileceği görüşü üzerinde durmuştur. Ayrıca Rum tarafı Kıbrıs'ta yabancı askeri unsurların Ada'dan çekilmesi gerektiğini ifade etmiş ancak Türk tarafı Türkiye'nin askeri unsurlarının kendi güvenlikleri için gerekli olduğunu savunmuştur.

1990 yılında Kıbrıs Rum tarafının Ada'nın tümü adına AB'ye üyelik başvurusu yapması Kıbrıs sorunu açısından kayda değer bir gelişme olmuştur. AB'nin Kıbrıs denklemi içerisine girmesi sorunun daha da karmaşık bir hal almasına neden olmuştur. Rumların AB üyeliği başvurusu Türkiye tarafından tepki görmüştür. Türkiye, Kıbrıs'ın Garanti Antlaşmasına aykırı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye'nin üye olmadığı AB'ye Yunanistan'ın yanı sıra Kıbrıs'ın da üye olmasının Türk-Yunan dengesini bozacağı dile getirilmiştir. Ancak AB, Rumların yaptığı tam üyelik başvurusunu kabul etmiştir. Zaten dünya kamuoyu nezdinde Rumların idaresinde bulunan Kıbrıs Cumhuriyeti meşru ve tanınmış bir devlet statüsündedir. AB, bu durumu dikkate alarak Kıbrıs'ın AB'ye üyelik başvurusunu onaylamıştır. İşte bu noktadan itibaren Rum/Yunan tarafı Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafı karşısında oldukça önemli bir avantaj elde etmiştir. Çünkü Rumlar ve Yunanistan Türkiye'nin üye olmadığı AB'yi Kıbrıs sorununun bir

parçası haline getirerek buradan kendi politikalarını Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafına kabul ettirmek için çaba göstermeye başlamışlardır.

1990 yılından 2002 yılına dek yaşanan süreçte Rum ve Kıbrıs Türk tarafı BM öncülüğünde birçok görüşme yapmıştır. Bu görüşmeler oldukça kapsamlı şekilde yürütülmüştür. BM Genel Sekreter düzeyinde Kıbrıs sorununda çözüm odaklı girişimlerini sürdürmüştür. Bu görüşmeler de tarafların önceki görüşmelerinde olduğu gibi bir uzlaşmayla sonuçlanmamıştır. Çünkü her iki taraf kendi çözüm önerileri dışında karşı tarafın talep ve önerilerini dikkate almamıştır. Rum tarafının, toprak ve mülkiyet esasları, yabancı kuvvetlerin durumu, üniter devlet yapısı, Türk tarafına yönetimde verilecek yetkilerin kapsamı gibi birçok konuda dile getirdiği görüşler Kıbrıs Türk tarafınca kabul edilmemiştir. Kıbrıs Türk tarafı bu konulardaki farklı görüşlerini ileri sürmüştür. Türk tarafınca öne sürülen federatif devlet yapısı Rumlar tarafından kabul görmemiştir. Ayrıca yabancı kuvvet konusunda Türk tarafı itiraz etmiştir. Taraflar herhangi bir konuda görüşlerinden geri adım atmayınca bir çözüme varılması mümkün olmamıştır.

2002-2004 yılları arasında BM Genel Sekreteri Annan'ın girişimleri ile taraflar arasında çözüm odaklı görüşmeler ve temaslar olmuştur. Annan, bu görüşmelerde kendi adıyla anılan Annan Planı'nı gündeme getirmiştir. Bu plan Ada'nın her iki halkının oylamasına sunulmuştur. Türk tarafı planı kabul ederken Rum tarafı bu planı reddetmiştir. Plana karşı Türklerin ve Rumların farklı yaklaşmasında bazı faktörler etkili olmuştur.

Kıbrıs Türkleri KKTC'nin uluslararası düzeyde tanınmaması ve Rum tarafının 1963 sonrasında başlattığı ağır ekonomik tablo vb. birçok nedenden dolayı plana olumlu yaklaşmıştır. Çünkü Türkler Rumlarla birleşerek oluşturulacak bir Kıbrıs devletinin kendi çıkarları açısından uygun olacağını düşünmüştür. Böyle bir devlet kanalıyla Kıbrıs Türkleri, hem ekonomik bakımdan güçlenecek hem de dünya tarafından tanınan bir devlete tabi vatandaş statüsüne erişeceklerdir. Ayrıca bu yolla Kıbrıs Türkleri de AB'ye dâhil olacaktır. Bu gibi nedenler KKTC ve Türkiye Hükümetleri öncülüğünde Kıbrıs Türklerinin plana evet demesinde etkili olmuştur. Türkiye açısından ise, hem Kıbrıs sorunu çözülecek hem de Türkiye, AB üyeliği yolunda elini güçlendirmiş olacaktır.

Diğer yandan Rum tarafının planı reddetmesinde onlar açısından bazı haklı

gerekçeleri vardır. Rumlar dünya tarafından tanınmış Kıbrıs Cumhuriyeti'ne sahiptir. Rumların AB üyeliği zaten bu planın sonucuna bakılmaksızın garanti edilmiştir. Rumlar plana evet diyerek kazanmış oldukları her bakımdan imkânı Türklerle paylaşmak istememiştir. Ayrıca Rum tarafı, AB üyeliği üzerinden Yunanistan ile birlikte ileride Türkiye'ye ve KKTC'ye karşı kendi politikalarını kabul ettirme durumlarının olacağı düşüncedir. Rum tarafı, AB yoluyla KKTC'nin ve Türkiye'nin taviz vermesini ve politikalarında geri adım atmasını beklemektedir. Rum tarafı bu gibi nedenlerden dolayı Rum halkına plana hayır oyu vermeleri yönünde çağrı yapmıştır. Yunanistan ise, bu planı desteklemiştir.

Annan Planı'nı kısaca değerlendirmek gerekirse, bu plan aslında her iki tarafında tam olarak taleplerini karşılamayan ve birçok eksiği olan hukuksal bir metinden ibarettir. Örneğin, planda iki toplumun siyasal eşitliğine dayalı federatif devlet yapısı net hükümlerle garanti edilmemiştir. Bazı kısımların Genel Sekreter'in görüşleri ekseninde tamamlanacağı belirtilmiştir. Böyle unsurlar Kıbrıs Türkleri açısından sakıncalıdır. Annan Planı incelendiğinde, Kıbrıs Türkleri'nin güçlü bir azınlık statüsündeymiş gibi bir muameleye tabi tutulduğu görülmektedir. Ayrıca TSK'ya bağlı askeri güçlerin Ada'dan ayrılması ile Kıbrıs Türkleri olası bir gerginlik durumunda savunmasız kalacaktır. Türkiye açısından ise, Kıbrıs'ın birleşmesiyle ve bu sorunun çözülmesiyle Türkiye'nin AB üyeliği garanti olmayacaktır. Diğer taraftan Rumlar açısından, hiç istemedikleri federatif devlet yapısı oldukça sakıncalıdır. Rum tarafı, üniter devlet yapısının olmasını istemektedir. Rumlar toprak ve mülkiyet konuları bakımından da kendilerine bu planda tanınan hakları yetersiz bulmuştur. Rum tarafı bu planla Kıbrıs Türkleriyle birleştikleri zaman ekonomik bakımdan geri olan Türklerin kendi açılarından sıkıntı yaratacağını düşünmüştür. Ayrıca Kıbrıs'ın birleşmesinden sonra, AB'den alınacak ekonomik yardımların Türklerle paylaşılması durumu Kıbrıs Rumları açısından olumsuz bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

Annan Planı sonrasında da Rumlar ve Türkler çözüme yönelik çabalarını ve girişimlerini sürdürmüştür. Bu görüşmelerde bazı ana konular ele alınmıştır. Bunlar, güvenlik, toprak ve mülkiyet, yabancı kuvvetlerin durumu, federatif-üniter devlet yapısı, garantiler gibi konulardır. Taraflar henüz kalıcı bir çözüme ulaşamamıştır. Ancak taraflar arasında çözüme yönelik çabaların ve girişimlerin devam etmesi taraflarda hala çözüm iradesinin olduğunu göstermektedir.

Kıbrıs sorununda kalıcı bir çözümün sağlanabilmesi hala imkân dâhilindedir. Ancak bu sorunda bir çözüme varılabilmesi için bazı adımların atılması elzemdir. Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ta Türkleri ve Rumları çözüm için desteklemeleri ve onların üzerinde bir yük gibi algılanan durumlarını değiştirmeleri gerekmektedir. Kıbrıs'ta kendi özgür iradeleri ekseninde biraraya gelecek Türkler ve Rumlar daha elverişli koşullarda uzlaşma imkânı bulabilecektir. Bu noktada Türklerin ve Rumların sadece kendi görüş ve politikaları üzerinde dayatmacı bir bakış açısının yerine birbirlerinin tezlerini ve politikalarını anlayışla ele alan bir bakış açısını benimsemeleri oldukça önemlidir. Taraflar birbirlerinden ödün koparma yaklaşımı içinde olmamalıdır. Kıbrıs Türk tarafı ve Rum tarafı bir arada yaşama imkânı amacına yönelik gerekli unsurları uygulamak için çaba göstermelidir. Bu koşullarda ele alınacak bir yeni bir şablon kalıcı bir çözümü mümkün kılacaktır. Bu süreçte BM'nin ve AB'nin taraflara eşit ve adil bir biçimde yaklaşarak onların çözüm çabalarını desteklemeleri önem taşımaktadır. Böylece Kıbrıs'ta birleşik bir devlet ve kalıcı bir çözüm ortaya çıkacaktır.

KAYNAKLAR

- Açıkses, E., Cankut, A. (2014). “Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri”, *Turkish Studies*, 9/4, 1241-1259.
- Akmaral, K. (2004). *Kıbrıs Türkü'nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.
- Alasya, H. F. (1987). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Altan, M. H., (2000). “Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketi”, *Milli Arşiv Yayınları*, 84-98,
- Arık, U. (2011). “Kıbrıs Krizi”, *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/1, 3-21.
- Armaoğlu, F. (2007). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, C. 1-2, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Atalay, İ. O., Töngür, A. R. (2007). “Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliğinin Devletler Hukuku Açısından Değerlendirilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Bakımından Doğuracağı Sonuçlar”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11/3-4, 207-238.
- Atasoy, A. (2011). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/15, 29-62.
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, (2009). *38. ICANAS Bildiriler Doğu Bilim Çalışmaları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu yayınları, Ankara.
- Aydoğdu, A. (2005). *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: Annan Planı ve Referandum Süreci*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Bostancı, M. (2015). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlânı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34/57, 317-355.
- Bozkurt, E., Demirel, H. (2004). *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Bulunç, A. Z. (2007). “Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları”, *Akademik Bakış*, 1/1, 73-114.
- Cicioğlu, H., Göktürk, T. B. “Türkiye'nin Kıbrıs Politikasını Belirleyen Olaylar (1923-1960 Yılları Arası)”, *9. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Gazimagusa, 24.04.2014, 1-26.

- Coşkun, Y. (2014). “Kıbrıs Sorunu Üzerindeki Türk-Yunan Diyalogunun Başarısızlığı (1966-67) ve İngiliz Politikası”, *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4/1, 43-58.
- Çakırbaş, A. (2004). *Kıbrıs Sorunu (1950-1960)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Çay, A. (1989). *Kıbrıs'ta Kanlı Noel – 1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları Ankara.
- Demir, N. (2005). “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/1, 347-367.
- Denktaş, R. R. (1997). *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Denktaş, R. R. (2004). *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Denktaş, R. R. (2007). *Son Çağrı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Denktaş, R. R. (2009). *Milli Vizyon*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul.
- Doğan, N. (2002). “Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs”, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, S. 4, 84-106.
- Doluca, D. (2011). *Kıbrıs Sorununun Çözümüne İlişkin Hazırlanan Annan Planı'nın ve Referandum Sürecinin Kapsamlı Analizi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Duran, H. (2008). “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, 119-140.
- Efegil, E., Olcay, A. M. (2004). “Tarafların Kıbrıs Sorunu'na Yaklaşımları” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 113-122.
- Ehrlich, T. (1974). *Cyprus 1958-1967*, Oxford University Press, Oxford.
- Emircan, M. S. (2007). *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, Türk Metal Araştırma Bürosu Yayınları, Ankara.
- Erim, N. (1977). *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara.
- Erol, H. (2015). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 17, 296-313.
- Ertekün, N. M. (1981). *In Search of A Negotiated Cyprus Settlement*, Nicosia.
- Ertekün, N. (1981). *The Cyprus Dispute and The Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, Oxford University Press, Oxford.
- Esenbel, M. (1993). *Kıbrıs-1 Ayağa Kalkan Adam*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Fellahoğlu, E. (1995). *Baf'ta Direniş*, Yayınevi Yok, Lefkoşa.

- Franck, T. M. (2002). *Recourse to Force State Action Against Threats and Armed Attacks*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Fraser, R. (1977). *Keesing's Contemporary Archives, 1977*, S. XXIII, New York.
- Gazioğlu, A. C. (1998). *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959) Enosis Karşı Taksim ve Egemenlik Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (2)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara.
- Gazioğlu, A. (2002). *Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru*, Türkler Ansiklopedisi, Ankara.
- Gazioğlu, A. C. (2003). *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi 1878-1960*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa.
- Gevgili, A. (1987). *Yükseliş ve Düşüş*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Güler, Y. (2004). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5/1, 101-112.
- Gürün, K. (1983). *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Haliloğlu, R. (1990). *Atina İle Lefkoşe Arasındaki Savaşın İçyüzü (1960-1974)*, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Serisi, Ankara.
- Hasgüler, M. (2000). *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İnat, K. (2005). "Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Dönüşümü", *Bilgi Dergisi*, 11/2, 43-65.
- İsmail, S. (1992). *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu ve Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983)*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul.
- İsmail, S. (1998). *150 Soruda Kıbrıs*, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- İşyar, Ö. G. (2009). *Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, Dora Yayınları, Bursa.
- Karlık, R. (2003). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Basın Yayın, İstanbul.
- Kasım, K. (2007). "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", *Akademik Bakış*, 1/1, 57-72.
- Keser, U. (2012). "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12/25, 181-226.
- Kyris, G. (2012). "The European Union and the Cyprus Problem: A Story of Limited Impetus", *Eastern Journal of European Studies*, 3/1, 87-99.

- Loizides, N. G. (2007). "Ethnic Nationalism and Adaptation in Cyprus", *International Studies Perspectives*, S. 8, 172-189.
- Manisalı, E. (2003). *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Mor, H. (2008). "Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenme Süreci", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/1-2, 983-1026.
- Necatigil, Z. M. (1982). *The Cyprus Conflict: A Lawyer's View*, Nicosia.
- Necatigil, Z. M. (1985). *The Turkish Republic of Northern Cyprus in Perspective*, Nicosia.
- Olgun, A. (1975). *Kıbrıs'ın anatomisi: 4 Devir 4 Lider*, Ağaç-İş Matbaası, Ankara.
- Olgun, A. (1991). *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara.
- Olgun, A. (1999). *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- Oran, B. (ed.), (2001). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (1919-1980)*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oran, B. (ed.), (2001). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (1980-2001)*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özkan, İ. R. (1999). *Türkiye'nin Dış Politika Sorunları*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Sandıklı, A. (2001). "Tarihsel Bir Perspektif İçinde Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği", *Harp Akademileri Bülteni*, S. 200, İstanbul.
- Sandıklı, A. (2010). "Yeni Kıbrıs Stratejisi "Tanınma"", *Bilge Strateji Dergisi*, 2/2, 1-22.
- Sandıklı, A., Akçadağ, (2011). "Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri", *Bilge Strateji Dergisi*, 2/4, 1-17.
- Simma, B. (ed.) (1995). *The Charter of The United Nations A Commentary*, Oxford University Press, Oxford.
- SİSAV Vakfı Araştırma Grubu, (1990). *Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- SİSAV, (1993). *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararı Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye*, Sisav Yayınları, İstanbul.
- Sönmezoğlu, F. (1991). *Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)*, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, 1991, İstanbul.
- Sönmezoğlu, F. (2000). *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*, Der Yayınları, İstanbul.

- Şener, B. (2013). “1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askerî, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 205, 1-34.
- Tamçelik, S. (2013a). “Kıbrıs’ta BM Tarafından Gerçekleştirilen Toplumlararası Görüşmelerin Safhaları ve Analitik Özellikleri”, *Turkish Studies*, 8/5, 733-778.
- Tamçelik, S. (2013b). “BM Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs’la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirilmesi (1964-1992)”, *Turkish Studies*, 8/12, 1229-1268.
- Tamçelik, S. (2015a). “BM Genel Sekreteri’nin Kıbrıs’a Yönelik İyi Niyet Misyonu ve Bununla İlgili Bazı Kararların Değerlendirmesi (1954-1992)”, *Turkish Studies*, 10/1, 715-752.
- Tamçelik, S. (2015b). “Kıbrıs’ta Gali Fikirler Dizisi’nde Müzakere Süreci ve Temel Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/36, 391-440.
- Tamçelik, S. (2015c). “Kıbrıs’ta Çözüm İçin Ortaya Çıkan Gali ve Annan Planlarının Temel Özellikleri”, *International Journal of Social Science*, S. 32, 63-83.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (2000). *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, Ankara.
- Toluner, S. (1977). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Tonus, Ö., Karluk, R. (1999). “Türkiye-AB İlişkileri Çıkamaz Sokakta”, *Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 15/1-2, 334-364.
- Topur, T. (2002). *Dünya ve Türkiye-AB-Kıbrıs Üçgeni*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Tuncer, H. (2012). *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?..*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Türk, H. S. (2003). *Kıbrıs Sorunu: Çözüm Zamanı*, TESAV Yayınları, Ankara.
- Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, (2001). *Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Avrupa Birliği’ne Üye Olabilir mi? Hukuki Durum ve Siyasi Değerlendirmeler*, TBMM Yayınları, Ankara.
- Türkmen F. (2005). “Cyprus 1974 Revisited: Was It Humanitarian Intervention?”, *Perceptions*, S. 10, 61-87.
- United Nations, (1964). *Yearbook of The United Nations*, New York.
- United Nations, (1977). *Yearbook of The United Nations*, New York.
- Uslu, N. (2000). *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara.

- Uslu, N. (2000). "1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi", *Avrasya Dosyası*, 6/2, 203-232.
- Üçarol, R. (1978). *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Ülger, İ. K., Efeğil E. (ed.) (2002). *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ankara.
- Vatansever, M. (2012). "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/ Özel Sayı-C. 2, 1487-1530.
- Weisburd A. M. (1997). *Use of Force The Practice of States Since World War II*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania.

İNTERNET

- http://akaum.atilim.edu.tr/pdfs/KibrisTarihiveKibrisSorunu_I.pdf
(16.12.2015) (21.12.2015)
- <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?88> (20.11.2015)
- <http://www.mustafatarakci.com/wp-content/uploads/2012/04/kibrisbarisharekati.pdf>
(18.12.2015) (21.12.2015) (18.03.2016)
- http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi- zurih_11-subat-1959_.tr.mfa (10.01.2016) (11.01.2016) (12.01.2016)
- http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi- zurich_11-subat-1959_.tr.mfa (12.01.2016)
- http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi- zurich_11-subat-1959_.tr.mfa (13.01.2016)
- http://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira_londra_19_subat-1959_.tr.mfa (13.01.2016)
- <http://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/tarihi-perspektif/> (14.01.2016)
- <http://www.kktcb.org/upload/pdf/77826.pdf>
- <http://www.hurriyet.com.tr/kibris-baba-mirasiymis-5373606> (20.02.2016)
- <http://www.megarevma.net/patrikhane.htm>
- <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/28398.pdf> (20.03.2016)
- <http://www.kktcb.org/upload/pdf/87966.pdf>
- <http://www.mfa.gov.tr/kibris-tarihce.tr.mfa> (22.03.2016)
- <http://www.halkinsesikibris.com/Yazar-13-mayis-1983-tarih-ve-37253-sayili-bm-genel-kurulu-kararlari--ve-onemi-2996.html> (25.03.2016)
- <http://www.kktcb.org/upload/pdf/73124.pdf>
- http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2001/cy_en.pdf

<http://www.pro.gov.ct.tr/tr-tr/yanmenu/tarih/19832002.aspx> (30.03.2016)

<http://www.kktcb.org/upload/pdf/15051.pdf>

<http://www.kktcb.org/upload/pdf/5795.pdf>

<http://www.eucoordination.org/kktc-ab.html> (02.05.2016)

<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105> (03.05.2016)

http://www.ab.gov.tr/files/rehber/03_rehber.pdf (03.05.2016)

<http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/3142/annan.pdf> (07.05.2016)

<http://www.abbulteni.org/pdf/ANNANPLANitrOZET.pdf> (07.05.2016)

http://file.setav.org/Files/Pdf/20140618233323_birlesik-kibris-icin-“son-sans”-federal-cozum-muzakereleri-pdf.pdf (07.05.2016)

<http://www.hurriyet.com.tr/rumlar-neden-hayir-diyor-218023> (08.05.2016)

http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=41 (09.05.2016)

<http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-mehmet-ali-talat> (09.05.2016) (10.05.2016)

http://www.mfa.gov.tr/kibris-konusunda-turkiye_nin-yeni-acilimi-.tr.mfa (09.05.2016)

<http://www.mfa.gov.tr/2002-2008-yillarindaki-gelismeler.tr.mfa> (10.05.2016)

<http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2015/10/KIBRIS-1.pdf> (10.05.2016)

http://www.mfa.gov.tr/kibris_ta-2008-yilinda-baslayan-muzakere-sureci-ve-guncel-durum.tr.mfa (10.05.2016)

<http://www.milliyet.com.tr/rumlar-muzakere-masasindan-kalkti/dunya/detay/1951431/default.htm> (10.05.2016)

http://www.mfa.gov.tr/kibris_ta-2008-yilinda-baslayan-muzakere-sureci-ve-guncel-durum.tr.mfa (10.05.2016)

<http://www.hri.org/news/cyprus/cna/2004/04-04-08.cna.html#01>.

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında Amasya’da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Amasya’da, yüksek öğrenimini Kocaeli’de tamamladı. 2014’te Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden mezun oldu. Aynı yıl Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Siyaset Bilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başladı.